

Raport o stanie Gminy Tomaszów Lubelski za rok 2023

Maj 2024

Zawartość

1. Wstęp.....	3
2. Polityki, programy i strategie realizowane w Gminie Tomaszów Lubelski w roku 2023.....	4
3. Podstawowe informacje o Gminie Tomaszów Lubelski	6
3.1. Położenie i warunki naturalne	6
3.2. Demografia.....	14
3.3. Budżet.....	18
Podsumowanie wykonania budżetu	28
3.4. Infrastruktura techniczna i zagospodarowanie przestrzenne	30
3.5. Polityka społeczna	38
3.6. Oświata.....	82
3.7. Ochrona środowiska i gospodarka odpadami.....	97
3.8. Sfera gospodarcza.....	106
3.9. Kultura.....	113
3.10. Współpraca z organizacjami pozarządowymi	121
3.11 Bezpieczeństwo publiczne i działalność przeciwpożarowa	124
4. Organy stanowiące oraz wykonawcze Gminy oraz wykonanie uchwał Rady Gminy w roku 2023. 128	
5. Podsumowanie.....	138

1. Wstęp

Raport o stanie Gminy Tomaszów Lubelski został opracowany na podstawie art. 28aa Ustawy o samorządzie gminnym (Dz.U. z 2024 r. poz. 609). Zgodnie z ust. 1 ww. artykułu raport jest przedkładany Radzie Gminy i rozpatrywany na sesji absolutoryjnej. W raporcie przedstawiono syntetyczny opis stanu Gminy Tomaszów Lubelski na koniec roku 2023. Dokładny opis wszystkich zadań realizowanych przez Gminę zaprezentowany jest w sprawozdaniach z działalności poszczególnych jednostek organizacyjnych, które zostały już wykonane i przedstawione Radzie Gminy bądź są w trakcie wykonywania, zgodnie z przepisami szczególnymi określającymi sposób i termin ich wykonania.

2. Polityki, programy i strategie realizowane w Gminie Tomaszów Lubelski w roku 2023

Głównym dokumentem określającym rozwój Gminy Tomaszów Lubelski jest „Strategia Rozwoju Gminy Tomaszów Lubelski na lata 2021-2027” przyjęta Uchwałą nr LIII/472/2023 Rady Gminy Tomaszów Lubelski z dnia 31 sierpnia 2023 r. Do czasu przyjęcia ww. Strategii rozwój gminy był oparty na „Strategii rozwoju Gminy Tomaszów Lubelski na lata 2015-2020” przyjęta Uchwałą nr XVI/134/2016 Rady Gminy Tomaszów Lubelski z dnia 11 marca 2016 r.

Strategia rozwoju gminy określa w kilkuletnim okresie kierunki działań samorządu, instytucji i jednostek gospodarczych. Wybór tych kierunków jest wynikiem analizy warunków, potencjału i możliwości rozwoju. Odzwierciedla on również poziom aspiracji i stan instytucjonalnej infrastruktury oraz aktywność i stopień gotowości do współdziałania lokalnej społeczności. Strategia jest drogowskazem wytyczającym punkty orientacyjne na dość trudnej drodze rozwoju.

Dodatkowo, zgodnie z nowym pakietem przepisów dotyczących polityki rozwoju – ustawa o zmianie ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju oraz niektórych innych ustaw – który wszedł w życie 13 listopada 2020 r. strategię rozwoju opracowane na nowych zasadach, w jej treści obligatoryjnie został wprowadzony przestrzenny rozwój gminy. W efekcie wymiar przestrzenny zintegrowanych strategii rozwoju powinien być realizowany poprzez:

- określenie modelu struktury funkcjonalno-przestrzennej gminy, czyli założeń i celów polityki przestrzennej oraz struktury funkcjonalno-przestrzennej gminy,
- opis ustaleń i rekomendacji w zakresie kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej, czyli zasad wynikających z przyjętego modelu,
- ukierunkowanie działań do konkretnych obszarów i dopasowanie ich do potrzeb i możliwości tych obszarów, czyli wskazanie w ramach strategii obszarów strategicznej interwencji.

Dokument przyjęty uchwałą Rady Gminy z dnia 31 sierpnia 2023 r. spełnia ww. zasady.

Strategia rozwoju gminy jest dokumentem nadrzędnym, z którego wynika konieczność opracowania innych strategii, programów bądź planów. Należy jasno stwierdzić, że każda decyzja władza, w tym wypadku Wójta, która przyczynia się do poprawy warunków życia mieszkańców, poprawy konkurencyjności czy też do tworzenia warunków ożywienia gospodarczego jest po części realizacją przyjętej wcześniej strategii. Dlatego też trudno przypisać każde podejmowane działanie do konkretnego zapisu zawartego w strategii, gdyż określa ona, poprzez wizję oraz misję gminy cele, do których dążymy.

W przypadku Gminy Tomaszów Lubelski wizja Gminy została określona w sposób następujący:

„Gmina Tomaszów Lubelski gminą cechującą się wysokim standardem życia i dogodnymi warunkami do prowadzenia działalności gospodarczej, wykorzystującą posiadane zasoby i potencjał w procesie zrównoważonego rozwoju”.

Wizja została sformułowana w taki sposób, by podkreślić, że działania prorozwojowe będą miały na celu poprawienie jakości życia mieszkańców oraz wykreowanie większej aktywności

gospodarczej obszaru, a także zainteresowanie podmiotów gospodarczych spoza gminy inwestowaniem i tworzeniem miejsc pracy na jej terenie. Wykorzystanie atutów i potencjału zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju warunkuje położenie równomiernego nacisku na obszary problemowe oraz takie wykorzystanie walorów gminy, by nie powodowało to degradacji jej środowiska naturalnego.

Aby zrealizować wizję Gminy określono jej misję, czyli całościowe, generalne ujęcie działań, jakie muszą zostać podjęte w gminie, by założona wizja rozwoju została osiągnięta. Misja wynika z ustalonej wizji, a na jej podstawie określone są cele strategiczne. Misją Gminy Tomaszów Lubelski jest:

„Pełne wykorzystanie posiadanych zasobów i potencjału w procesie zrównoważonego rozwoju, poprzez podejmowanie komplementarnych i kompleksowych działań w sferze gospodarczej, społecznej i przestrzennej gminy”.

Tak jak wcześniej wspomniano wszelkie działania Wójta Gminy w roku 2023 skierowane były na osiągnięcie założonych celów.

Oprócz Strategii rozwoju Gminy w roku 2023 w Gminie Tomaszów Lubelski realizowane były następujące strategie i programy wieloletnie oraz programy jednoroczne:

- *Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych Gminy Tomaszów Lubelski na lata 2017-2022,*
- *Gminny Program Wspierania Rodziny w Gminie Tomaszów Lubelski na lata 2021 – 2023,*
- *Gminny Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie oraz Ochrony Ofiar Przemocy w Rodzinie na lata 2021 – 2025,*
- *Program Ochrony Środowiska na lata 2017-2020 z perspektywą do roku 2024,*
- *Plan Gospodarki Niskoemisyjnej,*
- *Lokalny Program Rewitalizacji,*
- *Program usuwania azbestu i wyrobów zawierających azbest z terenu gminy Tomaszów Lubelski na lata 2019-2032,*
- *Wieloletni Plan Rozwoju i Modernizacji Urzędzeń Wodociągowych i Urzędzeń Kanalizacyjnych Gminy Tomaszów Lubelski,*
- *Gminny Program Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych oraz Gminnego Programu Przeciwdziałania Narkomanii na rok 2023,*
- *Program współpracy z organizacjami pozarządowymi na rok 2023,*
- *Program opieki nad zwierzętami bezdomnymi oraz zapobiegania bezdomności zwierząt na terenie gminy Tomaszów Lubelski w 2023 r.*
- *Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Tomaszów Lubelski na lata 2023-2026*

Wyżej wymienione Strategie i programy realizowane były poprzez szereg działań. W dalszej części raportu przedstawiono działania podjęte przez Wójta za pośrednictwem jednostek organizacyjnych Gminy, które wpisują się w realizację tych dokumentów.

3. Podstawowe informacje o Gminie Tomaszów Lubelski

3.1. Położenie i warunki naturalne

3.1.1. Położenie i podział administracyjny

Gmina Tomaszów Lubelski położona jest w południowo – wschodniej części województwa lubelskiego na terenie powiatu tomaszowskiego. Jej powierzchnia wynosi 170,9 km². Pod względem zajmowanego obszaru gmina lokuje się na trzecim miejscu w powiecie tomaszowskim (po gminach: Lubycza Królewska – 212,1 km² oraz Susiec - 190,5 km²).

Tabela 1. Porównanie powierzchni gmin powiatu tomaszowskiego

Gmina	Powierzchnia	Udział w powierzchni
Bełżec	3 353	2,3%
Jarczów	10 664	7,2%
Krynice	7 356	4,9%
Lubycza Królewska	20 807	14,0%
Łaszczów	12 829	8,6%
Rachanie	9 430	6,3%
Susiec	19 075	12,8%
Tarnawatka	8 285	5,6%
Telatyn	11 180	7,5%
Tomaszów Lubelski	17 089	11,5%
Tomaszów Lubelski (miasto)	1 329	0,9%
Tyszowce	12 831	8,6%
Ulhówek	14 663	9,8%
POWIAT	148 891	100,0%

Rys. 1. Lokalizacja gminy w powiecie tomaszowskim

Gmina graniczy z następującymi jednostkami administracyjnymi:

- od północy z gminą Tarnawatka;
- od północnego - wschodu z gminą Rachanie;
- od wschodu z gminą Jarczów;
- od południa z gminą Bełżec;
- od południowego - wschodu z gminą Narol (województwo podkarpackie, powiat lubaczowski);
- od zachodu z gminą Susiec;
- od północnego - zachodu z gminą Krasnobród (powiat zamojski).

Na terenie gminy zlokalizowanych jest 26 miejscowości wiejskich. Natomiast w zakresie realizacji zadań administracji samorządowej gmina podzielona jest na 29 sołectw. Miejscowościami leżącymi w obrębie administracyjnym gminy są: Chorążanka, Dąbrowa Tomaszowska, Górno, Jeziernia, Justynówka, Klekacz, Łaszczówka, Łaszczówka-Kolonia, Majdan Górny (dwa sołectwa), Majdanek, Nowa Wieś, Pasieki, Podhorce, Przecinka, Przeorsk, Rabinówka, Rogóżno (trzy sołectwa), Rogóżno-Kolonia, Ruda Wołoska, Ruda Żelazna, Sabaudia, Szarowola, Typin, Ulów, Wieprzowe Jezioro i Zamiany.

W roku 2023 nie nastąpiły zmiany dotyczące podziału administracyjnego Gminy.

Rys. 2. Mapa gminy Tomaszów Lubelski

Położenie gminy w bezpośrednim sąsiedztwie miasta Tomaszów Lubelski ma swoje konsekwencje związane z tempem i kierunkami rozwoju. Otóż kilka miejscowości: Rogóźno, Łaszcówka, Dąbrowa Tomaszowska, Łaszcówka – Kolonia, Sabaudia, Rabinówka czy Ruda Wołoska bezpośrednio sąsiaduje z miastem. To powoduje, iż ich mieszkańcy związani są raczej z miastem niż miejscowościami, w których faktycznie zamieszkują. Tam znajdują zatrudnienie i korzystają z infrastruktury społecznej. Tereny te są gęsto zabudowane, tracą typowo wiejskie funkcje na rzecz podmiejskich, przestrzennie i funkcjonalnie łączą się z miastem Tomaszów Lubelski. Miejscowości oddalone od miasta posiadają w przeważającym stopniu charakter rolniczy oraz cechują się niższą gęstością zabudowy.

To bliskie sąsiedztwo miasta powiatowego stawia gminę w specyficznej sytuacji. Z jednej strony mieszkańcy gminy mają bardzo dobry dostęp do wielu usług specjalistycznych w zakresie np. ochrony zdrowia, edukacji oraz rynku pracy, co wpływa na podniesienie poziomu życia. Niemniej z drugiej strony komplikuje to sprawne zarządzanie gminą, a w szczególności w zakresie podejmowania decyzji inwestycyjnych dotyczących wszystkich mieszkańców. Mieszkańcy strefy związanej z oddziaływaniem ośrodka miejskiego, jakim jest Tomaszów Lubelski, mają inne potrzeby inwestycyjne niż mieszkańcy strefy typowo wiejskiej (oddalonej od miasta).

Ważną cechą położenia gminy jest jej bliskie sąsiedztwo z Ukrainą i usytuowanie na terenie powiatu przejścia granicznego w Hrebennem.

Przez obszar gminy i powiatu tomaszowskiego przebiega droga krajowa nr 17, stanowiąca jego główną arterię komunikacyjną i podstawowy szlak drogowy. Droga krajowa

nr 17 jest trasą o znaczeniu międzynarodowym, łączącą Warszawę z Lwowem. Zapewnia także bezpośrednie połączenie powiatu z Lublinem i Zamościem.

W roku 2021 została oddana jedna nitka obwodnicy miasta Tomaszów Lubelski w ciągu drogi ekspresowej nr 17 relacji Warszawa – Hrebennie, natomiast w roku 2023 została oddana druga nitka obwodnicy, a tym samym zakończono realizacją całej inwestycji.

Obecnie GDDKiA przygotowuje proces inwestycyjny polegający na przebudowie drogi krajowej nr 17 na drogę ekspresową nr 17 na odcinku od Piasek do granicy państwa w Hrebennem.

3.1.2. Warunki naturalne

Gmina Tomaszów Lubelski ulokowana jest na obszarze Roztocza Środkowego (nazywanego również Roztoczem Tomaszowskim), Roztocza Południowego oraz Grzędy Sokalskiej. Teren ten ma charakter wyżynny. Charakterystyczne dla niego jest występowanie dwóch rodzajów wyniesień:

- Wyższe - Roztocze z najwyższym szczytem Roztocza Środkowego – Wapielnia (386 m n.p.m.);
- Niższe - Grzęda Sokalska z najwyższym szczytem Biała Góra (349 m n.p.m.)¹.

W zachodniej części omawianego obszaru (Roztocze) występują gleby bielcowe, z reguły piaszczyste i niezbyt urodzajne (teren miejscowości: Ulów, Szarowola, Rogóźno, Pasieki, Rabinówka). Natomiast we wschodniej części gminy (Wyżyna Zachodniowołyńska) występuje gruba pokrywa lessowa, pokryta urodzajnymi glebami (czarnoziemami). W związku z tym właśnie tutaj też ulokowana jest większość miejscowości: Podhorce, Łaszczówka, Majdan Górny, Typin, Ruda Wołoska, Przeorsk, Justynówka².

Teren gminy Tomaszów Lubelski w całości należy do zlewni Wisły. Na terenie gminy początek biorą dwie rzeki: Sołokija (w pobliżu Tomaszowa Lubelskiego) i Huczwa (w okolicach Justynówki), która jest główną osią wodną powiatu tomaszowskiego. Obydwie pod względem czystości ogólnej sklasyfikowane zostały jako bezklasowe.

Powierzchnia obszarów leśnych na terenie gminy, wg danych na koniec 2019 r., wynosiła 4 820,20 ha, czyli 27,7% obszaru gminy. Lasy publiczne stanowiły 2 905,20 ha natomiast pozostała część to lasy prywatne. Należy podkreślić, że z roku na rok lesistość Gminy rośnie, kosztem terenów rolnych. Zjawisko to jest szczególnie widoczne na glebach o niskiej klasie bonitacyjnej (zachodnie tereny Gminy) oraz na terenach o trudnych warunkach gospodarowania.

¹ J. Hałasa, Charakterystyka fizyczna - geograficzna okolic Tomaszowa Lub., [w:] Tomaszowska Teka Regionalna nr 1, Tomaszowskie Towarzystwo Regionalne, Tomaszów Lubelski 1997, s. 4.

² G. Kubal, Tomaszów Lubelski i okolice, P.U.W. Roksana, Krosno 2001, s. 5

Spśród prawnych form ochrony przyrody na terenie gminy Tomaszów Lubelski znajdują się:

- część Krasnobrodzkiego Parku Krajobrazowego - park utworzony został w 1988 roku w celu zachowania unikalnych wartości przyrodniczych, historycznych, kulturowych i krajobrazowych Roztocza Środkowego; jego szczególnym elementem jest kompleks lasów mieszanych, z dużą domieszką jodły oraz z charakterystyczną florą i fauną;
- rezerwat „Piekiełko” - jest to rezerwat geologiczny o charakterze ścisłym, utworzony w 1962 roku na powierzchni 1,24 ha. Znajduje się tam 68 głazów narzutowych przyniesionych przez lodowiec;
- rezerwat „Zarośle” - jest to rezerwat leśny o powierzchni 64,02 ha, utworzony w 1998 roku. Ma na celu ochronę lasów jodłowo-bukowych, w tym 110-letniego starodrzewu jodły z pojedynczymi 130-letnimi okazami, z udziałem sosny, świerka, grabu i lipy. Teren ten objęty jest ochroną w ramach sieci Natura 2000;
- użytek ekologiczny „Biała Góra” - obszar o powierzchni 33,72 ha, usytuowany na południowym stoku Białej Góry, pomiędzy Justynówką, a Majdanem Górnym. Jest to zbiorowisko roślinności kserotermicznej z licznymi gatunkami rzadkimi i chronionymi.
- pomniki przyrody - na terenie gminy znajduje się 7 pomników przyrody (wg rejestru RDOŚ w Lubinie), zarówno ożywionej, jak i nieożywionej;
- Obszar specjalnej ochrony ptaków Dolina Sołokiji PLB060021 - obszar o powierzchni 13 667,76 ha;
- Obszar Natura 2000 Roztocze PLB060012 - obszar o powierzchni 103 503,33 ha.
- Obszar Natura 2000 Borowa Góra PLH060070 - obszar o powierzchni 3.3 ha.
- Obszar Natura 2000 Zarośle PLH060028 - obszar o powierzchni 391,83 ha

Na terenie gminy Tomaszów Lubelski stwierdzono występowanie surowców naturalnych, których zasobność i przydatność eksploatacyjna została uznana za istotną z punktu widzenia ich wykorzystania gospodarczego. Należą do nich głównie kamienie budowlane i kruszywa naturalne. Na chwilę obecną udokumentowano złoża piasków w miejscowościach: Rabinówka, Jeziernia i Szarowola. Właściciele terenów, na których występują ww. złoża piasków w roku 2023 posiadali koncesje na wydobycie ze złóż w Rabinówce i Szarowoli, natomiast uzyskanie pozwolenia w miejscowości Jeziernia było w toku.

3.1.2. Zabytki

W roku 2023 głównym dokumentem określającym stan zabytków na obszarze gminy był Gminny Program Opieki nad zabytkami w Gminie Tomaszów Lubelski na lata 2019-2023 przyjęty uchwałą Rady Gminy Nr XI/95/2019 z dnia 25.10.2019 r.

Zakres opieki nad zabytkami obejmuje następujące działania:

Działanie 1. Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy ich zachowania.

Zadanie 1.1. Prowadzenie prac porządkowych przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy lub pomoc właścicielom zabytków.

Zadanie 1.4. Podjęcie działań dążących do zminimalizowania degradacji zabytków archeologicznych.

Działanie 2. Podniesienie wartości dziedzictwa kulturowego w świadomości lokalnej społeczności.

Zadanie 2.2. Organizowanie i wspieranie realizacji konkursów, wystaw i innych działań edukacyjnych w zakresie popularyzacji dziedzictwa kulturowego gminy.

Działanie 3. Promocja regionalnego dziedzictwa kulturowego służąca kreacji produktów turystyki kulturowej.

Zadanie 3.1. Utworzenie i modernizacja elementów infrastruktury służącej funkcjonowaniu i rozwojowi turystyki

Zadanie 3.2. Wprowadzenie ujednoliconego systemu informacji wizualnej obejmującego zasoby dziedzictwa kulturowego gminy.

Celem głównym GPOnZ wynikającym z powinności ustawowych jest ochrona i opieka nad zabytkami, która może stać się elementem rozwoju nie tylko gospodarczego, ale i społecznego gminy. Poprzez działania prowadzone przez władze gminy w zakresie opieki nad zabytkami wzrośnie świadomość wartości lokalnego dziedzictwa materialnego, które wyraża wartości niematerialne jak tradycje, język, zwyczaje. To wszystko składa się na budowanie tożsamości narodowej oraz przywiązania i szacunku dla swojej „małej ojczyzny”. Społeczeństwo świadome swojego dziedzictwa kulturowego potrafi dbać i szanować wszelkie ślady dawnych zwyczajów oraz kultywować rodzime tradycje. Dziedzictwo materialne gminy może zostać wykorzystane jako produkt turystyczny wpływający korzystnie na rozwój i oferty skierowanej nie tylko do mieszkańców gminy, ale także do turystów z innych regionów kraju i z zagranicy

Na obszarze gminy zachował się szereg cennych zabytków, dokumentujących bogatą historię regionu. Do najważniejszych należy zaliczyć:

- Neobarokowy kościół parafialny z 1926 roku z częściowym wyposażeniem z XVIII wieku zlokalizowany w Podhorcach;
- Kaplica św. Jacka z 1810 roku oraz kapliczki św. Jana Nepomucena i NMP z około 1900 roku, a także drewniana oficyna dworska z ok. 1920 roku w Majdanie Górnym;
- Drewniane domy i zagrody w Jezierni, Pasiekach, Podhorcach, Rudzie Żelaznej;

- Obiekty przemysłowe w Jezierni (Kuźnia z 1930 roku), w Sabaudii (ceglarnia z 1910 i 1935 roku), Typinie (młyn z około 1930 roku.)³.

Gmina Tomaszów Lubelski charakteryzuje się wysokim nasyceniem w stanowiska archeologiczne. Do najważniejszych należą:

- Grodzisko na wzniesieniu Biała Góra;
- Grodzisko w Typinie;
- Kopce ziemne (kurhany) w Klekaczu, Majdanie Górnym i Typinie;
- Cmentarzisko kurhanowe w Majdanie Górnym i Rudzie Żelaznej;
- Kurhany w „Starym lesie” w Majdanie Górnym.

Szczególną uwagę w grupie stanowisk archeologicznych zwraca stanowisko w miejscowości Ulów, gdzie od kilkunastu lat prowadzone są wykopaliska archeologiczne. Według aktualnego stanu badań jest to najdalej na południe wysunięte cmentarzisko gockie z pierwszej połowy IV w. Największą sensacją jest to, iż pochodzi ono ze schyłkowej fazy starożytności i wykorzystywane było najprawdopodobniej przez legendarnych Herulów⁴.

Najliczniej na terenie gminy reprezentowane są zabytki archeologiczne w postaci kurhanów, w dużej części z nich odnaleziono fragmenty naczyń i narzędzi neolitycznych. Najczęściej są to obiekty płaskie na polach ornych. Ciekawe zabytki o własnych formach terenowych jak kurhany i pozostałości grodzisk znajdują się na polach ornych lub w lesie. Stan zachowania zabytków archeologicznych na terenie gminy można uznać za dobry. Największym zagrożeniem dla nich jest położenie większości z nich na polach ornych. Lokalizacja ta powoduje stałe naruszanie ich powierzchni. Należało zminimalizować, a najlepiej zaniechać głębokiej orki oraz nasadzeń roślin o długich, penetrujących korzeniach. Pierwszym krokiem do zwiększenia ochrony zabytków archeologicznych było uczulenie właścicieli terenów na obecność tam ważnych obiektów historycznych oraz współpraca z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków w Lublinie w celu podejmowania właściwych i efektywnych działań chroniących zabytki archeologiczne.

Na terenie gminy znajdują się też liczne figury, krzyże i kapliczki przydrożne. Część z nich została odnowiona staraniem władz gminy. Zagrożeniem dla obiektów są warunki atmosferyczne i erozja materiału, z którego powstały. Najbardziej narażone są obiekty drewniane, ale te są nieliczne. Na terenie gminy nie zachowało się kompletne założenie dworsko-parkowe, jedno z nich, w Rogóźnie, wpisane do rejestru zabytków wraz z budynkiem dworu, który obecnie nie istnieje, zaś plan założenia parkowego jest zupełnie nieczytelny. Gmina Tomaszów Lubelski opiekuje się dwoma nieczynnymi cmentarzami greckokatolickimi/prawosławnymi, prowadzona jest na nich systematyczna wycinka chwastów.

Na terenie gminy Tomaszów Lubelski znajdują się 3 zabytki nieruchome oraz 13 zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków (Załącznik 2. i 3. Do GPOnZ

³ <http://www.powiat-tomaszowski.com.pl/index.php?gminy,24,1,0,pl,0.html>.

⁴ http://www.roztocze.com/index.php?option=com_content&task=view&id=197&Itemid=94.

2019-2022). W rejestrze zabytków ruchomych prowadzonym przez Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków znajdują się 23 obiekty, z których 21 stanowi wyposażenie kościoła parafialnego w Podhorcach, zaś dwa znajdują się w kościele parafialnym w Łaszcówce. Obiektami tymi opiekują się ich właściciele. Zabytki pozyskane w wyniku działań archeologicznych znajdują się częściowo w zbiorach Muzeum Regionalnego im. Janusza Petera w Tomaszowie Lubelskim i pozostają pod jego opieką wynikającą z ustawy o muzeach z 21.11.1996 r. (tekst jednolity Dz. U.2022, poz. 385). Zabytki archeologiczne (stanowiska archeologiczne) ujęte w Archeologicznym Zdjęciu Polski (AZP) łącznie stanowią liczbę 282, w tym także obiekty rejestrowe.

Placówką, która zajmuje się dokumentowaniem dziejów okolic Tomaszowa Lubelskiego jest Muzeum Regionalne im. Janusza Petera w Tomaszowie Lubelskim. W skład zgromadzonej tam kolekcji wchodzi eksponaty regionalne, zabytki sztuki sakralnej, m.in. ewangeliarze cerkiewne z XIX wieku, ikony, a także liczne pamiątki archeologiczne.

3.2. Demografia

Ze względu na brak opracowanych danych za rok 2023 w Raporcie przedstawiono dane dotyczące demografii na koniec roku 2022.

Na koniec roku 2022 r., według danych GUS, gminę Tomaszów Lubelski zamieszkiwało 11 109 osób. Spośród osób zamieszkałych 50,51%, tj. 5 612 osób stanowiły kobiety, natomiast 49,49%, tj. 5 497 stanowili mężczyźni. Stosunek liczby kobiet do mężczyzn utrzymuje się na mniej więcej takim samym poziomie w okresie ostatnich lat.

W powiecie tomaszowskim, pod względem liczby mieszkańców, Gmina Tomaszów Lubelski znajduje się na 2 miejscu po Mieście Tomaszów Lubelski. W tabeli nr 2 przedstawiono liczbę mieszkańców wszystkich gmin powiatu tomaszowskiego. Niestety z oficjalnych danych wynika, że w ostatnich latach liczba mieszkańców powiatu systematycznie maleje o ponad 1000 mieszkańców rocznie z 85 105 na koniec 2016 r. do 82 762 na koniec 2019 r. i 77 963 na koniec 2022 r. Trend ten dotyczy również Gminy Tomaszów Lubelski na terenie której do roku 2018 następował wzrost liczby mieszkańców, natomiast w ostatnich latach daje się zauważyć niewielki jej spadek. Zjawisko to jest niestety powszechne dla całego kraju, a szczególnie dla obszarów wiejskich. Nie mniej jednak spadek ludności w Gminie Tomaszów Lubelski procentowo jest najmniejszy spośród gmin powiatu tomaszowskiego.

Tabela 2. Porównanie liczby mieszkańców gmin powiatu tomaszowskiego w latach 2018-2022.

Nazwa	Liczba ludności			
	stan na 31.12.2019 r.	stan na 31.12.2020 r.	stan na 31.12.2021	stan na 31.12.2022
Tomaszów Lubelski (miasto)	19 035	18 783	18 396	18 061
Bełżec	3 315	3 300	3 277	3 137
Jarczów	3 371	3 333	3 314	3 170
Krynice	3 217	3 204	3 159	3 030
Lubycza Królewska	6 169	6 102	6 023	5 640
Łaszczów	5 973	5 915	5 862	5 567
Rachanie	5 068	5 000	4 952	4 658
Susiec	7 432	7 384	7 280	7 023
Tarnawatka	3 894	3 885	3 862	3 792
Telatyn	3 901	3 854	3 806	3 582
Tomaszów Lubelski (gmina)	11 358	11 292	11 270	11 109
Tyszowce	5 509	5 437	5 331	5 151
Ułhówek	4 520	4 455	4 352	4 043
Powiat ogółem	82 762	81 944	80 884	77 963

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Gmina Tomaszów Lubelski cechuje się stosunkowo wysoką gęstością zaludnienia, wyższą od średniej dla powiatu tomaszowskiego. Pod względem gęstości zaludnienia zajmuje trzecie miejsce w powiecie, ustępując miastu Tomaszów Lubelski oraz gminie Bełżec.

Na koniec 2022 r. na 1 km² powierzchni gminy przypadało 65 osób i jest to wartość zdecydowanie wyższa od średniej wyliczonej dla powiatu tomaszowskiego, która wynosi 52,4 osób/km². Ponadto zauważyć należy, iż wartość tego wskaźnika lokuje gminę na drugim miejscu wśród wszystkich gmin wiejskich powiatu po gminie Bełżec: 93,6 osób/km² oraz na trzecim miejscu spośród wszystkich gmin (po mieście Tomaszów Lubelski oraz Gminie Bełżec).

W związku z faktem zmniejszania się liczby ludności we wszystkich gminach powiatu zanotowano również zmniejszenie gęstości zaludnienia również dla wszystkich gmin.

Tabela 3. Porównanie gęstości zaludnienia gmin powiatu tomaszowskiego (dane GUS na koniec 2022 r.)

Gmina	Gęstość zaludnienia (ludność na km2) na koniec 2021	Gęstość zaludnienia (ludność na km2) na koniec 2022
Tomaszów Lubelski (miasto)	1 413	1 359,0
Bełżec	99	93,6
Jarczów	31	29,7
Krynice	44	41,2
Lubycza Królewska	29	27,1
Łaszczów	46	43,4
Rachanie	53	49,4
Susiec	39	36,8
Tarnawatka	47	45,8
Telatyn	34	32,7
Tomaszów Lubelski (gmina)	67	65,0
Tyszowce	42	40,1
Ułhówek	30	27,6
Powiat tomaszowski	55	52,4

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

W roku 2023 w Gminie Tomaszów Lubelski zanotowano 81 urodzeń przy 126 zgonach. Należy zauważyć, że po pozytywnym roku 2019 ponownie zanotowano wyższą liczbę zgonów od liczby urodzeń.

Tabela 4. Urodzenia i zgony w latach 2018-2023.

	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Urodzenia żywe	114	109	90	96	97	81
Zgony ogółem	120	103	155	141	122	126
Przyrost naturalny	-6	6	-66	-45	-25	-45

Źródło: Dane Urzędu Gminy Tomaszów Lubelski

Wnioski wynikające z analizy przyrostu naturalnego w Gminie Tomaszów Lubelski.

1. Pomimo optymistycznego roku 2019, gdzie po raz pierwszy od 4 lat zanotowano dodatni przyrost naturalny, w Gminie Tomaszów Lubelski przyrost naturalny jest ujemny. Ubytek ludności z terenu Gminy nie jest jednak gwałtowny jak to ma miejsce w innych rejonach wiejskich kraju.
2. Należy mieć nadzieję, że w najbliższych latach liczba ludności na terenie gminy będzie rosła w związku z dużą aktywnością inwestycyjną na terenie Gminy, szczególnie w zakresie budownictwa jednorodzinnego.

Niezwykle istotnym problemem demograficznym w Polsce jest starzenie się społeczeństwa. Poniżej w zestawieniu tabelarycznym przedstawiono strukturę wiekową mieszkańców w Gminie Tomaszów Lubelski dla osób stale zamieszkujących wg danych GUS na koniec roku 2022

Tabela 5. Mieszkańcy Gminy w podziale na wiek na koniec roku 2022

Wiek	Płeć	Jednostka miary	2022
ogółem	ogółem	osoba	11 109
w wieku przedprodukcyjnym	ogółem	osoba	2 138
w wieku przedprodukcyjnym	mężczyźni	osoba	1 088
w wieku przedprodukcyjnym	kobiety	osoba	1 050
w wieku produkcyjnym	ogółem	osoba	6 851
w wieku produkcyjnym	mężczyźni	osoba	3 694
w wieku produkcyjnym	kobiety	osoba	3 157
w wieku poprodukcyjnym	ogółem	osoba	2 120
w wieku poprodukcyjnym	mężczyźni	osoba	715
w wieku poprodukcyjnym	kobiety	osoba	1 405

Wnioski wynikające z analizy sytuacji demograficznej:

1. Przewaga liczby osób w wieku przedprodukcyjnym nad liczbą osób w wieku poprodukcyjnym jest pozytywną cechą struktury demograficznej, minimalizuje ryzyko wystąpienia zjawiska starzenia się społeczności gminnej i powiązanych z nim trudności (ubytok pracowników na rynku pracy, zwiększone obciążenia socjalne, itp.).
2. Analizując liczebność kobiet i mężczyzn w poszczególnych grupach wiekowych, można zauważyć, że kobiety przeważają w grupie osób w wieku poprodukcyjnym, w grupie osób w wieku produkcyjnym liczniejsi są mężczyźni, natomiast w grupie osób w wieku przedprodukcyjnym liczba osób obu płci jest porównywalna.

3. Przewaga mężczyzn w liczbie osób w wieku produkcyjnym jest typowa dla obszarów o typowo rolniczym charakterze – kobiety częściej kontynuują edukację na poziomie wyższym i częściej decydują się na życie w ośrodkach miejskich oraz pracę w zawodach pozarolniczych.
4. Największa różnica została odnotowana pomiędzy liczbą kobiet, a mężczyzn w wieku poprodukcyjnym i jest wynikiem występowania na terenie całej Polski ogólnoeuropejskiego trendu – w krajach europejskich, a także w pozostałych wysoko rozwiniętych krajach na całym świecie, średnia długość życia kobiet jest dłuższa od średniej długości życia mężczyzn.
5. Pomimo korzystnego kształtowania się podziału ludności ze względu na ekonomiczne grupy wieku, negatywnym zjawiskiem sfery demograficznej gminy jest obserwowany od kilku lat systematyczny spadek liczby mieszkańców w wieku przedprodukcyjnym i wzrost liczby mieszkańców w wieku poprodukcyjnym. Różnica w liczebności obu grup systematycznie się zmniejsza i za kilka lat przewaga liczebna osób w wieku przedprodukcyjnym nad osobami w wieku poprodukcyjnym może zostać zniwelowana.

3.3. Budżet

Budżet Gminy Tomaszów Lubelski w 2023 roku, który został przyjęty uchwałą Rady Gminy Tomaszów Lubelski nr XLV/382/2022 z dnia 30.12.2022 roku, zakładał:

- uzyskanie dochodów w kwocie 54 863 357,00 zł;
- realizację wydatków na poziomie 63 261 726,00 zł;
- pozyskanie przychodów w kwocie 9 325 369,00 zł;
- realizację rozchodów na poziomie 927 000,00 zł.

Różnica między planem dochodów a planem wydatków wynosiła 8 398 369,00 zł i stanowiła planowany deficyt budżetu Gminy Tomaszów Lubelski na 2023 rok. Planowana na 2023 rok wartość przychodów stanowiła źródło pokrycia powstałego deficytu a w pozostałej części została przeznaczona na rozchody.

W 2023 roku dokonano łącznie 34 zmian budżetu, z czego 12 uchwałami Rady Gminy Tomaszów Lubelski i 22 zarządzeniami Wójta Gminy Tomaszów Lubelski.

W wyniku wprowadzonych zmian w ciągu roku:

- plan dochodów wzrósł o 11 369 138,34 zł do kwoty 66 232 495,34 zł;
- plan wydatków wzrósł o 8 418 328,66 zł do kwoty 71 680 054,66 zł;
- plan przychodów zmalał o 2 950 809,68 zł do kwoty 6 374 559,32 zł;
- plan rozchodów nie uległ zmianie..

Na dzień 31 grudnia 2023 roku budżet Gminy Tomaszów Lubelski zamknął się planowanym deficytem budżetowym w kwocie 5 447 559,32 zł stanowiącym różnicę między planem dochodów a planem wydatków.

Budżet Gminy Tomaszów Lubelski za rok 2023 został zrealizowany w wielkościach zbliżonych do przyjętych założeń, zaś jego realizacja przedstawia się następująco:

Tabela 6. Dochody i wydatki Gminy Tomaszów Lubelski.

Wyszczególnienie	Plan na 1.01.2023 r. (w zł)	Plan na 31.12.2023 r. (w zł)	Wykonanie (w zł)	Realizacja planu po zmianach (w %)
Dochody	54 863 357,00	66 232 495,34	65 047 622,26	98,21%
Wydatki	63 261 726,00	71 680 054,66	61 689 964,78	86,06%
Wynik	-8 398 369,00	-5 447 559,32	3 357 657,48	-

Budżet gminy Tomaszów Lubelski za 2023 r. wykazał się wykonaniem nadwyżki budżetowej w kwocie + **3 357 657,48 zł** (dodatnia różnica między dochodami publicznymi a wydatkami publicznymi). Na 31 grudnia 2023 r. zachowana została reguła wydatkowa określona w art. 242 ustawy o finansach publicznych określająca, że „na koniec roku wykonane wydatki bieżące nie mogą być wyższe niż wykonane dochody bieżące powiększone o nadwyżkę budżetową i wolne środki” oraz zagwarantowana płynność finansowa. Nadwyżka dochodów bieżących nad wydatkami bieżącymi, po zamknięciu roku budżetowego stanowiła wartość +

6 517.027,26 zł. Nadwyżką finansowano zadania inwestycyjne. Zobowiązania z roku poprzedniego zostały zapłacone i terminowo realizowano płatności z tytułu kredytów (kwota: 927 000,00 zł) i odsetek od obligacji i kredytów (kwota: 608 052,92 zł). W 2023 roku nie zaciągano zobowiązań z tytułu kredytów i pożyczek prowadząc ostrożną politykę stopniowego zmniejszania długu gminnego. Zważyć należy, że w roku 2023 znacznie wzrosły koszty obsługi długu - dla porównania w roku 2021 była to kwota 116.084,19 zł, rok 2022 – kwota 436.800,27 zł.

Na koniec 2023 r. zobowiązania wymagalne nie wystąpiły. Zadłużenie ogółem na 31 grudnia 2023 r. wynosi **6 019 000,00 zł**, w tym: z tytułu wyemitowanych obligacji komunalnych w 2013 r. w kwocie 5 100 000,00 zł, kredytów zaciągniętych na finansowanie inwestycji gminnych w kwocie 919 000,00 zł. W 2023 roku spłacono wszystkie raty kredytów przypadające do spłaty w tym roku w kwocie 927.000,00 zł.

W 2023 roku wykonano dochody bieżące w wysokości 53 516 772,42 zł oraz dochody majątkowe w wysokości 11 530 849,84 zł, co przedstawiono w pkt 2.4. Dochody bieżące i 2.5. Dochody majątkowe tego sprawozdania. Ze środków zewnętrznych (unijnych i krajowych) na finansowanie wydatków budżetu pozyskano dodatkową kwotę 11 777 486,21 zł, w tym:

- środki krajowe w kwocie 7 352 290,56 zł:

- Rządowy Funduszu Rozwoju Dróg – 4 101 174,54 zł,
- Program Polski Ład – Program Inwestycji Strategicznych – 2 997 175,79 zł,
- Pomoc Finansowa Gminy Susiec i Narol – 76 863,79 zł,
- Program Czyste Powietrze – 52 727,52 zł,
- Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej – 50 000,00 zł,
- Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych – 45 422,27 zł,
- Ministerstwo Sprawiedliwości – Fundusz Sprawiedliwości – 19 086,65 zł,
- Dochody z tytułu porozumienia z Gminą Bełzec – 9 840,00 zł;

- środki europejskie w kwocie 4 425 195,65 zł, w tym:

- Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego – 3 101 219,08 zł,
- Fundusz Norweskie – 439 364,91 zł,
- Program Rozwoju Obszarów Wiejskich – 50 000,00 zł,
- Środki na wkład krajowy do RPO WL i Funduszy Norweskich – 834 611,66 zł.

W 2023 r. Gmina Tomaszów Lubelski realizowała 6 projektów finansowanych środkami europejskimi, w tym: „Zintegrowany system zapobiegania przemocy domowej w gminie Tomaszów Lubelski - Norweski Mechanizm Finansowy 2014-2021”, „Erasmus + "AstroStem is Cool", „Dostępny samorząd – granty”, „Odnawialne źródła energii w Gminie Tomaszów Lubelski – II Etap”, „Utworzenie placu zabaw przy zbiorniku wodnym jako nowego produktu turystycznego w Rogóźnie”, „Rewitalizacja Białej Góry w Justynówce i Majdanie Górnym”

W 2023 roku wykonano wydatki bieżące w wysokości 61 689 964,78 zł, na planowane 71 680 054,66 zł oraz wydatki majątkowe (inwestycyjne) w wysokości 14 690 219,62 zł, na planowane 20 720 760,09 zł

Na 31 grudnia 2023 r. zobowiązania ogółem stanowiły kwotę 4 447 208,39 zł, w tym inwestycyjne 1 943 959,55 zł, zobowiązania wymagalne nie wystąpiły. Stan należności pozostałych do zapłaty ogółem stanowił kwotę 2 306 905,01 zł, w tym wymagalne (zaległości) 2 116 400,58 zł. W stosunku do należności prowadzone są czynności zmierzające do zastosowania środków egzekucyjnych wobec zalegających w należnościach cywilnych i

Dochody ogółem

Dochody budżetu Gminy w 2023 roku wyniosły 65 047 622,26 zł, a ich realizacja stanowiła 98,21% planu wynoszącego 66 232 495,34 zł. Realizację planu dochodów w 2023 roku przedstawiają tabele poniżej.

Tabela 7. Realizacja planu dochodów w 2023 roku w Gminie Tomaszów Lubelski.

Wyszczególnienie	Plan na 1.01.2023 r. (w zł)	Plan na 31.12.2023 r. (w zł)	Wykonanie (w zł)	Realizacja planu po zmianach (w %)	Udział (w %)
Dochody bieżące	44 275 005,00	53 750 272,83	53 516 772,42	99,57%	82,27%
Dochody majątkowe	10 588 352,00	12 482 222,51	11 530 849,84	92,38%	17,73%
RAZEM DOCHODY OGÓŁEM	54 863 357,00	66 232 495,34	65 047 622,26	98,21%	100,00%

Tabela 8. Realizacja planu dochodów w 2023 roku w Gminie Tomaszów Lubelski według działów klasyfikacji budżetowej.

Dział	Wyszczególnienie	Plan na 1.01.2023 r. (w zł)	Plan na 31.12.2023 r. (w zł)	Wykonanie (w zł)	Realizacja planu po zmianach (w %)	Udział (w %)
758	Różne rozliczenia	20 891 831,00	25 135 444,11	25 101 159,53	99,86%	38,59%
756	Dochody od osób prawnych, od osób fizycznych i od innych jednostek nieposiadających osobowości prawnej oraz wydatki związane z ich poborem	12 733 278,00	12 872 252,56	13 006 976,68	101,05%	20,00%
900	Gospodarka komunalna i ochrona środowiska	5 861 255,00	6 703 010,20	5 522 086,99	82,38%	8,49%

Dział	Wyszczególnienie	Plan na 1.01.2023 r. (w zł)	Plan na 31.12.2023 r. (w zł)	Wykonanie (w zł)	Realizacja planu po zmianach (w %)	Udział (w %)
855	Rodzina	4 738 700,00	5 055 606,41	5 036 858,25	99,63%	7,74%
600	Transport i łączność	1 052 212,00	2 131 966,38	4 180 928,71	196,11%	6,43%
801	Oświata i wychowanie	3 575 000,00	4 305 338,42	2 704 538,36	62,82%	4,16%
852	Pomoc społeczna	1 709 228,00	2 687 407,27	2 608 911,82	97,08%	4,01%
010	Rolnictwo i łowiectwo	1 812 000,00	2 844 701,60	2 329 333,94	81,88%	3,58%
400	Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz i wodę	604 000,00	2 146 768,00	2 231 944,20	103,97%	3,43%
853	Pozostałe zadania w zakresie polityki społecznej	780 000,00	607 456,84	594 066,66	97,80%	0,91%
700	Gospodarka mieszkaniowa	376 000,00	424 027,00	461 485,13	108,83%	0,71%
754	Bezpieczeństwo publiczne i ochrona przeciwpożarowa	445 605,00	452 605,00	452 604,39	100,00%	0,70%
926	Kultura fizyczna	200 000,00	407 006,00	405 281,85	99,58%	0,62%
751	Urzędy naczelných organów władzy państwowej, kontroli i ochrony prawa oraz sądownictwa	2 351,00	127 489,00	126 217,89	99,00%	0,19%
854	Edukacyjna opieka wychowawcza	0,00	160 000,00	114 884,88	71,80%	0,18%
750	Administracja publiczna	81 897,00	103 416,55	103 256,33	99,85%	0,16%
921	Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego	0,00	65 500,00	64 586,65	98,61%	0,10%
710	Działalność usługowa	0,00	2 500,00	2 500,00	100,00%	< 0,01%
	RAZEM DOCHODY OGÓŁEM	54 863 357,00	66 232 495,34	65 047 622,26	98,21%	100,00%

Wydatki ogółem

Wydatki budżetu Gminy w 2023 roku wyniosły 61 689 964,78 zł, a ich realizacja wyniosła 86,06% planu wynoszącego 71 680 054,66 zł. Realizację planu wydatków w 2023 roku przedstawiają tabele poniżej.

Tabela 9. Realizacja planu wydatków w 2023 roku w Gminie Tomaszów Lubelski.

Wyszczególnienie	Plan na 1.01.2023 r. (w zł)	Plan na 31.12.2023 r. (w zł)	Wykonanie (w zł)	Realizacja planu po zmianach (w %)	Udział (w %)
Wydatki bieżące	44 074 940,00	50 959 294,57	46 999 745,16	92,23%	76,19%
Wydatki majątkowe	19 186 786,00	20 720 760,09	14 690 219,62	70,90%	23,81%
RAZEM WYDATKI OGÓŁEM	63 261 726,00	71 680 054,66	61 689 964,78	86,06%	100,00%

Tabela 10. Realizacja planu wydatków ogółem w 2023 roku w Gminie Tomaszów Lubelski według działów klasyfikacji budżetowej.

Dział	Wyszczególnienie	Plan na 1.01.2023 r. (w zł)	Plan na 31.12.2023 r. (w zł)	Wykonanie (w zł)	Realizacja planu po zmianach (w %)	Udział (w %)
801	Oświata i wychowanie	24 952 296,00	24 208 494,41	21 970 006,85	90,75%	35,61%
900	Gospodarka komunalna i ochrona środowiska	7 530 134,30	9 450 833,30	7 796 998,49	82,50%	12,64%
750	Administracja publiczna	5 762 530,00	6 184 825,55	5 962 831,90	96,41%	9,67%
855	Rodzina	5 267 993,00	5 610 895,61	5 479 939,10	97,67%	8,88%
010	Rolnictwo i łowiectwo	5 073 000,00	6 573 423,60	5 337 088,24	81,19%	8,65%
852	Pomoc społeczna	4 552 611,00	5 636 558,30	4 481 637,32	79,51%	7,26%
600	Transport i łączność	4 336 470,76	5 261 233,98	2 774 903,62	52,74%	4,50%
400	Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz i wodę	610 000,00	2 330 328,00	2 233 381,53	95,84%	3,62%
921	Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego	1 611 264,31	1 935 867,29	1 692 954,73	87,45%	2,74%
926	Kultura fizyczna	396 999,91	1 161 319,91	1 026 711,93	88,41%	1,66%
754	Bezpieczeństwo publiczne i ochrona przeciwpożarowa	952 275,72	941 993,72	861 014,34	91,40%	1,40%
853	Pozostałe zadania w zakresie polityki społecznej	837 800,00	665 256,84	651 866,66	97,99%	1,06%
757	Obsługa długu publicznego	450 000,00	620 000,00	608 052,92	98,07%	0,99%
700	Gospodarka mieszkaniowa	104 000,00	206 182,00	191 006,70	92,64%	0,31%

Dział	Wyszczególnienie	Plan na 1.01.2023 r. (w zł)	Plan na 31.12.2023 r. (w zł)	Wykonanie (w zł)	Realizacja planu po zmianach (w %)	Udział (w %)
758	Różne rozliczenia	500 000,00	238 853,15	187 548,00	78,52%	0,30%
854	Edukacyjna opieka wychowawcza	0,00	185 000,00	143 606,10	77,62%	0,23%
751	Urzędy naczelnych organów władzy państwowej, kontroli i ochrony prawa oraz sądownictwa	2 351,00	127 489,00	126 217,89	99,00%	0,20%
851	Ochrona zdrowia	92 000,00	92 000,00	86 981,21	94,54%	0,14%
710	Działalność usługowa	230 000,00	249 500,00	77 217,25	30,95%	0,13%
	RAZEM WYDATKI OGÓŁEM	63 261 726,00	71 680 054,66	61 689 964,78	86,06%	100,00%

Tabela 11. Realizacja planu zadań inwestycyjnych w 2023 roku w Gminie Tomaszów Lubelski.

Dział	Wyszczególnienie	Plan na 1.01.2023 r. (w zł)	Plan na 31.12.2023 r. (w zł)	Wykonanie (w zł)	Realizacja planu po zmianach (w %)
010	Budowa odcinka sieci wodociągowej od dz. 388/2 do dz. 429/2 w miejscowości Łaszczówka, gm. Tomaszów Lubelski	0,00	10 500,00	6 400,00	60,90%
010	Budowa sieci wodociągowej w Rogóźnie III	0,00	55 000,00	42 170,91	76,60%
010	Budowa sieci wodociągowej z przyłączami w miejscowości Łaszczówka - gmina Tomaszów Lubelski	10 000,00	10 000,00	0,0	0,00%
010	Budowa sieci wodociągowej w Dąbrowie Tomaszowskiej	0,00	13 500,00	0,00	0,00%
010	Budowa wodociągu w Jezierni	10 000,00	30 900,00	30 000,00	76,90%
010	Budowa wodociągu w Łaszczówce i Łaszczówce Kolonii	3 158 000,00	3 158 000,00	2 532 578,47	80,10%
010	Budowa wodociągu w Majdanie Górnym II	100 000,00	100 000,00	0,00	0,00
010	Budowa wodociągu w Rabinówce	0,00	28 000,00	27 800,00	99,20%
010	Budowa wodociągu w Rudzie Wołoskiej	20 000,00	90 630,00	81 188,16	89,50%

Dział	Wyszczególnienie	Plan na 1.01.2023 r. (w zł)	Plan na 31.12.2023 r. (w zł)	Wykonanie (w zł)	Realizacja planu po zmianach (w %)
010	Modernizacja ujęcia wody w Podhorcach wraz ze stworzeniem systemu monitoringu i ograniczania strat wody na terenie gminy	0,00	104 550,00	0,00	0,00
010	Zakup samochodu osobowego na potrzeby obsługi sieci wodociągowej	40 000,00	49 400,00	44 758,08	90,60%
010	Budowa kanalizacji sanitarnej w Łaszczówce-Kolonii	1 700 000,00	2 009 000,00	1 677 622,37	83,50%
010	Budowa sieci kanalizacji sanitarnej wraz z przyłączami w miejscowości Rogóżno-gmina Tomaszów Lubelski	10 000,00	10 000,00	0,00	0,00
600	Budowa (dokończenie) drogi na ulicy Akacyjowej i Leśnej w Łaszczówce	100 000,00	100 000,00	0,00	0,00
600	Budowa chodnika Majdanek - Justynówka	30 000,00	30 000,00	25 902,94	86,30%
600	Budowa chodnika przy drodze gminnej w Szarowoli (kontynuacja w stronę zachodnią miejscowości))	50 000,00	50 000,00	38 975,63	77,90%
600	Budowa chodnika przy ulicy Wyzwolenia w Rogóźnie	150 000,00	150 000,00	46 857,78	31,20%
600	Budowa chodnika w Jezierni	100 000,00	100 000,00	0,00	0,00
600	Budowa chodnika w Rudzie Wołoskiej	100 000,00	100 000,00	0,00	0,00
600	Budowa drogi gminnej do cmentarza w Jezierni	0,00	11 000,00	11 000,00	100%
600	Budowa drogi gminnej od drogi powiatowej Nr 3545L w m. Rabinówka gmina Tomaszów Lubelski do drogi powiatowej Nr 2407R w m. Podlesina gmina Narol	0,00	143 376,00	106 026,00	73,90%
600	Budowa drogi gminnej ulica Sosnowe Zacisze w Łaszczówce- Kolonii	0,00	20 000,00	18 000,00	90,00%
600	Budowa drogi gminnej w miejscowości Rogóżno, od km 0+000,00 do km 0+535,38	2 150 000,00	624 900,00	325 832,41	52,10%
600	Budowa ulicy Polnej w Łaszczówce	60 000,00	72 600,00	72 403,28	99,70%
600	Modernizacja drogi wiejskiej dojazdowej do pól w Pasiekach	50 000,00	50 000,00	39 974 ,27	79,90%
600	Położenie nakładki asfaltowej na drodze w Kolonii Wieprzowe Jezioro	40 000,00	40 000,00	0,00	0,00%
600	Przebudowa drogi gminnej nr 111584L w miejscowości Sabaudia	0,00	158 000,00	131 800,00	83,40%
600	Przebudowa drogi gminnej nr 111764L Jeziernia - Rogowe Kopce od km 1+150 do km 3+729 długości 2,579 km	0,00	2 365 599,82	1 020 000,00	43,10%

Dział	Wyszczególnienie	Plan na 1.01.2023 r. (w zł)	Plan na 31.12.2023 r. (w zł)	Wykonanie (w zł)	Realizacja planu po zmianach (w %)
600	Przebudowa drogi gminnej nr 111766L w miejscowości Szarowola	0,00	25 000,00	0,00	0,00
600	Utwardzenie płytami ulicy Osiedlowej w Rabinówce	100 000,00	100 000,00	98 400,00	98,40%
600	Utwardzenie poboczy i budowa oświetlenia ulicy Ks. Skorupki w Rogóźnie II	0,00	64 000,00	48 294,04	75,40%
600	Utwardzenie poboczy ulicy Ks. Skorupki w Rogóźnie II	50 000,00	0,00	0,00	0,00
600	Wykup gruntów pod budowę drogi na ulicy Ks. Skorupki w Rogóźnie II	550 000,00	259 500,00	168 029,00	64,70%
700	Wykup gruntów	10 000,00	81 100,00	81 005,06	99,80%
754	Rozbudowa świetlicy wiejskiej o garaż z zapleczem dla jednostki OSP w Rabinówce	470 001,00	501 219,00	485 915,85	96,90%
801	Budowa sali gimnastycznej przy Szkole Podstawowej w Majdanie Górnym	45 000,00	45 000,00	0,00	0,00%
801	Budowa sali gimnastycznej przy Szkole Podstawowej w Sabaudii	5 200 000,00	3 265 350,18	2 174 823,87	66,60%
801	Poprawa dostępu do wysokiej jakości kształcenia przedszkolnego i włączającego podstawowego na obszarze Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego	0,00	30 000,00	0,00	0,00%
852	Zakup sprzętu komputerowego dla Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej	50 000,00	42 080,00	0,00	0,00%
852	Dostępny samorząd - granty - Modernizacja podjazdu do budynku wraz z parkingami dla osób niepełnosprawnych	0,00	75 700,00	73 581,33	97,20%
900	Budowa farmy fotowoltaicznej w Jezierni o mocy do 1 MW	0,00	32 500,00	32 349,00	99,50%
900	Budowa instalacji fotowoltaicznych na budynkach użyteczności publicznej	50 000,00	50 000,00	4 500,00	9,00%
900	Budowa instalacji fotowoltaicznych wraz z magazynami energii na budynkach użyteczności publicznej w Gminie Tomaszów Lubelski	459 000,00	459 000,00	12 112,06	2,60%
900	Odnawialne źródła energii w Gminie Tomaszów Lubelski - II etap	3 716 785,00	4 257 059,00	3 947 875,06	92,70%
900	Budowa linii kablowej nn oświetlenia ulicznego w miejscowości Majdan Górny ul. Klonowa i ul. Polesie etap 2	0,00	100 000,00	99 913,88	99,90%
900	Budowa oświetlenia ulicznego od nr 54 do numeru 31 w Dąbrowie Tomaszowskiej	30 000,00	43 500,00	43 386,32	99,70%

Dzia l	Wyszczególnienie	Plan na 1.01.2023 r. (w zł)	Plan na 31.12.2023 r. (w zł)	Wykonanie (w zł)	Realizacja planu po zmianach (w %)
900	Budowa oświetlenia ulica Podbełzec i Lwowska	60 000,00	60 000,00	0,00	0,00
900	Budowa oświetlenia ulicznego w Majdanie Górnym II	100 000,00	0,00	0,00	0,00
900	Budowa oświetlenia ulicznego w Majdanie Górnym II- ul. Polesie - etap II	0,00	50 000,00	49 546,30	99,00%
900	Ustawienie lampy solarnej na placu zabaw w Górnio	13 000,00	13 000,00	0,00	0,00%
900	Wykonanie oświetlenia na ulicy Świergotka, Zielonki, Bociania, Łabędzia, Kukułcza, Folwarczna	60 000,00	85 000,00	84 272,22	99,10%
900	Wykonanie oświetlenia ulicznego w Justynówce	0,00	53 500,00	0,00	0,00%
900	Wykonanie oświetlenia ulicznego w Majdanku	50 000,00	0,00	0,00	0,00%
900	Wykonanie oświetlenia ulicznego w Rogóźnie II	100 000,00	100 000,00	71 772,50	71,77%
900	Budowa targowiska gminnego	50 000,00	50 000,00	0,00	0,00
900	Utworzenie placu zabaw przy zbiorniku wodnym jako nowego produktu turystycznego w Rogóźnie	0,00	10 000,00	10 000,00	100%
900	Zagospodarowanie placu przy starej szkole w Sabaudii	0,00	39 176,09	39 175,50	99,99%
900	Zagospodarowanie przestrzeni zbiornika wodnego w Rogóźnie Gmina Tomaszów Lubelski	0,00	49 200,00	0,00	0,00%
900	Zakup i montaż siłowni zewnętrznej na działce sołeckiej w Łaszczówce Kolonii	25 000,00	25 000,00	22 861,50	91,40%

Dział	Wyszczególnienie	Plan na 1.01.2023 r. (w zł)	Plan na 31.12.2023 r. (w zł)	Wykonanie (w zł)	Realizacja planu po zmianach (w %)
921	Wykonanie zabezpieczenia przed wodami opadowymi budynku Świetlicy Wiejskiej w Szarowoli, poprzez wykonanie ściany oporowej wzdłuż południowej granicy działki nr 634 w Szarowoli	0,00	44 000,00	43 566,60	99,00%
926	Budowa boiska sportowego w Łaszcówce	50 000,00	67 000,00	0,00	0,00%
926	Rewitalizacja Białej Góry w Justynówce i Majdanie Górnym	0,00	753 920,00	753 919,03	99,99%
	Razem wydatki inwestycyjne	19 116 786,00	20 515 760,09	14 624 589,42	70,90%

Zgodnie z uchwałą Rady Gminy Nr XXXIII/261/2014 z dnia 31 marca 2014 r. w budżecie Gminy Tomaszów Lubelski wyodrębniono fundusz sołecki.

W 2023 r. wykonano zadania z funduszu sołeckiego na kwotę 762 717,81 zł, na planowaną 833 453,73 zł (realizacja 91,50%). Wykonanie funduszu sołeckiego w 2023 roku w podziale na sołectwa przedstawia się następująco.

Tabela 12. Wydatki w ramach funduszu sołeckiego w podziale na poszczególne sołectwa

l.p.	Miejscowość	Przeznaczenie środków zgodnie z uchwalonym Funduszem Sołeckim na 2023 rok	Plan	Wykonanie
1	Chorażanka	Remont świetlicy wiejskiej	16 393,39	16393,39
2	Dąbrowa Tomaszowska	Budowa oświetlenia ulicznego od nr 54 do nr 31 w Dąbrowie Tomaszowskiej	20 971,72	20 971,72
3	Górno	Doposażenie placu zabaw; zakup garażu osprzętu, kosy oraz kosiarki	17 427,21	17 427,21
4	Jeziernia	Budowa oświetlenia ulicy Podbełżec i Lwowska	49 229 ,40	Zadanie wykonane – zapłacono w 2024 r.
5	Justynówka	Zakup wyposażenia do świetlicy	20 922,50	20 846,72
6	Klekacz	Remont świetlicy wiejskiej i zakup wyposażenia	11 716,60	11 716,60
7	Łaszcówka	Budowa ulicy Polnej w Łaszcówce	49 229,40	49 229,40
8	Łaszcówka-Kolonia	Zakup i montaż siłowni zewnętrznej na działce sołeckiej	22 990,13	22 861,50
9	Majdan Górny I	Remont dróg gminnych	31 211,44	31 211,44
10	Majdan Górny II	Budowa wodociągu i budowa oświetlenia ulicznego	40 515,80	20 515,80
11	Majdanek	Budowa chodnika Majdanek-Justynówka	21 611,71	21 611,71

12	Nowa Wieś	Utwardzenie odcinka drogi	16 147,24	16 147,24
13	Pasieki	Modernizacja drogi wiejskiej dojazdowej do pól biegnącej koło świetlicy i drogi koło Kościoła	39 974,27	39 974,27
14	Podhorce	Usługi geodezyjne i remont drogi do hydroforni	29 340,72	28 340,72
15	Przecinka	Zakup i montaż płyt betonowych i korytek	18 559,48	18 279,03
16	Przeorsk	Remont świetlicy wiejskiej w Przeorsku	31 260,67	31 260,67
17	Rabinówka	Remont świetlicy wiejskiej, rozbudowa oświetlenia ulicznego, zakup regałów i szaf do garażu OSP, utwardzenie dróg gminnych	31 851,42	31 851,42
18	Rogóżno I	Budowa chodnika we wsi Rogóżno przy ulicy Wyzwolenia	41 697,30	41 697,30
19	Rogóżno II	Utwardzenie pobocza ulicy Ks. Skorupki	48 294,04	48 294,04
20	Rogóżno III	Wykonanie oświetlenia na ulicy Świergotka, Zielonki, Bociania, Łabędzia, Kukułcza, Folwarczna	40 909,63	40 909,63
21	Rogóżno-Kolonia	Remont Świetlicy wiejskiej w Rogóźnie-Kolonii	27 863,84	27 863,84
22	Ruda Wołoska	Wypożyczenie świetlicy wiejskiej	35 789,77	35 789,73
23	Ruda Żelazna	Wypożyczenie świetlicy wiejskiej	13 341,17	3 341,17
24	Sabaudia	Zagospodarowanie placu przy starej szkole	35 642,09	35 642,09
25	Szarowola	Budowa chodnika przy drodze gminnej w stronę zachodnią miejscowości	38 251,24	38 251,24
26	Typin	Prace malarskie wewnątrz świetlicy	27 814,61	27 814,61
27	Ulów	Remont strażnicy	23 974,72	23 974,72
28	Wieprzowe Jezioro	Ścięcie i obniżenie poboczy przy drodze biegnącej przez wieś oraz na wykonanie przepustu	15 211,88	15 211,88
29	Zamiany	Zakup kostki brukowej wraz z ułożeniem na wjeździe placu świetlicy; wyposażenie świetlicy	15 310,34	15 288,72
RAZEM			833 453,73	762 717,81

Podsumowanie wykonania budżetu

1. Budżet gminy za 2023 rok został zrealizowany zgodnie z założeniami Uchwały Nr XLV/382/2022 z dnia 30.12.2022 roku w sprawie uchwały budżetowej na rok 2023 i zmianami do tej uchwały wprowadzonymi w trakcie roku.
2. Dochody ogółem wykonane zostały w 98,21% w stosunku do planu - plan wynosił 66 232 495,34zł, zaś jego wykonanie 65 047 622,26 zł.
3. Wydatki ogółem wykonane zostały w 86,06%, w stosunku do planu – plan wynosił 63 261 726,00zł, zaś jego wykonanie 61 689 964,78 zł.
4. Nadwyżka budżetowa stanowiła wartość + 3 357 657,48 zł (dodatnia różnica między dochodami publicznymi a wydatkami publicznymi).
5. Zachowana została reguła wydatkowa określona w art. 242 ustawy o finansach publicznych określająca, że na koniec roku wykonane wydatki bieżące nie mogą być wyższe niż wykonane dochody bieżące powiększone o nadwyżkę budżetową i wolne

środki. Nadwyżka dochodów nad wydatkami budżetowymi, po zamknięciu roku budżetowego stanowiła wartość + 6 517.027,26 zł.

6. Na koniec 2023 roku zobowiązania wymagalne nie wystąpiły.
7. Gmina w roku 2023 nie korzystała z środków zwrotnych w postaci kredytów i pożyczek do sfinansowania zadań wynikających z przepisów prawa.
8. Zadłużenie ogółem Gminy Tomaszów Lubelski z tytułu wyemitowanych obligacji i kredytów na koniec 2023 r. wyniosło 6 019 000,00 zł, co stanowi 9,20 % wykonanych dochodów budżetowych ogółem; spłatę długu w ciągu roku w wysokości 927.000,00 zł i spłatę odsetek od długu w wysokości 608 052,92 zł zrealizowano zgodnie z uchwałą budżetową i uchwałą w sprawie wieloletniej prognozy finansowej.
9. Zadłużenie gminy zmniejszyło się w stosunku do roku poprzedniego o 927.000,00 zł, co poprawiło sytuację finansową gminy.
10. Zadania inwestycyjne zaplanowane w budżecie gminy na 2023 r. zostały wykonane w wysokości 14 624 589,42 zł i były finansowane dochodami gminy, w tym dochodami majątkowymi w wysokości 11 530 849,84 zł oraz dochodami bieżącymi w wysokości 3 093 739,58 zł.
11. W 2023 roku pozyskano dodatkowe środki budżetowe w wysokości ogółem 11 777 486,21 zł z programów krajowych i europejskich, co przyczyniło się do szybszego rozwoju społeczno-gospodarczego gminy Tomaszów Lubelski.

Analizując wykonanie budżetu Gminy Tomaszów Lubelski w roku 2023 należy stwierdzić, że prowadzi ona politykę prorozwojową, o czym świadczy ponowne przeznaczenie ponad 20% (23,7%) budżetu na zadania inwestycyjne skierowane na poprawę warunków życia mieszkańców. Biorąc pod uwagę fakt, iż Gmina kolejny już rok nie podnosiła stawek podatków i opłat lokalnych można z całą odpowiedzialnością stwierdzić, że działania gminy oraz polityka budżetowa jest prospołeczna i podyktowana troską o obywateli.

3.4. Infrastruktura techniczna i zagospodarowanie przestrzenne

3.4.1 Sieć drogowa

Głównymi szlakami komunikacyjnymi gminy Tomaszów Lubelski są trzy drogi o znaczeniu ponadlokalnym:

- Droga krajowa nr 17 Warszawa - przejście graniczne w Hrebennem, przebiegająca przez gminę w kierunku północ-południe;
- Droga wojewódzka nr 850 Tomaszów Lubelski - Józefówka - Alojzów,
- Droga wojewódzka nr 853 Nowy Majdan - Tomaszów Lubelski.

Zapewniają one dojazd do Tomaszowa Lubelskiego oraz do położonych w pobliżu miast powiatowych tj.: Zamościa, Biłgoraja i Hrubieszowa oraz do miast wojewódzkich tj.: Lublina i Rzeszowa.

Droga krajowa nr 17, stanowiąca jego główną arterię komunikacyjną i podstawowy szlak drogowy. Droga krajowa nr 17 jest trasą o znaczeniu międzynarodowym, łączącą Warszawę z Lwowem. Zapewnia także bezpośrednie połączenie powiatu z Lublinem i Zamościem. Jest o droga o dużym natężeniu ruchu drogowego, co jest uciążliwe dla mieszkańców miejscowości przy niej położonych. Ponadto, przez teren gminy Tomaszów Lubelski przebiega obwodnica Tomaszowa Lubelskiego, stanowiąca część przyszłej drogi ekspresowej S17, wyprowadzająca ruch samochodowy, w szczególności tranzytowy, poza obszar miasta. Oznacza to, iż więcej miejscowości gminnych będzie położonych bezpośrednio przy drodze krajowej nr 17. Ich mieszkańcy odczuwają negatywne skutki położenia przy trasie o charakterze międzynarodowym - zwiększone natężenie ruchu, duży hałas, mniejsze bezpieczeństwo, zwiększone zanieczyszczenie powietrza. W roku 2021 została oddana jedna nitka obwodnicy miasta Tomaszów Lubelski w ciągu drogi ekspresowej nr 17 relacji Warszawa – Hrebennie, natomiast w roku 2023 została oddana druga nitka obwodnicy, a tym samym zakończono realizacją całej inwestycji.

Obecnie GDDKiA przygotowuje proces inwestycyjny polegający na przebudowie drogi krajowej nr 17 na drogę ekspresową nr 17 na odcinku od Piasek do granicy państwa w Hrebennem.

Istotne znaczenie dla układu komunikacyjnego gminy ma sieć dróg powiatowych, którą tworzy łącznie około 65 km dróg. Są to drogi zapewniające dostęp do miasta Tomaszów Lubelski i umożliwiające dojazd do sąsiednich gmin. Ich stan techniczny uznany jest za dobry. Ponad 90% z nich posiada nawierzchnię utwardzoną.

Sieć drogową gminy Tomaszów Lubelski uzupełniają drogi o charakterze gminnym, zapewniające dojazd do poszczególnych miejscowości. Pod względem dostępności sieć dróg gminnych należy uznać za rozwiniętą w sposób wystarczający. Poważnym problemem jest natomiast stan techniczny tych dróg, szczególnie dróg o nawierzchni innej niż asfaltowe.

Poniżej przedstawiono dane dotyczące dróg gminnych na koniec 2023 r.:

- długość dróg gminnych 113,916 km
- długość dróg utwardzonych asfaltem – 48,1 %
- długość dróg utwardzonych betonem – 5,5 %
- długość dróg pozostałych (gruntowe, utwardzone kruszywem lub żużlem) – 46,4 %
- długość ścieżek rowerowych – 5,31 km

W roku 2023 długość wybudowanych bądź przebudowanych dróg gminnych wyniosła – 2,8 km.

W zakresie polepszenia infrastruktury drogowej w roku 2023 poniesiono następujące wydatki:

Tabela 13. Wydatki na infrastrukturę drogową w roku 2023

Lp.	Nazwa	Kwota zł
1	Budowa chodnika Majdanek - Justynówka	25 902,94
2	Budowa chodnika przy drodze gminnej w Szarowoli (kontynuacja w stronę zachodnią miejscowości))	38 975,63
3	Budowa chodnika przy ulicy Wyzwolenia w Rogóźnie	46 857,78
4	Budowa drogi gminnej do cmentarza w Jezierni	11 000,00
5	Budowa drogi gminnej od drogi powiatowej Nr 3545L w m. Rabinówka gmina Tomaszów Lubelski do drogi powiatowej Nr 2407R w m. Podlesina gmina Narol	106 026,00
6	Budowa drogi gminnej ulica Sosnowe Zacisze w Łaszczówce- Kolonii	18 000,00
7	Budowa drogi gminnej w miejscowości Rogózno, od km 0+000,00 do km 0+535,38	325 832,41
8	Budowa ulicy Polnej w Łaszczówce	72 403,28
9	Modernizacja drogi wiejskiej dojazdowej do pól w Pasiekach	39 974 ,27
10	Przebudowa drogi gminnej nr 111584L w miejscowości Sabaudia	131 800,00
11	Przebudowa drogi gminnej nr 111764L Jeziernia - Rogowe Kopce od km 1+150 do km 3+729 długości 2,579 km	1 020 000,00
12	Utwardzenie płytami ulicy Osiedlowej w Rabinówce	98 400,00
13	Utwardzenie poboczy i budowa oświetlenia ulicy Ks. Skorupki w Rogóźnie II	48 294 ,04

14	Wykup gruntów pod budowę drogi na ulicy Ks. Skorupki w Rogóźnie II	168 029,00
15	Wykup gruntów	81 005,06

Ponadto w roku 2023 w zakresie utrzymania dróg wydatkowano środki na:

- remonty dróg gminnych – 104 313,57 zł, w tym m.in. przeprowadzono remonty dróg gminnych w miejscowościach gminy Tomaszów Lubelski: Łaszcówka-Kolonia, Podhorce, Ruda Wołoska, Majdan Górny, Rogóźno-Kolonia, Łaszcówka, Szarowola, Majdanek, Jeziernia, Wieprzowe Jezioro, Zamiany, Sabaudia,
- zakup usług pozostałych (np. praca sprzętu przy remoncie dróg, odśnieżanie dróg gminnych, transport żużla) – 356 075,09 zł;
- zakup materiałów i wyposażenia w kwocie 144 229,25 zł.

3.4.2. Infrastruktura wodociągowa – kanalizacyjna

1. Ujęcia wody

Gmina posiada 5 ujęć wody zlokalizowanych w:

- Majdanie Górnym z 2 studniami głębinowymi, dostarczające wodę do miejscowości Majdan Górny i Chorążanka,
- Pasiakach z 2 studniami głębinowymi, dostarczające wodę do miejscowości Pasiaki i Ulów,
- Szarowoli z 2 studniami głębinowymi, dostarczające wodę do miejscowości Szarowola i Zamiany,
- Podhorcech z 2 studniami głębinowymi, dostarczające wodę do miejscowości Podhorce, Typin, Nowa Wieś, Justynówka, Przecinka, Górno i Majdanek,
- Wieprzowym Jeziorze z 1 studnią głębinową, dostarczającą wodę do miejscowości Wieprzowe Jezioro,
- Sabaudia Cegielnia z jedną studnią głębinową, dostarczającą wodę do części miejscowości Sabaudia.

Stan techniczny poszczególnych ujęć jest zróżnicowany. Część obiektów wymaga pilnej modernizacji.

Ze względu na fakt, iż posiadane ujęcia wody nie mogą zapewnić zabezpieczenia dostaw wody dla całego obszaru Gminy dokonywany jest również zakup wody od Przedsiębiorstwa Gospodarki Komunalnej i Mieszkaniowej w Tomaszowie Lubelskim. W taki sposób woda dostarczana jest do następujących miejscowości: Dąbrowa Tomaszowska, Sabaudia, Rogóźno, Rabinówka, Rogóźno-Kolonia, Łaszcówka-Kolonia, Łaszcówka.

2. Sieć wodociągowa

Woda pozyskana z własnych ujęć jak i zakupywana dostarczana jest do finalnych odbiorców za pomocą systemów złożonych z sieci przesyłowych i przepompowni wody.

- całkowita długość czynnej wodociągowej sieci rozdzielczej wynosi 110,51 km.
- ilość przyłączy budynków mieszkalnych i zbiorowego zamieszkania – 2 978 szt.

Spośród 26 miejscowości na terenie Gminy, 5 nie posiada wybudowanej sieci wodociągowej tj.: Jeziernia, Ruda Wołoska, Przeorsk, Ruda Żelazna i Klekacz natomiast Łaszczówka posiada tylko częściowo (w roku 2024 planuje się zakończenie budowy sieci wodociągowej).

W roku 2023 dokonano wydatków inwestycyjnych związanych z infrastrukturą wodociągową zgodnie z tabelą nr 13.

Tabela 13. Wydatki na infrastrukturę wodociągową w roku 2023

Lp.	Nazwa	Kwota zł
1	Budowa odcinka sieci wodociągowej od dz. 388/2 do dz. 429/2 w miejscowości Łaszczówka, gm. Tomaszów Lubelski	6 400,00
2	Budowa sieci wodociągowej w Rogóźnie III	42 170,91
3	Budowa wodociągu w Jezierni	30 000,00
4	Budowa wodociągu w Łaszczówce i Łaszczówce Kolonii	2 532 578,47
5	Budowa wodociągu w Rabinówce	27 800,00
6	Budowa wodociągu w Rudzie Wołoskiej	81 188,16
7	Zakup samochodu osobowego na potrzeby obsługi sieci wodociągowej	44 758,08

Gmina prowadzi monitoring jakości wody pitnej, który polega na stałej kontroli jakości pod względem fizyko-chemicznym i bakteriologicznym. Pozwala to zapewnić wymaganą skuteczność procesów uzdatniania oraz utrzymać na optymalnym poziomie jakość dostarczanej wody.

3. Sieć kanalizacyjna

Długość sieci kanalizacyjnej – 8,5 km.

Liczba przyłączy kanalizacyjnych – 176 szt.

Gmina Tomaszów Lubelski nie posiada własnej oczyszczalni ścieków. Ścieki z miejscowości położonych na terenie gminy, które wyposażone są w kanalizację sanitarną, odbiera oczyszczalnia zlokalizowana w Tomaszowie Lubelskim. Docelowo ma ona przyjmować ścieki

również z miejscowości Rogóźno, Dąbrowa Tomaszowska, Sabaudia, Łaszcówka i Rabinówka. W pozostałych miejscowościach w przeważającej części nieczystości sanitarne z budynków niepodłączonych do kanalizacji komunalnej odprowadzane są do zbiorników bezodpływowych, znajdujących się na terenach posesji. Obniża to znacznie standardy sanitarne obszaru oraz sprawia właścicielom posesji, na których znajdują się zbiorniki, wiele problemów związanych ze zbieraniem się ścieków oraz z ich wywożeniem (należy między innymi zapewnić dostęp wozom asenizacyjnym do zbiorników, utrzymywać szczelność zbiorników, itp.). Coraz bardziej popularne stają się natomiast oczyszczalnie przydomowe.

Niedostateczny rozwój sieci kanalizacyjnej na obszarach zamieszkałych, zabudowanych powoduje duże zagrożenie dla środowiska naturalnego oraz wód powierzchniowych i podziemnych. Zwiększa się ryzyko przedostania ścieków bytowych do otoczenia, co spowodować może zanieczyszczenia gleb i wód oraz stanowić duże zagrożenie epidemiologiczne. Niewłaściwa gospodarka ściekami może pogorszyć jakość środowiska naturalnego gminy, a także niekorzystnie wpłynąć na funkcjonowanie ekosystemów znajdujących się na przedmiotowym obszarze.

Pod względem stopnia skanalizowania, gmina Tomaszów Lubelski prezentuje się niekorzystnie na tle powiatu i regionu, także uwzględniając jedynie obszary wiejskie obu jednostek. Gmina cechuje się jedynie wyższym wskaźnikiem zwodociągowania od obszarów wiejskich powiatu tomaszowskiego, pozostałe wskaźniki są niższe od średniej powiatowej i regionalnej. Bardzo niski jest poziom rozwoju sieci kanalizacyjnej na terenie gminy. Pomimo realizacji zadań w tym zakresie (budowa kanalizacji w Rogóźnie i Łaszcówce – Kolonii) istniejących zaniedbań nie da się nadrobić w krótkim czasie ze względu na konieczność ponoszenia znacznych kosztów związanych z budową kanalizacji.

W roku 2023 zakończono budowę sieci kanalizacji sanitarnej w Łaszcówce-Kolonii na kwotę 1 677 622,37 zł.

3.4.3. Sieć gazowa

Gmina Tomaszów Lubelski jest wyposażona w sieć gazową. Według danych GUS długość czynnej sieci gazowej na terenie gminy na koniec 2022 r. roku wynosiła 95 205 m. Do sieci podłączonych było 1363 budynków mieszkalnych i niemieskalnych, korzystało z niej 3678 osób.

W ostatnich latach Gmina aktywnie uczestniczy w procesie budowania nowych sieci gazowych. Dzięki tym staraniom udało się nakłonić Polską Spółkę Gazownictwa do budowy sieci gazowych w miejscowościach na terenie Gminy (Jeziernia, Sabaudia, Rabinówka, Majdanek). W roku 2023 trwały prace nad rozbudową sieci i budową nowych przyłączy.

Z danych statystycznych wynika, że z roku na rok rośnie liczba wybudowanych przyłączy oraz liczby osób korzystających z paliwa gazowego.

3.4.4. Energia elektryczna

Gmina Tomaszów Lubelski jest zelektryfikowana w całości, każde gospodarstwo domowe ma możliwość dostępu do elektryczności. Aktualnie operator sieci, czyli PGE Dystrybucja realizuje proces modernizacji sieci przesyłowych m. in. poprzez ich kablowanie.

Na terenie Gminy działają również przedsiębiorcy w zakresie produkcji energii z odnawialnych źródeł. Mowa tu o farmie wiatrowej „Kresy” w miejscowościach Przeorsk, Ruda Wołoska, Majdan Górny i Chorażanka oraz farmach fotowoltaicznych w Łaszczówce-Kolonii, Jezierni i Pasiakach. Obecnie trwają prace przy budowie kolejnych farm fotowoltaicznych m.in. w Rabinówce, Łaszczówce i Przeorsku, a dla kolejnych są już wydane decyzje środowiskowe oraz lokalizacyjne.

W roku 2021 uchwalono miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla odcinka trasy napowietrznej linii elektroenergetycznej WN 110 kV relacji GPZ Tomaszów Południe – GPZ Lubaczów natomiast w roku 2022 uchwalono miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenów odcinka trasy napowietrznej linii elektroenergetycznej WN 110 kV relacji GPZ Zamość –GPZ Tomaszów Północ. Opracowanie planów związane jest z planami przebudowy tych linii, co poprawi bezpieczeństwo energetyczne mieszkańców całego powiatu tomaszowskiego oraz pozwoli na przyłączanie do sieci nowych farm fotowoltaicznych.

W roku 2023 Gmina Tomaszów Lubelski oddała do użytkowania 4 instalacje fotowoltaiczne o mocy 40 kW z magazynami energii na budynkach świetlicy w Przeorsku, świetlicy w Rabinówce, szkoły w Rogóźnie oraz szkoły w Sabaudii (bez magazynu energii).

3.4.5. Ciepłownictwo

Na terenie gminy nie istnieje sieć ciepłownicza. Dostawy ciepła do budynków oraz ciepłej wody użytkowej odbywają się głównie w oparciu o tradycyjne sposoby ogrzewania, w zdecydowanej większości jest to ogrzewanie węglem kamiennym (w sezonie letnim zastępowanym drewnem). Część mieszkańców mieszkających w niedawno wybudowanych lub zmodernizowanych budynkach decyduje się na skorzystanie z innych źródeł ciepła: gazu lub peletu, jednak rozwiązania te wciąż wykorzystywane są w niewielkim stopniu.

Korzystanie z indywidualnych źródeł ciepła opalanych paliwem stałym, w których są często spalane również śmieci w tym plastiki czy guma znacząco wpływa na jakość powietrza w poszczególnych miejscowościach. Dlatego też Gmina w roku 2019 pozyskała środki na montaż ok. 500 instalacji kolektorów słonecznych oraz pomp ciepła do ogrzewania ciepłej wody użytkowej. Działania te już w roku 2020 w znaczący sposób wpłyną na jakość powietrza, szczególnie latem, kiedy to mieszkańcy nie będą musieli już podgrzewać wody paliwem stałym. W roku 2020 zakończono realizację pierwszego etapu termomodernizacji budynków użyteczności publicznej w Gminie Tomaszów Lubelski. W ramach projektu przeprowadzono termomodernizację budynków: rok 2018 - Szkoły Podstawowej w Podhorcach, Szkoły Podstawowej w Szarowoli i Świetlicy Środowiskowej w Majdanku, rok 2019 - Szkoły Podstawowej w Sabaudii i Szkoły Podstawowej w Majdanie Górnym rok 2020 – budynków administracyjnych: Urzędu Gminy, Zieleni i GOK w Podhorcach.

Natomiast w roku 2021 zakończono realizacją projektu pn. „Termomodernizacja budynków użyteczności publicznej w Gminie Tomaszów Lubelski – etap II” – wydatki w roku 2021 wyniosły 5 676 949,12 zł. Głównym celem projektu było ograniczenie niskiej emisji, poprawa efektywności energetycznej oraz wykorzystanie odnawialnych źródeł energii w budynkach użyteczności publicznej tj. Świetlice Wiejskie w: Chorążance, Jezierni, Przeorsku, Rabinówce, Rogóźnie Kolonii, Rudzie Wołoskiej, Typinie, Ulowie, Świetlica Wiejska oraz Szkoła Podstawowa w Rogóźnie, Szkoła Podstawowa w Jezierni, Szkoła Podstawowa w Typinie. Inwestycje te spowodują znaczne oszczędności w wydatkach na ogrzewanie, a także pozytywnie wpłyną na stan środowiska naturalnego.

W roku 2022 pozyskano dotację w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020 na montaż:

- 196 instalacji fotowoltaicznych,
- 101 instalacji kolektorów słonecznych do produkcji ciepłej wody użytkowej,
- 15 sztuk pomp ciepła do produkcji ciepłej wody użytkowej

Rzeczową realizację projektu zakończono w roku 2023.

Również w roku 2022 Gmina pozyskała dotacje z Rządowego Funduszu Polski Ład Program Inwestycji Strategicznych na budowę instalacji fotowoltaicznych o mocy 40 kW z magazynami energii przy świetlicach w Przeorsku i Rabinówce oraz przy szkole podstawowej w Rogóźnie. Instalacje zostały oddane do użytkowania w roku 2023.

Od roku 2020 Gmina prowadzi system dofinansowania wymiany wysokoemisyjnych kotłów tzw. „śmiecuchów” na nowoczesne kotły o niskiej emisji. W roku ubiegłym udzielono trzy takie dotacje.

Ponadto w Urzędzie Gminy została utworzony punkt konsultacyjny programu „Czyste powietrze” w którym mieszkańcy mogą uzyskać informacje o programie oraz pomoc w pisaniu i rozliczaniu wniosków.

3.4.6. Zagospodarowanie przestrzenne:

Gmina Tomaszów Lubelski jest Gminą tzw. pierścieniową, czyli położoną wokół innej jednostki samorządu terytorialnego, w tym wypadku Miasta Tomaszów Lubelski. Takie położenie Gminy pociąga za sobą znaczne problemy, nie tylko z zarządzaniem gminą, ale również ze sferą zagospodarowania przestrzennego.

Ze względu na fakt, iż Gmina nie posiada uchwalonego całościowego planu zagospodarowania przestrzennego gospodarka przestrzenna prowadzona jest na podstawie Studium Uwarunkowań i Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Tomaszów Lubelski zgodnie z uchwałą nr XXII/109/2001 Rady Gminy Tomaszów Lubelski z dnia 22 stycznia 2001 r., z późniejszymi zmianami, uchwalonych wycinkowych miejscowych planów przestrzennych oraz decyzji o warunkach zabudowy i lokalizacji inwestycji celu publicznego.

Na koniec roku 2023 na terenie Gminy funkcjonowały 28 miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego na łączną powierzchnię ok 1200 ha, co stanowi ok. 7% całkowitej powierzchni Gminy. W roku 2023 uchwalono 4 miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego.

W roku 2023 trwały prace nad opracowaniem nowego Studium uwarunkowań i zagospodarowania przestrzennego dla Gminy Tomaszów Lubelski. Uchwalenie studium planów planowane jest na rok 2024.

Ponadto wydano 128 decyzji o warunkach zabudowy oraz 18 decyzji o lokalizacji inwestycji celu publicznego.

Zagadnieniem związanym z zagospodarowaniem przestrzennym jest Lokalny Program Rewitalizacji wskazujący działania prowadzące do transformacji wytypowanych obszarów na terenie Gminy, które pod względem społecznym oraz gospodarczym wymagają interwencji.

Lokalny Program Rewitalizacji Gminy Tomaszów Lubelski na lata 2016-2023 (LPR) realizuje cele zawarte w Gminnej Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych Gminy Tomaszów Lubelski na lata 2017-2022. Jej głównym celem jest poprawa warunków życia i funkcjonowania mieszkańców Gminy Tomaszów Lubelski oraz przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu. Celem nadrzędnym wynikającym z przeprowadzonej diagnozy sfer: społecznej, gospodarczej, środowiskowej i przestrzenno-funkcjonalnej jest nadanie obszarowi objętemu procesem rewitalizacji nowych funkcji, realizacja zintegrowanych działań poprawiających zagospodarowanie przestrzenne, stan środowiska przyrodniczego, a przede wszystkim realizacja działań mających na celu przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu i ożywienie gospodarcze. Dzięki realizacji zaplanowanych zadań nastąpi wyprowadzenie obszaru zdegradowanego z kryzysu poprzez rewitalizację obszarów problemowych.

W ramach LPR określono szereg działań mających doprowadzić do osiągnięcia zaplanowanego celu. Jak w każdym programie bądź strategii osiągnięcie zakładanych celów uzależnione jest od posiadania odpowiednich środków finansowych.

W roku 2023 oddano do użytkowania stok narciarski na Białej Górze zrealizowany zgodnie z projektem pn. „Rewitalizacja Białej Góry w Justynówce i Majdanie Górnym” na który uzyskano dotację w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020.

W ramach projektu przywrócone funkcję terenu jaki miał jeszcze kilka lat temu, czyli reaktywacja stoku narciarskiego z wyciągiem oraz wybudowanie wielofunkcyjnego budynku usługowego.

Zapisu art. 52 ustawy o rewitalizacji mówi, że gmina, która obecnie prowadzi działania rewitalizacyjne w oparciu o program rewitalizacji (inny niż Gminny Program Rewitalizacji), może je kontynuować do 31 grudnia 2023 r. Po tej dacie ustawa przewiduje obowiązek uchwalenia GPR w przypadku, gdy gmina zamierza nadal prowadzić rewitalizację lub dopiero zaczyna jej prowadzenie. W związku z tym Gmina w roku 2021 przystąpiła do opracowania Gminnego Programu Rewitalizacji, który planowany jest do uchwalenia w roku 2024.

3.5. Polityka społeczna

W Gminie Tomaszów Lubelski polityka społeczna realizowana jest głównie poprzez działalność Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Tomaszowie Lubelskim (GOPS) oraz Środowiskowego Domu Samopomocy dla osób z zaburzeniami psychicznymi w Szarowoli ŚDS).

Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Tomaszowie Lubelskim realizuje zadania własne i zlecone gminie wynikające z innych ustaw, na podstawie upoważnień wydanych przez Wójta Gminy, jeżeli wynikają one z przepisów prawa, w tym:

- realizacji świadczeń przyznawanych na podstawie ustawy z dnia 28 listopada 2003 roku o świadczeniach rodzinnych,
- ustalanie prawa i wypłatę dodatków na podstawie ustawy z dnia 21 czerwca 2001 roku o dodatkach mieszkaniowych,
- przyznawanie świadczeń z funduszu alimentacyjnego oraz prowadzenie postępowania wobec dłużników alimentacyjnych na podstawie ustawy z dnia 7 września 2007 roku o pomocy osobom uprawnionym do alimentów,
- realizowanie programów rządowych dotyczących rozwiązywania problemów osób niepełnosprawnych opracowywanych na podstawie ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 roku o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnieniu osób niepełnosprawnych,
- tworzenie gminnego systemu, na zasadach określonych w ustawie z dnia 29 lipca 2005 roku o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie,
- wspieranie rodzin wykazujących trudności w pełnieniu funkcji opiekuńczo-wychowawczych oraz organizacja pieczy zastępczej w zakresie ustalonym ustawą z dnia 9 czerwca 2011 roku o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej,
- wydawanie decyzji administracyjnych w sprawach świadczeniobiorców innych niż ubezpieczeni, spełniających kryterium dochodowe do pomocy społecznej, potwierdzających prawo do świadczeń opieki zdrowotnej, przewidzianych w ustawie z dnia 27 sierpnia 2004 roku o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych,
- prowadzenie postępowania, na zasadach przewidzianych w ustawie z dnia 23 grudnia 2014 roku o Karcie Dużej Rodziny,
- prowadzenie działalności w sferze zadań publicznych określonych na podstawie ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 roku o działalności pożytku publicznego i wolontariacie,
- udzielanie wsparcia o charakterze doradczym i finansowym osobom, w utrzymaniu aktywności zawodowej umożliwiającej podjęcie zatrudnienia, prac społecznie użytecznych w rozumieniu przepisów o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, założenia lub przystąpienia do spółdzielni socjalnej lub podjęcia działalności gospodarczej, poprzez organizowanie zatrudnienia socjalnego, o którym mowa w ustawie z dnia 13 czerwca 2003 roku o zatrudnieniu socjalnym,
- organizowanie oparcia społecznego dla osób, które z powodu choroby psychicznej lub upośledzenia umysłowego mają trudności w życiu codziennym, zwłaszcza w kształtowaniu swoich stosunków z otoczeniem, w zakresie edukacji, zatrudnienia

oraz w sprawach bytowych, w oparciu o zadania wynikające z ustawy z dnia 19 sierpnia 1994 roku o ochronie zdrowia psychicznego,

- tworzenie warunków do zaspokajania potrzeb mieszkaniowych wspólnoty samorządowej, w szczególności dla gospodarstw o niskich dochodach, na zasadach określonych w ustawie z dnia 21 czerwca 2001 roku o ochronie praw lokatorów mieszkaniowym zasobie gminy i o zmianie Kodeksu cywilnego,
- kształtowanie odpowiedniej polityki społecznej gminy w stosunku do osób zagrożonych uzależnieniem od substancji aktywnych, na zasadach określonych w ustawie z dnia 29 lipca 2005 roku o przeciwdziałaniu narkomanii,
- prowadzenie działań związanych z profilaktyką i rozwiązywaniem problemów alkoholowych oraz integracji osób uzależnionych w ramach gminnego programu profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych, realizowanego na podstawie ustawy z dnia 26 października 1982 roku o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi,
- wypłatę dodatków energetycznych, przewidzianych w ustawie z dnia 26 lipca 2013 roku o zmianie ustawy - Prawo energetyczne oraz niektórych innych ustaw
- wypłatę świadczeń przewidzianych w Ustawie z dnia 11 lutego 2016 r. o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci (Rodzina 500 plus),
- wypłatę świadczeń w ramach programu „Dobry start”,
- wsparcie realizowane w ramach Ustawy z dnia 4 listopada 2016 r. o wsparciu kobiet w ciąży i rodzin „Za życiem”,
- realizacja wieloletniego rządowego programu "Posiłek w szkole i w domu" na lata 2019-2023,
- wypłata dodatków węglowych oraz z tytułu wykorzystania niektórych źródeł ciepła dla gospodarstw domowych,
- wypłata pomocy dla obywateli Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa.

Ponadto w strukturach GOPS funkcjonuje powołany Zarządzeniem Wójta Gminy Zespół Interdyscyplinarny ds. Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie.

Zadaniem zespołu jest koordynowanie i integracja działań przedstawicieli różnych podmiotów oraz specjalistów w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie. Do zadań zespołu należy w szczególności:

- diagnozowanie problemu przemocy w rodzinie,
- podejmowanie wszelkich działań w środowisku zagrożonym przemocą w rodzinie mających na celu przeciwdziałanie temu zjawisku,
- inicjowanie interwencji w środowisku dotkniętym przemocą w rodzinie,
- rozpowszechnienie informacji o instytucjach, osobach i możliwościach udzielania pomocy w środowisku lokalnym,
- inicjowanie działań w stosunku do osób stosujących przemoc w rodzinie,
- ocena i weryfikacja prowadzonych działań, w tym działań grup roboczych,
- omawianie bieżących problemów wymagających rozstrzygnięcia przez Zespół,

- prowadzenie pełnej dokumentacji z prac zespołu: protokoły posiedzeń, sprawozdania z realizacji działań, wnioski itp.

W skład zespołu wchodzi 21 przedstawicieli instytucji zajmujących się problematyką przemocy, tj. Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej, Gminnej Komisji ds. Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, Ośrodka Interwencji Kryzysowej, Policji, Sądu, Służby Zdrowia, Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie, Kościoła oraz placówek oświatowych z terenu gminy Tomaszów Lubelski.

Poza działalnością Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Tomaszowie Lubelskim, na terenie gminy funkcjonują także następujące placówki prowadzące działalność w sferze społecznej:

- Środowiskowy Dom Samopomocy dla osób z zaburzeniami psychicznymi w Szarowoli;
- Zakład Aktywności Zawodowej w Przeorsku;
- Klub Integracji Społecznej (w strukturach GOPS).

Środowiskowy Dom Samopomocy dla osób z zaburzeniami psychicznymi w Szarowoli jest ośrodkiem wsparcia dla osób z zaburzeniami psychicznymi i stanowi jednostkę organizacyjną pomocy społecznej pobytu dziennego. Dom jest ogniwem oparcia społecznego dla osób z zaburzeniami psychicznymi oraz osób niepełnosprawnych intelektualnie. Prowadzone zajęcia terapeutyczne są dostosowane indywidualnie do stanu zdrowia i możliwości osób uczestniczących. Dzięki prowadzonej terapii zajęciowej podopieczni rozwijają swoje zainteresowania, doskonałą zdolności manualne, umiejętności planowania i przewidywania, podnoszą jakość życia oraz mają zapewnione oparcie społeczne. Pobyt w Środowiskowym Domu Samopomocy ma na celu zapewnienie okresowej oceny stanu psychicznego oraz rehabilitacji społecznej (tj. podtrzymanie i rozwijanie umiejętności niezbędnych w codziennym funkcjonowaniu), zapewnia terapię zajęciową oraz podejmuje działania w celu przygotowania do podjęcia pracy oraz zapewnia pomoc w uzyskaniu odpowiedniego zatrudnienia.

Działalność ŚDS finansowana jest z dotacji Wojewody Lubelskiego.

Na koniec roku 2023 dane dotyczące działalności ŚDS przedstawiały się następująco:

- liczba miejsc w ŚDS – 35 miejsca statutowe uzgodnione z Wydziałem Polityki Społecznej Lubelskiego Urzędu Wojewódzkiego,
- liczba osób objęta wsparciem i rodzaj wsparcia - 39 osób – usługi terapeutyczne, psychologiczne, psychiatryczne, higieniczne, socjalne, bytowe, dowóz.

Rodzaje wsparcia oferowane przez ośrodek:

1. Trening funkcjonowania w życiu codziennym: trening dbałości o wygląd zewnętrzny, trening nauki higieny, trening kulinarny, trening umiejętności praktycznych, trening gospodarowania własnymi środkami finansowymi.
2. Trening umiejętności interpersonalnych i rozwiązywania problemów: kształtowanie pozytywnych relacji uczestnika z osobami bliskimi, sąsiadami, z innymi osobami w czasie zakupów, w środkach komunikacji publicznej, w urzędach, w instytucjach kultury.

3. Trening spędzania czasu wolnego, rozwijanie zainteresowań literaturą, audycjami radiowymi, telewizyjnymi, internetem, udział w spotkaniach towarzyskich i kulturalnych.
4. Terapia ruchowa, w tym: zajęcia sportowe, turystyka i rekreacja.
5. Poradnictwo psychologiczne.
6. Poradnictwo psychiatryczne.
7. Poradnictwo socjalne.
8. Pomoc w załatwieniu spraw urzędowych i bytowych.

Na koniec roku 2023 w SDS zatrudnienie obejmowało 8,75 etatów.

Budżet SDS na koniec roku 2023 zamknął się kwotą 928 290,00 zł

Zakład Aktywności Zawodowej w Przeorsku prowadzony jest przez Polskie Stowarzyszenie na Rzecz Osób z Niepełnosprawnością Inteligektualną Koło w Tomaszowie Lubelskim. W Zakładzie (ZAZ) młodzi ludzie ze znacznym lub umiarkowanym stopniem niepełnosprawności uzyskują status pracownika. Aby mogli wydajnie pracować muszą wykonywać specjalnie dobrane czynności, korzystać z bezpiecznych urządzeń i organizacji pracy oraz ze wsparcia. Oprócz pracy w ZAZ prowadzona jest rehabilitacja społeczna. Profil działania ZAZ to gastronomia i catering, sprzątanie obiektów na zewnątrz i wewnątrz oraz uprawa warzyw i owoców na potrzeby gastronomii zakładu.

Klub Integracji Społecznej (KIS) funkcjonuje w strukturach Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Tomaszowie Lubelskim. Powołany został uchwałą Rady Gminy Nr XXV/116/2009. W dniu 29 sierpnia 2012 roku został wpisany do Rejestru Klubów Integracji Społecznej województwa lubelskiego. Figuruje również jako instytucja szkoleniowa, zarejestrowana w Wojewódzkim Urzędzie Pracy w Lublinie od 2011 roku, nr ewidencyjny 2.06/00064/2011.

Głównym zadaniem KIS jest reintegracja społeczna i zawodowa osób długotrwale bezrobotnych na terenie gminy Tomaszów Lubelski, korzystających z pomocy społecznej. Formuła Klubu ma umożliwić wzrost aktywności życiowej, wyzwolenie się z bierności i uzyskanie narzędzi do samodzielnego radzenia sobie z trudnościami, na jakie napotykają osoby długotrwale bezrobotne.

Osoby objęte działaniami Klubu kierowane są do KIS głównie przez pracowników socjalnych GOPS, czasami same zgłaszają się bezpośrednio do koordynatora KIS.

Warunkiem uczestnictwa w KIS jest realizacja kontraktu socjalnego, o którym mowa w przepisach ustawy o pomocy społecznej. Zawiera on cele i szczegóły działania. Jest w nim określona przyczyna trudnej sytuacji oraz indywidualny plan działania dla każdego z uczestników. Okres uczestnictwa w KIS jest ustalany indywidualnie z każdym z uczestników i nie może być krótszy niż 6 miesięcy. Zakończenie uczestnictwa w KIS może zostać potwierdzone zaświadczeniem. Osoby, które ukończyły program KIS otrzymują status absolwenta KIS.

Klub ma umożliwić wzrost aktywności życiowej, wyzwolenie się z bierności i uzyskanie narzędzi do samodzielnego radzenia sobie z trudnościami, na jakie napotykają osoby długotrwale bezrobotne. KIS stara się budować w uczestnikach utracone poczucie wartości, by

mimo trudności, problemów domowych, zawodowych, ciągłych niepowodzeń mogli znaleźć pracę.

Celem działań KIS jest świadczenie takich usług, które wpisują się szeroko w pojęcie reintegracji społecznej i zawodowej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym.

Reintegracja społeczna jest rozumiana jako działania mające na celu odbudowanie i podtrzymanie u osoby umiejętności uczestnictwa w życiu społeczności lokalnej, pełnienia ról społecznych w miejscu zamieszkania lub pobytu.

Reintegracja zawodowa to działania mające na celu odbudowanie i podtrzymanie zdolności do samodzielnego świadczenia pracy na rynku pracy.

W roku 2023 roku w KIS podjęto następujące działania:

1. Organizacja prac – społecznie –użytecznych:
 - 1) przygotowanie i złożenie do Powiatowego Urzędu Pracy rocznego planu potrzeb w zakresie wykonywania prac społecznie-użytecznych (określenie w szczególności rodzaju i miejsca wykonywania prac wraz z oznaczeniem podmiotów , w których będą organizowane prace, liczbę miejsc i godzin wykonywania prac, liczbę bezrobotnych bez prawa do zasiłku korzystających ze świadczeń pomocy społecznej oraz liczbę osób uczestniczących w kontrakcie socjalnym)
 - 2) złożenie wniosku o organizację prac społecznie-użytecznych
 - 3) sporządzenie listy osób bezrobotnych bez prawa do zasiłku korzystających ze świadczeń pomocy społecznej.
2. Wdrażanie Regionalnego Planu Działania na rzecz zatrudnienia poprzez m.in.:
 - 1) promocję sposobów i systemów wsparcia młodych na rynku pracy, w tym kształcenia zawodowego jako atrakcyjnej formy kształcenia umożliwiającej zdobycie kwalifikacji pożądaney na rynku racy i zamieszczanie na stronie internetowej Ośrodka informacji o dostępnych formach podnoszenia i uzupełnienia kwalifikacji zawodowych;
 - 2) pracę socjalną pod kątem wzmocnienia potencjału młodzieży w zdobywaniu i uzupełnianiu kwalifikacji zawodowych, kompetencji i doświadczenia zawodowego poprzez motywowanie do aktywności zawodowej, kształcenia i promocji etosu pracy wśród młodych osób w rodzinach pozostających w zainteresowaniu GOPS;
 - 3) współpraca z PUP pod kątem aktywizacji zawodowej i skorzystania z instrumentów rynku pracy osób bezrobotnych, w tym kierowanie pism do PUP w sprawie aktywizacji osób bezrobotnych korzystających ze wsparcia GOPS;
 - 4) promocja przedsiębiorczości, samozatrudnienia, w tym spółdzielczości socjalnej oraz praktycznej nauki zawodu dla osób do 30 roku życia, biernych zawodowo, na stronie internetowej ośrodka;
3. Realizacja programu reintegracji społeczno- zawodowej.

W roku 2023 było 18 uczestników KIS (15 kobiet i 3 mężczyzn), w tym:

- 12 osób świadczyło prace społecznie użyteczne
- długotrwale bezrobotnych – 15,
- niepełnosprawnych - 0,
- uzależnionych od alkoholu - 0,
- osoby pracujące w gospodarstwie rolnym, zagrożone wykluczeniem społecznym - 3

- osoby, skierowane do prac społecznie-użytecznych – 4
- zawarto 18 kontraktów socjalnych

W KIS odbyły się zajęcia integracyjne i edukacyjne w ramach reintegracji społecznej oraz zajęcia z zakresu reintegracji zawodowej.

Zajęcia edukacyjne z zakresu komunikacji społecznej, asertywności, wzmacniania poziomu samooceny, radzenia sobie ze stresem i przezwyciężania problemów życiowych, umiejętności wyznaczania celów i sposobów ich realizacji oraz analizy rynku pracy i szkolenie dotyczące samozatrudnienia i zakładania spółdzielni socjalnych.

Prace społecznie użyteczne zostały zorganizowane na mocy Porozumienia zawartego w dniu 14.02.2023 roku pomiędzy Starostą w Tomaszowie Lubelskim a Wójtem Gminy Tomaszów Lubelski dla 9 osób na okres od 01.03.2023 do 30.11.2023 roku.

Podmiotem odpowiedzialnym za zorganizowanie prac społecznie użytecznych był Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Tomaszowie Lubelskim. Prace świadczyły osoby bezrobotne bez prawa do zasiłku, korzystające ze świadczeń pomocy społecznej, z którymi zostały zawarte kontrakty socjalne. Osoby realizujące PSU świadczyły prace usługowe w jednostkach samorządowych na terenie gminy.

Rodzaj wykonywanych prac:

- a) praca pracowników gospodarczych w budynkach użyteczności publicznej (szkoły i GOPS w Tomaszowie Lubelskim),
- b) praca asystenta osoby niepełnosprawnej Środowiskowym Domu Samopomocy w Szarowoli
- c) praca opiekuna dzieci w Świetlicy Środowiskowej w Majdanku

Biorących udział w w/w pracach obowiązywało przestrzeganie tygodniowej normy czasu pracy wynoszącej 10 godzin. W miesiącu kalendarzowym norma ta nie mogła przekroczyć 40 godzin czasu pracy.

Ogółem do prac społecznie użytecznych w ramach porozumienia skierowanych zostało 12 osób, z tego 3 osoby złożyły rezygnację. Pozostałe osoby systematycznie świadczyły prace i zrealizowały działania zawarte w kontrakcie socjalnym.

Źródła finansowania KIS:

- środki z budżetu gminy – 110 795,51 zł

Zatrudniona Kadra:

1 osoba – koordynator - starszy specjalista pracy socjalnej, zatrudniony na umowę o pracę 1/1.

W roku 2023 plan budżetu Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Tomaszowie Lubelskim wynosił ogółem 10 461 302,45 złotych ,w tym wydatkowano kwotę 9 217 754,75 złotych, z tego na realizację zadań zleconych gminie przypada kwota 5 076 599 złotych, w tym wydatkowano kwotę 061 162,57 złotych a na realizację zadań własnych gminy przypada kwota 5 384 703,45 złotych, w tym wydatkowano kwotę 4 156 592,18 złotych.

W ramach realizacji zadań własnych i zleconych gminie w 2023 realizowano następujące zadania:

Tabela 14. Wydatki na realizację zadań własnych i zleconych gminie w 2023 roku

Wyszczególnienie	Kwota (zł)	Cel
Domy Pomocy Społecznej	191 673,95– środki własne	Pobyt w DPS 6 osób z terenu Gminy
Rodziny zastępcze	309 788,02 – środki własne	Pokrycie kosztów umieszczenia 19 dzieci i młodzieży w pieczy zastępczej w tym 15 dzieci w rodzinach zastępczych i 4 dzieci w instytucjonalnej pieczy zastępczej
Wspieranie rodziny	84 147,25 – środki własne	Pokrycie kosztów wynagrodzenia asystentów rodziny oraz na pozostałe wydatki bieżące związane ze wspieraniem rodzin
Pozostała działalność – z zakresu wspierania rodziny	67 151,89 – środki własne Gminy	Finansowanie działalności Świetlicy w Majdanku
Świadczenia wychowawcze z programu 500+	125 421,96 – środki z budżetu państwa	Środki przeznaczone na realizację zadań zleconych z przeznaczeniem na: - wypłatę świadczeń wychowawczych – 121 768,89 złotych, - koszty obsługi realizacji zadania – 3653,07 złotych, Od dnia 1 czerwca 2022 roku realizację zadania, za wyjątkiem świadczeń wychowawczych przyznawanych w ramach koordynacji świadczeń, przekazano do Zakładu Ubezpieczeń Społecznych

Świadczenia rodzinne, świadczenia z funduszu alimentacyjnego oraz składki na ubezpieczenia emerytalne i rentowe z ubezpieczenia społecznego oraz realizacja świadczeń rodzinnych dla pięciorga dzieci z Ukrainy, zamieszkujących na terytorium gminy.	4 761 295,55 – środki budżetu Państwa. 6 035,82 - Fundusz Pomocy dla Obywateli Ukrainy.	W ramach realizacji zadań zleconych dotację w tym rozdziale wydatkowano na wypłatę: - świadczeń rodzinnych dla 515 rodzin (rozpatrzono 418 wniosków) na kwotę 4 37 495,51 złotych, - świadczeń z funduszu alimentacyjnego na rzecz 26 osób uprawnionych z 19 rodzin w kwocie 151 724,34 złotych, - opłacanie składek na ubezpieczenie emerytalno - rentowe dla 72 osób pobierających świadczenia opiekuńcze w kwocie 417 155,70 złotych, - świadczeń dla 3 opiekunów (ZDO) na kwotę 19220 złotych. Na realizację świadczeń rodzinnych dla obywateli Ukrainy zamieszkujących na terytorium gminy wydatkowano kwotę 40 660,87 złotych. Środki na ten cel pochodzą z Funduszu Pomocy dla Obywateli Ukrainy.
Składki na ubezpieczenia zdrowotne opłacane za osoby pobierające niektóre świadczenia z pomocy społecznej.	15 350,08	Składki opłacono za osoby pobierające niektóre świadczenia z pomocy społecznej.
Składki na ubezpieczenia zdrowotne opłacane za osoby pobierające niektóre świadczenia rodzinne zgodnie z przepisami ustawy o świadczeniach rodzinnych oraz za osoby pobierające zasiłek dla opiekuna.	80 744,06	Składki opłacono dla 37 osób pobierających świadczenia opiekuńcze. Ponadto opłacono składkę na ubezpieczenie zdrowotne za 1 obywatela Ukrainy pobierającego świadczenie pielęgnacyjne z tytułu opieki nad niepełnosprawnym członkiem rodziny w kwocie 2307,02 złotych. Środki na ten cel pochodzą z Funduszu Pomocy dla Obywateli Ukrainy.

Zasiłki i pomoc w naturze oraz składki na ubezpieczenia emerytalne i rentowe.	155 319,22 w tym: 27 319,22 złotych – środki własne Gminy 126 000,00 – dofinansowanie z budżetu państwa.	Wypłata zasiłków okresowych, wypłatę zasiłków celowych, specjalnych celowych i pomocy w naturze: 1. Zasiłki okresowe 71 osób - z powodu bezrobocia 43 osób - z powodu choroby 10 osób - z powodu niepełnosprawności 13 osób - inne powody 5 osób 2. Zasiłek celowy – zdarzenie losowe 1 osoba 3. Posiłki w ramach rządowego „Posiłek w szkole i w domu” 189 osób. 4. Zasiłki celowe i w naturze w tym specjalne celowe – 16 osób 5. Zasiłki celowe z programu „Posiłek w szkole i w domu” – 55 osób.
Dodatki mieszkaniowe	1240,68 – środki budżetu państwa	wydatki związane z wypłatą dodatków mieszkaniowych dla 1 rodziny
Zasiłki stałe	202 320,51 – środki budżetu państwa	Z formy tej pomocy korzystało średniorocznie 34 osoby o liczbie 53 osób w rodzinach.
Ośrodki Pomocy Społecznej	1 223 866,01 w tym: 233 414,24 - dofinansowanie z budżetu państwa	Środki wydatkowano na wynagrodzenia osobowe i bezosobowe wraz pochodnymi, pozostałe wydatki bieżące
Usługi opiekuńcze i specjalistyczne usługi opiekuńcze	427 084,92 w tym: 268 149,92 - środki własne Gminy 158 935,00 - dofinansowanie z budżetu państwa	Usługi specjalistyczne dla 7 osób zaburzonych psychicznie Usługi w programie Opieka 75+ - 12 osób. Usługi opiekuńcze – 3 osoby Pomoc w postaci usług opiekuńczych i specjalistycznych usług opiekuńczych dla osób z zaburzeniami psychicznymi oraz w programie „Opieka 75+” świadczona była przez 5 opiekunek/terapeutek zajęciowych (łącznie 3 i ½ etatu). Na umowę zlecenie do świadczenia specjalistycznych usług opiekuńczych dla osób zaburzonych psychicznie zatrudniono 5 osób tj. rehabilitanta, pedagoga specjalnego, logopedę i 2 psychologów. Specjalistycznymi usługami opiekuńczymi dla osób z zaburzeniami psychicznymi objęto 5 dzieci
Pomoc materialna dla uczniów	143 606,10 w tym: 28 721,22 – środki własne Gminy 114 884,88 – dofinansowanie z budżetu państwa	Środki wydatkowano na wypłatę stypendiów szkolnych dla 73 dzieci oraz na wypłatę 1 zasiłku szkolnego

Pomoc w formie posiłku w szkole i w domu	377 792,22 w tym: 76 000,00 - środki własne Gminy 301 792,22 - dofinansowanie z budżetu Państwa	Z pomocy w ramach realizacji Programu „Posiłek w szkole i w domu” skorzystało łącznie 296 osób, w tym 49 dzieci do czasu podjęcia nauki w szkole i 120 uczniów do czasu ukończenia szkoły ponadpodstawowej oraz 127 osób znajdujących się w trudnej sytuacji życiowej zwłaszcza samotnych, niepełnosprawnych i starszych czy długotrwale chorych. Z pomocy w formie posiłku skorzystało 189 osób w tym 47 osób starszych, samotnych czy niepełnosprawnych. Koszt posiłków wyniósł 320 021,00 złotych. Pozostałą kwotę z Programu wydawkowano na wypłatę zasiłków celowych na zakup żywności lub posiłku, tj. 38 693,00 złotych dla 55 osób. Gmina powierzyła realizację zadania z zakresu pomocy społecznej w drodze konkursu ofert do Polskiego Stowarzyszenia na rzecz Osób z Niepełnosprawnością Intelektualną Koło w Tomaszowie Lubelskim Zakład Aktywności Zawodowej w Przeorsku, które dostarczało posiłki w szkołach gminnych dla ok. 60 dzieci w dni nauki szkolnej. Dostawę posiłków pakowanych próżniowo dla ok. 50 osób starszych, niepełnosprawnych i chorych w okresie od stycznia do kwietnia i od października do grudnia 2023 roku. Pomoc w formie posiłku w szkole otrzymało łącznie 12 dzieci/uczniów obywateli Ukrainy, wydawkowano na ten cel 131 12,00 złotych. Środki na realizację zadania otrzymano z budżetu państwa Funduszu Pomocy dla Obywateli Ukrainy.
Centra integracji społecznej	110 795,51 – środki własne Gminy	— wynagrodzenia wraz z pochodnymi, pozostałe wydatki bieżące na utrzymanie Klubu Integracji Społecznej

Pozostała działalność	526 657,79 w tym 311 750,00 środki budżetu państwa 214 907,79 budżet Gminy	w tym na projekt pn. „Zintegrowany system zapobiegania przemocy domowej w gminie Tomaszów Lubelski” kwotę 293 250 ,00 złotych, na Korpus Wsparcia Seniora kwotę 18 500,00 złotych, a pozostała kwota tj. 214 907,79 złotych stanowi wydatek gminy przeznaczony na : - prace społecznie użyteczne -12 509,50 złotych - wynagrodzenia bez pochodnych – 142 913,06 złotych, - pochodne od wynagrodzeń – 27 146,28 złotych,
Pozostała działalność – z zakresu „Rodziny”	72 873,37 – środki własne gminy	Wydatki przeznaczone na działalność Świetlicy w Majdanku na wynagrodzenie wychowawcy wraz z pochodnymi oraz na podstawowe bieżące wydatki
Dodatki elektryczne	8 160,00 – budżet państwa	Kwotę wydatkowano na wypłatę dodatków dla 7 gospodarstw domowych
Refundacja podatku VAT dla odbiorców gazu ziemnego	4 428,30 – budżet państwa	Kwotę wydatkowano na wypłatę dodatków dla 10 rodzin
Pomoc dla obywateli Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa	266 280,00 – budżet państwa	Pomocy udzielono łącznie dla 49 obywateli Ukrainy zamieszkujących u osób fizycznych i podmiotów udzielających im wsparcia
Pozostała działalność – Karta Dużej Rodziny	2701,00 – budżet państwa	W 2023 roku rozpatrzono 136 wniosków i wydano 300 Kart Dużej Rodziny

Programy i projekty realizowane w Gminnym Ośrodku Pomocy Społecznej w roku 2023.

Realizacja programów rządowych i projektów:

I. Program rządowy „Posiłek w szkole i w domu” na lata 2019-2023

W ramach realizacji wieloletniego Programu Rządowego „Posiłek w szkole i w domu” na lata 2019-2023 pomocą objęto ogółem 296 osób, w tym: 49 dzieci do czasu podjęcia nauki w szkole podstawowej, 120 osób - uczniów szkół do czasu ukończenia szkoły ponadpodstawowej oraz 127 osób dorosłych będących w trudnej sytuacji życiowej. Z posiłku skorzystało ogółem 189 osób, w tym: 36 dzieci do czasu rozpoczęcia nauki w szkole, 106

uczniów do czasu ukończenia szkoły ponadpodstawowej i 47 osób dorosłych. Dla uczniów 8 szkół gminnych przygotowywane były jednodaniowe posiłki przez Zakład Aktywności Zawodowej w Przeorsku, prowadzony przez Polskie Stowarzyszenie na Rzecz Osób z Niepełnosprawnością Intelktualną Koło w Tomaszowie Lubelskim. Dla 16 uczniów pozostałych 2 szkół gminnych posiłki przygotowywała stołówka szkolna przy Szkole Podstawowej w Podhorcach. Świadczenia pieniężne w formie zasiłków jednorazowych w ramach Programu wypłacono dla 55 osób, łącznie 87 zasiłków celowych. Z posiłku w szkole bądź w przedszkolu na wniosek Dyrekcji skorzystało 10 dzieci/ młodzieży.

II. Projekt pn. „Zintegrowany system zapobiegania przemocy domowej w gminie Tomaszów Lubelski”

Pracownicy GOPS w Tomaszowie Lubelskim realizowali projekt: „Zintegrowany system zapobiegania przemocy domowej w gminie Tomaszów Lubelski” współfinansowany ze środków Norweskiego Mechanizmu Finansowego 2014-2021 w ramach programu Ministerstwa Sprawiedliwości „Sprawiedliwość” okresie od 1 stycznia 2023 roku do 31 grudnia 2023 roku. W ramach projektu zrealizowano następujące zadania:

1. Opracowano i wdrożono kompleksowy program przeciwdziałania przemocy domowej –utworzono Centrum dla Rodzin. W Centrum dla Rodzin udzielano wsparcia systemowego na poziomie społeczności lokalnej, współpracy międzyinstytucjonalnej i na poziomie klientów (indywidualnym, rodziny). W ramach działalności Centrum dla Rodzin udzielane było poradnictwo i wsparcie psychologiczne i specjalistyczne z zakresu pracy socjalnej oraz poradnictwo prawne, w ramach oferty własnej i oferowanej przez jednostki współpracujące na rzecz rodzin. Udzielają go m.in. specjaliści zaangażowani w Punkcie Informacyjno- Konsultacyjnym dla osób dotkniętych przemocą i uzależnieniami, które jest finansowane ze środków gminy.

W ramach Centrum dla Rodzin poradnictwa i wsparcia udzielali psycholog i specjaliści z zakresu pracy socjalnej. Ta forma wsparcia łączona była z badaniem relacyjności, za pomocą Narzędzia Oceny Ryzyka Relacyjnego. W ramach poradnictwa dla rodziców nastoletnich dzieci prowadzona jest dalsza praca w 124 rodzinach. Rodziny będą objęte tym wsparciem w dłuższych okresach czasu, z uwagi na, że ich problemy wymagają długofalowego poradnictwa i wsparcia w zakresie umiejętności wychowawczych. Cyklicznie raz w miesiącu odbywały się spotkania grupy ds. wdrażania modelu.

2. Szkolenia dla specjalistów zaangażowanych w gminnym systemie przeciwdziałania przemocy w rodzinie - przeszkolono łącznie 50 osób. Zorganizowano dodatkowe szkolenie dla specjalistów z powodu zgłaszanej potrzeby związanej ze zmianą ustawy o przeciwdziałaniu przemocy domowej.

Realizację tego zadania powierzono do Partnera projektu - Lokalnej Grupy Działania Roztocze Tomaszowskie. Odbyło się pięć bloków szkoleniowych po 10 specjalistów zrekrutowanych z instytucji współpracujących w systemie profilaktyki przemocy domowej. Szkolenia wyjazdowe organizowane były w Przemyśle i obejmowały dwa dni szkoleniowe, łącznie 16 godzin dydaktycznych dla każdej z 10 osobowej grypy. Uczestnicy szkolenia otrzymali Zaświadczenia o ukończeniu szkolenia. Zajęcia

edukacyjne obejmowały między innymi omówienie zagadnień związanych ze stosowaniem Narzędzia Oceny Ryzyka Relacyjnego. 50% zajęć prowadzonych było w formie warsztatowej w celu podniesienia umiejętności praktycznych w przedmiocie profilaktyki i rozpoznawania przemocy domowej.

3. Warsztaty i spotkania dla mieszkańców gminy Tomaszów Lubelski promujące rozwój i wsparcie dobrych relacji w rodzinie oraz zajęcia promujące równość kobiet i mężczyzn.

Mieszkańcy gminy Tomaszów Lubelski obejmowani byli wywiadami Narzędzia Oceny Ryzyka Relacyjnego. W wyniku przeprowadzenia 73 wywiadów do udziału w zajęciach z zakresu podnoszenia jakości relacyjności i wiedzy dotyczącej równości szans i godzenia ról w rodzinie zakwalifikowano 40 osób (20 par). 2 pary skierowano do specjalistów zajmujących się zjawiskiem przeciwdziałania przemocy domowej. Rodziny uczestniczące w projekcie są mieszkańcami gminy, w różnych przedziałach wiekowych, wytypowani do uczestnictwa przez pracowników socjalnych. Są to: młodzi rodzice, pobierający świadczenia rodzinne, małżonkowie lub partnerzy życiowi z dłuższym stażem, znajdujący się w trudnej sytuacji życiowej, zdiagnozowani wstępnie przez pracowników socjalnych. Są to także małżonkowie i partnerzy, którzy pozostają poza systemem pomocy społecznej, skupieni w Kołach Gospodyń Wiejskich, Klubie Seniora oraz partnerzy nieformalni kwalifikujący się ze Środowiskowego Domu Samopomocy w Szarowoli. W ramach organizacji zadania polegającego na organizowaniu warsztatów i spotkań poświęconych poprawie relacyjności w rodzinach oraz w celu podniesienia poziomu wiedzy z zakresu równości płci i godzenia ról w rodzinie, wyłoniono 4 trenerów do prowadzenia zajęć w dwóch blokach szkoleniowych. W celu poprawienia zainteresowania uczestnictwem w szkoleniach zintegrowano spotkania z dwóch tematów w jeden blok szkoleniowy, w ramach dwudniowego szkolenia dedykowanego jednocześnie dla 20 par. Koncepcja szkolenia obejmuje spotkanie weekendowe rozpoczynające się w piątek po południu, z dwoma blokami zajęciowymi w sobotę i niedzielę, łącznie 16 godzin dydaktycznych. Szkolenie organizowane w grupach 10 osobowych, połączone z programem "Randka dla par", w sobotni wieczór. Zajęcia były prowadzone przez czterech specjalistów z zakresu psychologii i nauki o rodzinie, w grupach, w celu ich największego urozmaicenia, w formie wykładowo-warsztatowych, aby w pełni wykorzystać autorskie programy trenerów. Szkolenia przygotowywano z poszanowaniem środowiska, z zachowaniem zasady równouprawnienia płci, równego traktowania, zrównoważonego rozwoju i dobrego rządzenia.

4. Konsultacje indywidualne dla rodziców nastoletnich dzieci. W ramach realizacji poradnictwa dla rodziców nastoletnich dzieci prowadzona była praca w 124 rodzinach. 36 rodzin skorzystało z porad udzielanych przez psychologa a pozostałe w zakresie porad specjalistycznych, świadczonych przez pedagogów i specjalistów pracy socjalnej. Rodziny były objęte tym wsparciem długofalowo, z uwagi na, że ich problemy wymagają długofalowego poradnictwa i wsparcia w zakresie umiejętności wychowawczych w sytuacji pojawiających się trudności, które są związane z nastoletnimi dziećmi.
5. Lokalna kampania społeczna. Na poziomie profilaktyki uniwersalnej zrealizowano kampanię społeczną „Dobre relacje dają satysfakcję”.

Działania w ramach kampanii miały na celu rozwijanie relacyjności poprzez m.in. zwrócenie społeczności lokalnej na istotę bliskich więzi rodzinnych, zachęcenie do budowania wartościowych relacji rodzinnych, partnerskich, które będą stanowić solidny fundament oraz czynnik wspierający i chroniący przed zachowaniami ryzykownymi i przemocą domową oraz promowanie działalności Centrum dla Rodzin.

W ramach działania: Kampania społeczna, zrealizowano:

- konferencję wraz z usługą szkoleniową - prelekcję na temat: "Dobre relacje dają satysfakcję" w wymiarze 3 godziny dydaktyczne dla ok. 100 osób przedstawicieli instytucji działających w dziedzinie przeciwdziałania przemocy, przedstawicieli samorządu, jednostek samorządu gminy oraz mieszkańców gminy Tomaszów Lubelski
 - spotkania ze społecznością lokalną na terenie gminy Tomaszów Lubelski dla członków Klubu Seniora w WDK w Majdanie Górnym, KGW w Majdanie Górnym oraz uczestników, tj. Środowiskowego Domu Samopomocy w Szarowoli, uczestników Klubu Integracji Społecznej przy GOPS w Tomaszowie Lubelskim,
 - Event z okazji "Dnia Rodziny" zorganizowany w Szkole Podstawowej w Podhorcach połączony z finałem konkursu na najlepszy spot reklamowy dotyczący więzi i relacji rodzinnych. Dla dzieci i ich rodziców przygotowano szereg atrakcji podczas pikniku rodzinnego, takich jak konkursy i zawody organizowane przez animatorów zabaw, dmuchańce, zdjęcia w fotobudce, zabawy ruchowe oraz poczęstunek przygotowany przez rodziców i zakupiony w ramach projektu: kielbaski z grilla, bigos i lody. W ramach promocji projektu w namiocie profilaktycznym udzielano porad, informacji na temat realizowanych i planowanych zadań projektu i etapach prowadzonej kampanii społecznej, umawiano pary na spotkania w celu przeprowadzenia NORR oraz prowadzono promocję wśród uczestników spotkania.
 - „Dzień Wiatru” w miejscowości Ruda Wołoska z atrakcjami dla dzieci. Kampanię społeczną prowadzono w namiocie wystawowo/promocyjnym. Uczestnicy otrzymali gadżety, ulotki i materiały informacyjne o projekcie,
 - „Dzień z tatą” zorganizowany w Świetlicy Środowiskowej w Majdanku . To dzień dedykowany dla dzieci, którzy spędzą ze swoim tatą. Wydarzenie obejmowało moderatora zajęć, atrakcje i catering, łącznie dla 50 osób.
 - udział w dożynkach gminnych w Szarowoli. Kampanię społeczną prowadzono w namiocie wystawowo/promocyjnym, z prezentacją materiałów informacyjnych i gadżetów kampanii oraz badania NOOR wśród zainteresowanych .
 - spotkanie z Seniorami z Klubu Seniora w Majdanie Górnym w ramach " Dnia pieczonego ziemniaka", rozmawiano na temat budowania jakościowo dobrych relacji i dobrostanu Seniorów.
6. Działalność informacyjno - promocyjna prowadzona była na stronach internetowych Gminy Tomaszów, Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej i w mediach społecznościowych. Przygotowano materiały promocyjne, zakupiono gadżety promujące projekt. Promocja realizowana była w mediach społecznościowych i w kontaktach bezpośrednich pracowników socjalnych pracujących w terenie. Informacje dotyczące wydarzeń sukcesywnie aktualizowano. Na stronach społecznościowych zamieszczano informację i link do strony, na której można odtworzyć materiał przygotowany przez Telewizję Lublin o działalności Centrum Dla Rodzin utworzonego

w gminie Tomaszów Lubelski, ilustrowany relacją z warsztatów organizowanych w dniu 1-3 września 2023 roku w Suścu oraz spotkania Ministra Marcina Romanowskiego i przedstawicieli Ministerstwa Sprawiedliwości z uczestnikami warsztatów. Instytucje współpracujące w ramach utworzonego Centrum dla Rodzin prowadziły kampanię informacyjną o możliwościach skorzystania z oferowanych usług. Działania promocyjne obejmowały także informacje przekazywane dla radnych Gminy Tomaszów Lubelski podczas Sesji Rady Gminy oraz za pomocą mediów społecznościowych na stronie FB gminy Tomaszów Lubelski. Ponadto przygotowano projekt i wydruk kalendarza na rok 2024 z numerem infolinii Ogólnokrajowej Linii Pomocy Pokrzywdzonym.

III. Realizacja programu rządowego „Korpus Wsparcia Seniorów”

Zadanie realizowane było przez pracowników ośrodka pomocy społecznej oraz wolontariuszy z 2 organizacji pozarządowych działających na terenie gminy Tomaszów Lubelski. Do realizacji zadań zaangażowano 12 wolontariuszy. Zapewniono pomoc w dostarczaniu żywności z programów żywnościowych, zakupie leków, umawianie wizyt do lekarzy, pomoc w załatwianiu spraw urzędowych. Środki z programu wykorzystano na realizację cyklu spotkań dla seniorów z terenu gminy Tomaszów Lubelski (6 spotkań). W ramach Programu łącznie udzielono 200 godzin usług wsparcia o charakterze społecznym, psychologicznym i w czynnościach dnia codziennego a także ułatwieniu dostępności do opieki zdrowotnej i pomocy w załatwianiu spraw urzędowych. Pomocą zostało objętych łącznie 100 Seniorów. W ramach realizacji zadań programu zorganizowano spotkanie dla Seniorów z okazji Świąt Wielkanocnych wraz z przygotowaniem świątecznych paczek dla osób objętych pakietem usług przewidzianych w programie. Zorganizowano warsztaty na temat budowania pozytywnych relacji w rodzinie i środowisku lokalnym jako alternatywa dla niepożądanych skutków pandemii wśród seniorów, wydrukowano materiały informacyjno- promujące Program oraz Infolinię dedykowaną Seniorom, zorganizowano konkurs „Zapomniane receptury z babcinej spiżarni, sposoby leczenia kiedyś i dziś” . Odbyło się spotkanie opłatkowe we współpracy z wolontariuszami z Koła Gospodyń Wiejskich, zaangażowano dzieci z oddziału przedszkolnego do wspólnego kolędowania.

Na realizację zadania wydatkowano **11 500,00 złotych** z dotacji Wojewody i **7000 złotych** z udziału własnego **gminy**.

IV. Realizacja programu rządowego „Opieka 75+”

W 2023 roku z pomocy w formie usług opiekuńczych w ramach realizacji Programu Opieka 75 + w gminie Tomaszów Lubelski skorzystało łącznie 6 osób, w przedziale wiekowym od 78 do 94 lat.

Pomoc w formie usług opiekuńczych była realizowana przez 5 opiekunek środowiskowych (3 etaty) zatrudnione w Gminnym Ośrodku Pomocy Społecznej w Tomaszowie Lubelskim.

W roku 2023 roku zrealizowano 3 476 godzin, z czego dofinansowanie gmina pozyskała do 2 082 godzin. Całkowity koszt realizacji zadania w roku 2023 wyniósł: 123 224,00 złotych.

Koszt dofinansowania z budżetu państwa w ramach programu wyniósł: 73 935,00 złotych.
Udział procentowy dofinansowania wyniósł 60 %

V. Program „**Asystent osobisty osoby niepełnosprawnej**”

Program w całości finansowany ze środków Funduszu Solidarnościowego, którego dysponentem jest Minister Rodziny i Polityki Społecznej. Łączna kwota środków powierzonych na realizację zadania wynosiła 257 366,40 złotych, **kwota środków wykorzystanych 250 020,36 złotych**. Dotacja została wydatkowana na zapewnienie usługi wsparcia asystenta osobistego osoby niepełnosprawnej 11 osób, w tym: 10 dorosłych i 1 dziecka.. Program był realizowany przez okres 12 miesięcy, przez 8 pracowników zatrudnionych na umowę zlecenie. Łącznie wykonano 5 880 godzin usług asystenta.

VI. Program „**Opieka Wytchnieniowa**”

Program w całości finansowany ze środków Funduszu Solidarnościowego. Gmina na realizację programu pozyskała kwotę **48 960,00 złotych**. Dotacja została wydatkowana na zapewnienie usługi wsparcia członków rodzin lub opiekunów sprawujących bezpośrednią opiekę nad osobą niepełnosprawną w stopniu znacznym. Do Programu zakwalifikowano 5 rodzin wymagających wysokiego poziomu wsparcia. Program był realizowany przez okres 12 miesięcy, przez 5 pracowników zatrudnionych na umowę zlecenie. Łącznie wykonano 1 200 godzin usług.

VII. Program **Wspierania Rodziny na lata 2021 – 2023.**

W ramach programu Świetlica środowiskowa w Majdanku organizuje szereg działań na rzecz rodzin i dzieci, wymagających wsparcia i podejmowania działań profilaktycznych.

VIII. Program **Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie i Ochrony Ofiar Przemocy w Rodzinie.**

W ramach programu realizowane są zadania ustawowe, z wykorzystaniem środków finansowych z budżetu alkoholowego.

IX. Coroczny udział pracowników ośrodka w kampaniach społecznych i akcjach charytatywnych pod nazwą „ Pomóż dzieciom przetrwać zimę” i „Szlachetna paczka”.

X. Coroczna organizacja prac społecznie- użytecznych w gminie Tomaszów Lubelski we współpracy z Powiatowym Urzędem Pracy w Tomaszowie Lubelskim, łącznie dla 8 osób bezrobotnych w 8 budynkach użyteczności publicznej.

.

Pomoc finansowa i materialna kierowana do osób potrzebujących jest ważnym aspektem działalności GOPS, jednak, aby mogła być ona efektywna potrzebne są inne działania wspierające.

Jednym z nich jest realizacja „**Program wspierania rodziny na lata 2021 – 2023**” przyjętego uchwałą Rady Gminy Tomaszów Lubelski Nr XXVI /222/2021 z dnia 26 lutego 2021 r. Program stanowi integralną część Gminnej Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych gminy Tomaszów Lubelski na lata 2023 - 2030.

Program adresowany jest do wszystkich rodzin wychowujących dzieci, a w szczególności do rodzin przeżywających różnorodne trudności w wychowaniu i opiece nad dziećmi.

Celem głównym Programu Wspierania Rodziny w Gminie Tomaszów Lubelski jest „*Wzmacnianie roli i funkcji rodziny wychowującej dzieci oraz wspieranie jej rozwoju*”.

Cel główny zostanie osiągnięty poprzez realizację trzech celów szczegółowych, których zakres obejmuje:

1. Zapewnienie rodzinom jak najlepszych warunków do zaspokajania potrzeb rozwojowych dzieci.
2. Zapewnienie rodzinom przeżywającym trudności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych różnorodnego wsparcia, umożliwiającego jak najszybsze i skuteczne rozwiązywanie problemów rodziny.
3. Promowanie rodziny, w tym rodziny wychowującej dzieci na różnych płaszczyznach jej funkcjonowania i aktywności społecznej.

W ramach Programu działania adresowane są do wszystkich rodzin wychowujących dzieci, a w szczególności do rodzin przeżywających różnorodne trudności w wychowaniu i opiece nad dziećmi. Wszystkie działania prowadzone były w oparciu o szczegółową diagnozę skali problemów, z którymi borykają się rodziny mieszkające na terenie naszej gminy, we współpracy z instytucjami i organizacjami działającymi na rzecz rodziny, zapewniając kompleksowe wsparcie rodzinom, w których zaistniały różnego rodzaju dysfunkcje.

Działania, które zostały zrealizowane w ramach Gminnego Programu Wspierania Rodziny w Gminie Tomaszów Lubelski, obejmowały m.in.:

1. Zapewnienie rodzinom jak najlepszych warunków do zaspokajania potrzeb rozwojowych dzieci.

Wsparcie jakie oferuje Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Tomaszowie Lubelskim, ma różnorodne formy i realizowany był poprzez zadania:

- zapewnienie pomocy finansowej, usługowej i w miarę możliwości rzeczowej;
- współfinansowanie pobytu dziecka w pieczy zastępczej.

Rodzina powinna mieć zapewnione poczucie bezpieczeństwa i stabilizacji, może to być osiągnięte poprzez zabezpieczenie podstawowych potrzeb bytowych. Ośrodek Pomocy Społecznej udzielał pomocy w formie świadczeń pieniężnych – takich jak: zasiłki celowe, okresowe, zasiłki stałe i niepieniężnych - np. dożywianie dzieci w placówkach oświatowych (szkołach, przedszkolach) oraz świadczenia rodzinne, do których należą: zasiłek rodzinny oraz dodatki do zasiłku rodzinnego, jednorazowa zapomoga z tytułu urodzenia się dziecka,

świadczenia opiekuńcze: zasiłek pielęgnacyjny, świadczenia pielęgnacyjne, specjalny zasiłek opiekuńczy, świadczenie rodzicielskie, fundusz alimentacyjny.

Uczniom, którzy spełniali wymagane kryteria przyznawana była pomoc materialna o charakterze socjalnym – stypendia szkolne.

Wsparciem objęte są różne typy rodzin np.: rodziny z dziećmi - wielodzietne, niepełne, osoby samotne, z niepełnosprawnościami, seniorzy. Najczęstszym powodem ubiegania się o pomoc społeczną są: ubóstwo i współtowarzyszące temu bezrobocie, bezradność w sprawach opiekuńczo – wychowawczych i prowadzeniu gospodarstwa domowego, ciężka i przewlekła choroba, niepełnosprawność.

W ramach wspierania rodzin wielodzietnych, Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w 2023r. rozpatrzył 136 wniosków i przyznał 300 Kart Dużej Rodziny.

Karta daje możliwość skorzystania z dodatkowych uprawnień oraz systemu zniżek i dotyczy m.in. oferty kulturalno-rekreacyjnej, usługowej czy transportowej na terenie całego kraju.

Współfinansowanie pobytu dziecka umieszczonego w pieczy zastępczej:

W przypadku niemożności zapewnienia opieki i wychowania dziecka przez rodzinę powiat organizuje pieczę zastępczą w formie rodzinnej i instytucjonalnej. Do zadań Gminy w myśl ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej należy ponoszenie częściowych wydatków związanych z pobytem dziecka w pieczy zastępczej w wysokości – 10% w pierwszym roku pobytu dziecka w pieczy zastępczej, – 30% w drugim roku pobytu dziecka w pieczy zastępczej, – 50% w trzecim roku i następnych latach pobytu dziecka w pieczy zastępczej.

W 2023 roku Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Tomaszowie Lubelskim poniósł koszty związane z pobytem 17 dzieci w pieczy zastępczej w wysokości **309 788, 02 zł.**

Tabela 4. Wydatki ogółem poniesione na wspieranie pieczy zastępczej oraz liczba dzieci z terenu gminy Tomaszów Lubelski przebywających w pieczy zastępczej:

Lp.	Wyszczególnienie	2023
1	Kwota wydatków rocznie	309 788, 02 zł
2	Liczba dzieci objętych pieczą zastępczą	19
3	Liczba dzieci przebywających w rodzinach zastępczych ogółem:	15
	w tym:	
	rodzina spokrewniona	7
	rodzina zawodowa	6
	rodzina niezawodowa	2
4	Liczba dzieci przebywających w pieczy zastępczej rodzinnej o charakterze pogotowia rodzinnego	0
5	Liczba dzieci przebywających w pieczy zastępczej instytucjonalnej	4

Źródło: dane własne GOPS w Tomaszowie Lubelskim

Dzieci, trafiające do pieczy zastępczej kierowane są na podstawie postanowienia sądu. Wszelkie przyczyny, które sprawiają, że dziecko zostaje umieszczone w placówce opiekuńczo - wychowawczej lub rodzinie zastępczej, badane są w sposób nadzwyczaj staranny. Skierowanie dziecka do pieczy zastępczej jest rozwiązaniem ostatecznym i ma miejsce wtedy, gdy zawiodły wszystkie inne formy wsparcia. Głównymi przyczynami umieszczenia dziecka w pieczy zastępczej są: uzależnienie (alkoholizm, narkomania) rodziców (lub jednego z nich), głęboka bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i niezaradność życiowa, zmarginalizowanie oraz dysfunkcyjność rodziny. Umieszczenie dziecka w pieczy zastępczej trwa do momentu, kiedy w jego domu rodzinnym zaistnieją warunki umożliwiające prawidłowe sprawowanie nad nim opieki i wychowania. Obserwacja potwierdza fakt, iż pomimo wielowymiarowego wsparcia rodzin biologicznych, rodzice sporadycznie podejmują działania umożliwiające powrót dzieci do domu rodzinnego.

2. Zapewnienie rodzinom przeżywającym trudności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych różnorodnego wsparcia, umożliwiającego jak najszybsze i skuteczne rozwiązywanie problemów rodziny.

Cel realizowany był poprzez zadania:

- zapewnienie wsparcia rodzinom przeżywającym trudności w pełnieniu funkcji opiekuńczo-wychowawczej;
- zapewnienie dostępności do poradnictwa specjalistycznego, konsultacji oraz informowanie o miejscach pomocy;
- organizowanie czasu wolnego dzieci i młodzieży, rozwijanie zainteresowań i uzdolnień oraz przeciwdziałanie trudnościom edukacyjnym.

Zapewnienie rodzinom przeżywającym trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo – wychowawczej wsparcia w formie **asystenta rodziny**.

Wspieranie rodziny jest prowadzone za jej zgodą oraz przy jej aktywnym i dobrowolnym udziale. Praca asystenta rodziny jest procesem długofalowym, a prowadzone działania, aby odniosły zamierzony skutek muszą być cały czas utrwalane, dlatego w celu osiągnięcia zamierzonych efektów wskazane jest podejmowanie dalszych działań profilaktycznych i wspomagających. Asystent wspólnie z rodziną określa sposób wyjścia z trudnej sytuacji życiowej.

Główne problemy, z jakimi borykały się rodziny objęte opieką i wsparciem asystenta rodziny: – bardzo niskie i niskie umiejętności opiekuńczo-wychowawcze, – brak realizacji przez dzieci obowiązku szkolnego, – brak zdiagnozowania dzieci pod kątem zaburzeń zachowania, trudności szkolnych, – brak stałego zatrudnienia u rodziców dzieci, – kryzysy rodzinne np. śmierć jednego z małżonków, – uzależnienie od alkoholu, przemoc w rodzinie, – problemy szkolne dzieci i młodzieży, – trudności finansowe rodzin

Asystent aktywnie wspomaga rodzinę w podnoszeniu umiejętności opiekuńczo-wychowawczych, prowadzeniu gospodarstwa domowego, zarządzaniu budżetem, zdobywaniu kwalifikacji zawodowych, w znalezieniu pracy, a także dopełnianiu spraw urzędowych. Praca z rodziną prowadzona jest w miejscu jej zamieszkania lub w miejscu wskazanym przez rodzinę.

Szczegółowe zadania asystenta rodziny określają przepisy art. 15 ust. 1 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej oraz art.8 ust1 pkt1-3 ustawy „Za życiem”.

Asystenci przydzielani byli do rodzin objętych wsparciem na wniosek pracowników socjalnych, w trzech przypadkach asystent współpracował z rodziną na podstawie postanowienia sądu.

Asystent rodziny pracuje z rodzinami wieloproblemowymi. Wymaga to od niego szerokiej wiedzy i umiejętności niezbędnych do realizacji zadań oraz profesjonalizmu zachowań w trudnych okolicznościach. Asystent rodziny w roku 2023 - podnosił swoje kwalifikacje poprzez udział w cyklu superwizji i szkoleniu: „Teczka asystenta rodziny w praktyce i obowiązki- dokumentacja asystenta rodziny w świetle oczekiwań i wyników kontroli”.

Tabela 1. Charakterystyka ilościowa rodzin objętych wsparciem asystenta rodziny w 2023 roku.

LP.	WYSZCZEGÓLNIENIE	WYKONANIE
1.	Liczba rodzin korzystających z usług asystenta rodziny, z tego:	11
2.	Liczba rodzin zobowiązanych przez sąd do pracy z asystentem rodziny	3
3.	Liczba rodzin korzystających z usług asystenta w ramach „Ustawy za życiem”.	0
4.	Liczba dzieci w rodzinach objętych wsparciem asystenta rodziny.	19
5.	Liczba rodzin objętych procedurą Niebieskiej Karty	0
6.	Liczba rodzin objętych nadzorem kuratora społecznego	7
7.	Liczba rodzin, z którymi asystent zakończył współpracę:	10 - pogłębiona praca socjalna z rodziną 1- zakończona

Źródło: dane własne GOPS w Tomaszowie Lubelskim

Asystent rodziny Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Tomaszowie Lubelskim w 2023 roku był zatrudniony na podstawie umowy o pracę. Źródłem finansowania asystenta rodziny był budżet gminy. W roku 2023 asystent współpracował z rodzinami od stycznia do kwietnia, następnie praca z rodziną prowadzona była w pogłębionej pracy socjalnej w związku z zmianą kwalifikacji zawodowych asystenta.

Poniższa tabela zawiera dane rzeczowo-finansowe:

Tabela 2. Asystenci rodziny w Gminie Tomaszów Lubelski w roku 2023

LP.	WYSZCZEGÓLNIENIE	WYKONANIE
1.	Liczba asystentów rodziny w gminie, z tego:	1
1.1.	Zatrudnionych na podstawie umowy o pracę	1
2.	Wydatki na wynagrodzenie wraz z pochodnymi asystentów rodziny (w zł), z tego:	25 403,00 zł
2.1.	Finansowanie z budżetu gminy	25 403,00 zł

2.2.	Finansowanie z innych źródeł (kwota otrzymanej dotacji)	0,00 zł
------	---	---------

Źródło: dane własne GOPS w Tomaszowie Lubelskim

Tabela 3. Działania asystenta rodziny w roku 2023 w ujęciu statystycznym

L.p	Rodzaj realizowanego działania	liczba
1.	Rodziny objęte wsparciem (narastająco)	11
2.	Liczba dzieci w rodzinach objętych asystenturą	19
3.	Udział asystentów rodziny w posiedzeniach Sądu Rodzinnego	0
4.	Interwencje w rodzinie z asystą Policji	0
5.	Informacje do Sądu Rodzinnego dotyczące sytuacji rodziny	2
6.	Informacje do innych instytucji dotyczące sytuacji rodziny	3
7.	Udział w posiedzeniach Zespołu ds. oceny sytuacji dziecka	0
8.	Udział w posiedzeniach Zespołu Interdyscyplinarnego i grup roboczych	0
9.	Wydane opinie do sądu w sprawie ustalenia rodziny zastępczej	0
10.	Rodziny, z którymi zakończono pracę	11
11.	Dzieci umieszczone w pieczy zastępczej	1

Źródło: dane własne GOPS w Tomaszowie Lubelskim

Zapewnienie dostępności do poradnictwa specjalistycznego, konsultacji oraz informowanie o miejscach pomocy.

Znaczącym działaniem wspierającym rodziny w kryzysie jest zapewnienie im pomocy i wsparcia w przeciwdziałaniu zachowaniom nieprawidłowym, zwłaszcza uzależnieniom i przemocy. Gmina Tomaszów Lubelski gwarantuje wsparcie rodzinom przeżywającym trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo – wychowawczych poprzez możliwość skorzystania z poradnictwa i konsultacji psychologicznych, prawnych, socjalnych w ramach działalności Punktu Informacyjno-Konsultacyjnego. Wszelkie niezbędne informacje udzielane były na bieżąco, oferowano możliwość skorzystania z poradnictwa specjalistycznego. Motywowano do spotkań i umawiano wizyty do specjalistów dyżurujących na terenie Ośrodka. Informacje o telefonie zaufania dla dzieci i młodzieży i placówkach pomocowych były szeroko rozpowszechniane, informacje zamieszczone były na stronie internetowej Ośrodka.

Organizowanie czasu wolnego dzieci i młodzieży, rozwijanie zainteresowań i uzdolnień oraz przeciwdziałanie trudnościom edukacyjnym w ramach prowadzenia placówki wsparcia dziennego.

W ramach tego obszaru funkcjonuje Świetlica Środowiskowa „Nasza Świetlica” w Majdanku.

Świetlica Środowiskowa „Nasza Świetlica” jest placówką wsparcia dziennego, działającą w strukturach organizacyjnych Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w

Tomaszowie Lubelskim. Głównym założeniem placówki jest pomoc dziecku i rodzinie, wsparcie rodziny w trudnych sytuacjach, jak również przeciwdziałanie powstawaniu sytuacji kryzysowych.

Placówka wsparcia dziennego prowadzona jest w formie działalności opiekuńczo-wychowawczej, jak również pracy podwórkowej, realizującej działania animacyjne i socjoterapeutyczne dla dzieci i młodzieży z terenu Gminy Tomaszów Lubelski, głównie z miejscowości Majdanek, Sabaudia, Justynówka, Majdan Górny, Górno.

Uczestnikami Świetlicy były dzieci i młodzież pochodzące z różnych rodzin, zarówno z tych zagrożonych wykluczeniem społecznym z powodu dysfunkcji rodziny, jak również prawidłowo funkcjonujących w środowisku lokalnym. W 2023 roku opieką świetlicową objętych zostało 26 dzieci - z 17 rodzin. Dzieci uczestniczyły w organizowanych zajęciach rotacyjnie - zależnie od własnych indywidualnych potrzeb. Podczas pobytu w świetlicy uczestniczące w zajęciach dzieci mają zapewniony posiłek w formie poczęstunku (kanapki, owoce, przekąski, soki, herbata itp.). Pozostałe posiłki przygotowywane są w ramach prowadzonych zajęć kulinarnych.

Świetlica jest dostępna dla dzieci przez 5 dni w tygodniu - od poniedziałku do piątku - łącznie 40 godzin tygodniowo. W ciągu roku placówka czynna była w godzinach 8.00-16.00.

Tematyka codziennych zajęć prowadzonych w Świetlicy uwzględniała kalendarzowy układ roku oraz wynikające z niego święta i uroczystości. Zajęcia świetlicowe miały zarówno charakter indywidualny, jak i grupowy; odbywały się zgodnie z dziennym rozkładem zajęć. W ciągu roku organizowano różnego rodzaju zajęcia: zawody sportowe, zajęcia artystyczne, konkursy, spotkania. Dzieci miały również czas na swobodne zabawy –zgodnie z ich zainteresowaniami korzystały z gier edukacyjno – towarzyskich znajdujących się w świetlicy.

Dzieciom przebywającym w Świetlicy zaoferowano uczestnictwo w różnorodnych formach zajęć. W okresie letnim zainicjowano wiele wycieczek oraz okazjonalnych ognisk, którym towarzyszył śpiew dzieci. Podczas zajęć na świeżym powietrzu wychowankom świetlicy zapewniono odpowiedni do wieku ruch i świetną zabawę np. gra w dwa ognie, zabawa w chowanego, gra w piłkę nożną, podchody...itp. Zajęcia sportowe to dla dzieci świetna alternatywa i odskocznia od siedzącego stylu życia. Wobec długich godzin jakie dzieci spędzają w szkolnej ławce lub przed komputerem są wskazaną formą relaksu, dostarczają dzieciom dużo radości, stwarzają możliwość odstresowania, pozwalają odpocząć i zregenerować siły.

Prowadzone działania ukierunkowane zostały na rozwój zainteresowań wychowanków oraz zaspokajanie ich potrzeb opiekuńczo-wychowawczych. W placówce odbywały się następujące zajęcia:

- zajęcia rozwijające umiejętności manualne., zajęcia plastyczno – techniczne;
- wzbogacające posiadane wiadomości, zaspokajające ciekawość świata;
- czytelnicze - lektura książek, oglądanie programów i filmów edukacyjnych, rozmowy i pogadanki tematyczne; zabawy, gry dydaktyczne i edukacyjne,
- kształtujące umiejętności: wypowiedzania się na zadany i dowolny temat, formułowanie pytań i odpowiedzi na pytania, rozmowy z dziećmi, pogadanki, zabawy związane z zadawaniem pytań,

- kształtujące umiejętność wykorzystywania zdobytej wiedzy - konkursy, quizy, rozwiązywanie krzyżówek, zagadek, gry dydaktyczne, układanki, zabawy tematyczne,
- artystyczne - wyzwalające ekspresję ruchową - zabawy ruchowe,
- sportowe - zwiększające sprawność fizyczną, wyrabiające koordynację ruchów – gry i zabawy sportowe, ćwiczenia na terenie Świetlicy,
- relaksujące, wyciszające - dowolne zabawy dzieci,
- zajęcia kulinarne
- stolikowe gry i zabawy
- zajęcia wyrównawcze – pomoc w nauce , odrabianie zadań domowych
- budowanie postaw społecznie akceptowanych,

Do zadań głównych przyjętych do realizacji w trakcie całego roku należą:

1. Wdrażanie do odpowiedzialności za dobro wspólne, integracja grupy, kształtowanie odpowiedzialności.
2. Kształtowanie właściwego stosunku do przyrody, ukazywanie roli jaką odgrywa człowiek w kształtowaniu otoczenia.
3. Wyrabianie odpowiednich nawyków żywieniowych i właściwej postawy prozdrowotnej, propagowanie życia w zdrowiu fizycznym i psychicznym. Działania profilaktyczne, pogadanki, dyskusje o uzależnieniach - łamanie mitów o nałogach i złych nawykach, wyrabianie odpowiednich nawyków higienicznych
4. Kształtowanie zainteresowań czytelniczych, rozwijanie talentów i zainteresowań.
5. Rozwijanie spostrzegawczości, zdolności koncentracji, kształtowanie nawyków kulturalnej, prospołecznej postawy wzmacnianie poczucia tożsamości, wzmacnianie wiary we własne możliwości.
6. Eliminowanie przejawów agresji słownej i fizycznej, budowanie postaw społecznie akceptowanych.
7. Kształtowanie postawy patriotycznej, zapoznanie z obrzędami i tradycjami kraju i regionu.
8. Wzmocnienie więzi rodzinnych poprzez organizację spotkań integracyjnych z rodzinami.

Wychowankowie dzięki zajęciom w świetlicy podnosili swój poziom intelektualny, mieli możliwość rozwoju relacji społecznych, uczyli się działań przedsiębiorczych i gospodarności, odpowiedzialności za wspólne dobro. Dzieci z pełną świadomością mogły liczyć na wyrozumiałość względem ich problemów, akceptację i pomoc dostosowaną do potrzeb. Uczestnicy zajęć mogli eksponować swoje uczucia poprzez wypowiedzi słowne oraz plastyczne. Dostarczało to dzieciom możliwości rozwijania własnego talentu, między innymi w konkursach plastycznych, współzawodnictwa sportowego podczas gier i zabaw ruchowych. Szczególną uwagę na zajęciach świetlicowych zwracano na kształtowanie umiejętności współżycia i współdziałania w grupie rówieśniczej.

W ramach Programu Wspierania Rodziny i Systemu Pieczy Zastępczej Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Tomaszowie Lubelskim W okresie od 03.07.2023 roku do

14.07.2023 roku w Świetlicy Środowiskowej w Majdanku zrealizowano projekt socjalny pt.: „Aktywne wariacje w wakacje”. Projekt kierowany był do grupy 20 dzieci i młodzieży w wieku od 6 do 15 lat, pochodzących z rodzin korzystających z zajęć świetlicowych.

Głównym celem projektu było rozwijanie twórczej aktywności i ekspresji poprzez wspólne spędzanie czasu wolnego z rodziną. Zadania określone w projekcie zostały zrealizowane w czasie wakacji, w trakcie 10 dniowych kolejnych spotkań, w ramach półkolonii. Całkowity koszt realizacji powyższego projektu wyniósł 6 273 zł. Środki pieniężne pochodziły ze środków własnych Gminy w Tomaszowie Lubelskim.

Podczas projektu dzieci miały okazję popracować nad swoimi emocjami podczas warsztatów z psychologiem, na zajęciach prowadzonych przez dietetyka poznały zasady zdrowego odżywiania, mogły spróbować swoich umiejętności konstruowania robotów podczas warsztatów z robotyki oraz doświadczały zabaw z różnymi strukturami podczas zajęć sensorycznych. W trakcie projektu dzieci uczestniczyły w wycieczce do Archipelagu Roztocze oraz wycieczkę do tomaszowskiego lasu wraz z leśnikiem. Na koniec projektu został zorganizowany piknik z animatorami dla uczestników projektu i ich rodzin.

Codziennie zajęcia w Świetlicy przeplatane były różnego rodzaju spotkaniami i wyjazdami.

W ramach działalności Świetlicy w 2023 roku odbyły się następujące spotkania:

- **16-29.01.2023** – Zajęcia w ramach zimowych ferii - „Kreatywne Ferie”- (turniej ping-pong, piłkarzyki, seans filmowy, zajęcia plastyczne).
- **24.01.2023** – Wyjazd do Biblioteki Komunalnej w Majdanie Górnym – warsztaty kulinarne pieczenia pizzy- zajęcia edukacyjno- rozwojowe (kolorowanie mandali). Wspólne przeglądanie i czytanie książek.
- **26.01.2023** - Wyjazd do WDK w Majdanie Górnym - warsztaty kulinarne (gofry), warsztaty plastyczne tworzenia masek karnawałowych, bal karnawałowy - zabawa przy muzyce, poczęstunek , wybory króla i królowej balu . Konkurs z nagrodami
- **02.05.2023** - Wycieczka krajoznawcza po okolicy, wykonanie flagi Polski, wspólne sadzenie kwiatów przy Świetlicy Środowiskowej.
- **01.06.2023** – Dzień dziecka z uczniami Szkoły Podstawowej z Sabaudii, zapoznanie się z ofertą Świetlicy Środowiskowej. Zabawa na świeżym powietrzu.
- **03.07.2023** – Integracja „Witamy wakacje”, uroczyste otwarcie sezonu letniego. Spotkanie integracyjne na świeżym powietrzu: konkurencje sportowe, gry i zabawy na świeżym powietrzu,
- **04.07.2023** – Dzień Karate – spotkanie z uczestnikami Klubu „Karate Tomaszów”,
- **05.07.2023** – Festyn „ Dzień z tatą” w ramach kampanii społecznej„ Dobre relacje dają satysfakcje” – warsztaty z psychologiem, gry i zabawy, animatorzy, bańki mydlane, dmuchane zjeżdżalnie – dania z grilla i słodki poczęstunek.
- **06.07.2023** – Zasuwka- zabawy dla dzieci, warsztaty sensoryczne z animatorem, malowanie rękami i nogami, poszukiwanie skarbów w galaretce, ścieżka sensoryczna oraz tworzenie gniotków z balonów.

- **07.07.2023** – Wycieczka do „ Archipelagu Roztocze” w Budach, gdzie można obudzić zmysły za pomocą czterech żywiołów. Uczestnicy mieli okazję bawić się na małym gaju z kulami i wielką zjeżdżalnią, laserowy tor przeszkód, labirynt.
- **10.07.2023** – Wizyta dietetyka - przeprowadzenie prelekcji na temat zdrowego odżywiania. Wspólne przygotowywanie zdrowych przekąsek.
- **11.07.2023** – Warsztaty z robotyki - budowanie i programowanie robotów. Konkurs sprawdzający umiejętności.
- **12.07.2023** – Wycieczka krajoznawcza na Siwą Dolinę, z przewodnikiem z Państwowych Lasów, oprowadzenie uczestników po najciekawszych miejscach pogadanka o strukturze lasu, roślinach i zwierzętach.
- **14.07.2023** - Zakończenie projektu "Aktywne wariacje w wakacje" – animator (zabawa proszkiem holi, alkogoogle, chustę animacyjną, zawody, malowanie twarzy i robienie tatuaży i wiele innych) oraz dmuchana zjeżdżalnia poczęstunek i dania z grilla.
- **17.07-30.08.2023** – W okresie wakacyjnym organizowane były zajęcia tematyczne przygotowane na każdy dzień. Uczestnicy w tym czasie spędzali czas korzystając z wyposażenia świetlicy oraz placu zabaw. Celem zajęć była integracja dzieci i młodzieży zamieszkujących gminę Tomaszów Lubelski. Uczestnicy rozwijali logiczne myślenie poprzez m.in. uczestnictwo w grach logiczno-strategicznych np. sudoku, gra w „państwa-miasta”, itp.
- **31.08.2023** – Oficjalne zakończenie wakacji. Piknik i słodki poczęstunek, oraz upominki dla wszystkich uczestników Świetlicy Środowiskowej.
- **9-20.10.2023** – „Złota Polska jesień” - gry i zabawy na świeżym powietrzu, zbieranie kolorowych liści drzew, zajęcia artystyczne (kolorowanie darów jesieni).
- **23.10.2023.** – Warsztaty kulinarne z udziałem uczniów Szkoły Podstawowej z Sabaudii, prowadzone przez KGW Majdanek – potrawy z jesiennych warzyw.
- **8.11.2023.** – Integracyjne zajęcia, gry w piłkarzyki oraz turniej ping-ponga.
- **24.11.2023.** – „Andrzejkowe Czary Mary” – Zabawa Andrzejkowa, zapoznanie z ciekawostkami andrzejkowymi, gry i wróżby andrzejkowej. Konkurs grupowy.
- **06.12.2023.** – „Mikołajki świetlicowe” – indywidualne spotkania z Mikołajem i wręczenie paczek mikołajkowych, wspólne ubieranie choinki i dekorowanie świetlicy.
- **18-21.12.2023.** – Wspólne pieczenie i dekorowanie pierniczków, wykonywanie ozdób świątecznych i stroików. Zapoznanie się z tradycjami Świąt Bożego Narodzenia
- **22.12.2023.** - Przygotowanie tradycyjnych potraw Wigilijnych i wspólna wieczerza dla uczestników Świetlicy Środowiskowej.

3. Promowanie rodziny, w tym rodziny wychowującej dzieci na różnych płaszczyznach jej funkcjonowania i aktywności społecznej- dodatkowa pomoc rodzinom.

Realizatorzy Programu uważnie przyglądali się rodzinom, rozpoznawali zasoby oraz diagnozowali trudności, otaczali szczególną opieką i podejmowali różnorodne działania pomocowe nakierowane na konkretne potrzeby rodziny. Instytucje współpracowały ze sobą, starając się by podejmowane działania były zorientowane na rozszerzenie różnorodnych form oddziaływań na rodzinę, aktywizowały i oferowały kompleksowe wsparcie, uwzględniając, by

system pomocy skierowanej do dziecka i jego rodziny był dostosowany do potrzeb i możliwości lokalnych. Podmioty współpracujące z rodziną wykazywały się wrażliwością i czujnością, nie lekcewały zagrożeń i bacznie monitorowały rodziny. Szybkie podejmowanie działań naprawczych zażegnywało sytuacje konfliktowe i kryzysy, co przyczyniało się do zwiększenia poczucia bezpieczeństwa dzieci w rodzinach

Dodatkowa pomoc rodzinom

W odpowiedzi na potrzeby rodzin z terenu gminy Tomaszów Lubelski, poza ustawowymi zadaniami realizowanymi przez Ośrodek Pomocy Społecznej podejmowane są dodatkowe inicjatywy:

W ramach dodatkowej działalności współdziałano ze Stowarzyszeniem na rzecz Rozwoju Gminy Tomaszów w dystrybucji żywności unijnej z PEAD. Łącznie wydano 282 skierowania dla osób spełniających kryterium dochodowe kwalifikujące do otrzymania tej formy pomocy (800 osób).

W ramach współpracy z Powiatowym Centrum Pomocy Rodzinie w Tomaszowie Lubelskim wytypowano 6 dzieci z rodzin objętych pomocą społeczną do wypoczynku letniego zorganizowanego przez Kuratorium Oświaty w Lublinie. Dzieci wyjeżdżały do miejscowości Milówek.

Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej wytypował 10 rodzin do ogólnopolskiego programu organizowanego przez Stowarzyszenie Wiosna - Szlachetnej Paczki, z czego 6 rodzin otrzymało pomoc.

Pracownicy ośrodka współpracowali w Zespole Interdyscyplinarnym do Spraw Przeciwdziałania Przemocy Domowej w gminie Tomaszów Lubelski oraz w 24 Grupach diagnostyczno- pomocowych w 32 prowadzonych procedurach „Niebieskie Karty”.

Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Tomaszowie Lubelskim wzorem lat ubiegłych dołączył do Akcji Pomóż Dzieciom Przetrwać Zimę. Prowadzona była zbiórka darów w formie żywności długoterminowej, słodczy, zabawek. W ramach Akcji dary przekazały szkoły podstawowe z terenu gminy Tomaszów Lubelski, które miały zarejestrowane sztaby Akcji na własnym terenie oraz okoliczni przedsiębiorcy. Produkty i artykuły przekazano 35 rodzinom z dziećmi z terenu Gminy Tomaszów Lubelski.

Realizacja Projektu pn. „Zintegrowany system zapobiegania przemocy domowej w gminie Tomaszów Lubelski” współfinansowanego ze środków Norweskiego Mechanizmu Finansowego 2014-2021 w ramach programu Ministerstwa Sprawiedliwości „Sprawiedliwość” okresie od 1 stycznia 2023 roku do 31 grudnia 2023 roku. W ramach projektu zrealizowano następujące zadania:

1. Opracowano i wdrożono kompleksowy program przeciwdziałania przemocy domowej –utworzono Centrum dla Rodzin. W Centrum dla Rodzin udzielano wsparcia systemowego na poziomie społeczności lokalnej, współpracy międzyinstytucjonalnej i na poziomie klientów (indywidualnym, rodziny). W ramach działalności Centrum dla Rodzin udzielane było poradnictwo i wsparcie psychologiczne i specjalistyczne

z zakresu pracy socjalnej oraz poradnictwo prawne, w ramach oferty własnej i oferowanej przez jednostki współpracujące na rzecz rodzin. Udzielają go m.in. specjaliści zaangażowani w Punkcie Informacyjno- Konsultacyjnym dla osób dotkniętych przemocą i uzależnieniami, które jest finansowane ze środków gminy.

2. Szkolenia dla specjalistów zaangażowanych w gminnym systemie przeciwdziałania przemocy w rodzinie - przeszkolono łącznie 50 osób. Zorganizowano dodatkowe szkolenie dla specjalistów z powodu zgłaszanej potrzeby związanej ze zmianą ustawy o przeciwdziałaniu przemocy domowej.
3. Warsztaty i spotkania dla mieszkańców gminy Tomaszów Lubelski promujące rozwój i wsparcie dobrych relacji w rodzinie oraz zajęcia promujące równość kobiet i mężczyzn.
4. Konsultacje indywidualne dla rodziców nastoletnich dzieci.
5. Lokalna kampania społeczna „Dobre relacje dają satysfakcję”. Działania w ramach kampanii miały na celu rozwijanie relacyjności poprzez m.in. zwrócenie społeczności lokalnej na istotę bliskich więzi rodzinnych, zachęcenie do budowania wartościowych relacji rodzinnych, partnerskich, które będą stanowić solidny fundament oraz czynnik wspierający i chroniący przed zachowaniami ryzykownymi i przemocą domową oraz promowanie działalności CdR.

W ramach działania: Kampania społeczna, zrealizowano:

- konferencję wraz z usługą szkoleniową - prelekcję na temat: "Dobre relacje dają satysfakcję" dla przedstawicieli instytucji działających w dziedzinie przeciwdziałania przemocy, przedstawicieli samorządu, jednostek samorządu gminy oraz mieszkańców gminy Tomaszów Lubelski
- spotkania ze społecznością lokalną na terenie gminy Tomaszów Lubelski, dla członków Klubu Seniora w WDK w Majdanie Górnym, KGW w Majdanie Górnym oraz uczestników, tj. Środowiskowego Domu Samopomocy w Szarowoli, uczestników Klubu Integracji Społecznej przy GOPS w Tomaszowie Lubelskim,
- Event z okazji "Dnia Rodziny" zorganizowany w Szkole Podstawowej w Podhorcach połączony z finałem konkursu na najlepszy spot reklamowy dotyczący więzi i relacji rodzinnych. Dla dzieci i ich rodziców przygotowano szereg atrakcji podczas pikniku rodzinnego, takich jak konkursy i zawody organizowane przez animatorów zabaw, dmuchańce, zdjęcia w fotobudce, zabawy ruchowe oraz poczęstunek przygotowany przez rodziców i zakupiony w ramach projektu:
- „Dzień Wiatru” w miejscowości Ruda Wołoska z atrakcjami dla dzieci. Kampanię społeczną prowadzono w namiocie wystawowo/promocyjnym. Uczestnicy otrzymali gadżety, ulotki i materiały informacyjne o projekcie,
- „Dzień z tatą” zorganizowany w Świetlicy Środowiskowej w Majdanku . To dzień dedykowany dla dzieci, który spędzą ze swoim tatą. Wydarzenie obejmowało moderatora zajęć, atrakcje i catering, łącznie dla 50 osób.
- udział w dożynkach gminnych w Szarowoli. Kampanię społeczną prowadzono w namiocie wystawowo/promocyjnym, z prezentacją materiałów informacyjnych i gadżetów kampanii oraz badania NOOR wśród zainteresowanych .

- spotkanie z Seniorami z Klubu Seniora w Majdanie Górnym w ramach " Dnia pieczonego ziemniaka", rozmawiano na temat budowania jakościowo dobrych relacji i dobrostanu Seniorów.
- 6. Działalność informacyjno - promocyjna prowadzona była na stronach internetowych Gminy Tomaszów, Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej i w mediach społecznościowych. Przygotowano materiały promocyjne, zakupiono gadżety promujące projekt. Promocja realizowana była w mediach społecznościowych i w kontaktach bezpośrednich pracowników socjalnych pracujących w terenie. Informacje dotyczące wydarzeń sukcesywnie aktualizowano.

Potrzeby związane z realizacją zadań Programu Wspierania Rodziny.

Przedstawiając powyższe uznać należy, że istnieje konieczność kontynuowania działań na dotychczasowym poziomie. Koniecznym będzie zagwarantowanie środków finansowych na realizację określonych w nim przedsięwzięć mających na celu wzmocnienie i wsparcie rodziny w wypełnianiu jej funkcji opiekuńczo – wychowawczych jak również dalszego rozwoju rodzinnej pieczy zastępczej. Ocena realizowanych działań w stosunku do ewoluujących potrzeb rodzin z problemami opiekuńczo-wychowawczymi, rodzin zastępczych oraz wychowanków rodzin zastępczych i placówek opiekuńczo-wychowawczych wskazuje o efektywności jego funkcjonowania. Szczególny nacisk należy położyć na:

- utrzymanie dzieci w ich naturalnym środowisku poprzez wzmocnienie działań profilaktycznych; doskonalenie metod pracy z rodziną oraz realizowanie różnych form pomocy rodzinie,
- zapewnianie bezpieczeństwa rodzinom, w szczególności poprzez udzielanie wsparcia finansowego i rzeczowego rodzinom z dziećmi, zgodnie z przepisami prawa, zapewnianie dostępu do różnego rodzaju poradnictwa rodzinnego oraz innych form wsparcia dla rodzin z trudnościami w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczej,
- zabezpieczenia środków na pokrycie wydatków związanych z opieką i wychowaniem dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej,
- zapewnienia wkładu własnego na realizację projektów realizowanych z udziałem środków pozabudżetowych,
- kontynuacja zatrudnienia asystenta rodziny i doskonalenie warsztatu pracy asystenta rodziny Kontynuacja zadania związanego z zapewnieniem rodzinom przeżywającym trudności wychowawcze wsparcia i pomocy ze strony asystenta rodziny – utrzymanie zatrudnienia min. dwóch asystentów rodziny.,
- zabezpieczenia środków finansowych na podnoszenie kwalifikacji zawodowych osób zajmujących się pracą z rodzinami dysfunkcyjnymi,
- pozyskiwania środków zewnętrznych na działania w zakresie wspierania rodziny,
- zapewnienia środków na wydatki związane z prowadzeniem świetlicy środowiskowej w Majdanku,
- doskonalenia współpracy pomiędzy instytucjami i podmiotami działającymi na rzecz dziecka i rodziny,

- stworzenia warunków do powstania i rozwoju grup wsparcia oraz grup samopomocowych dla rodzin z problemami.

Kolejnym zadaniem wykonywanym przez GOPS jest ***przeciwdziałanie przemocy w rodzinie oraz ochrony ofiar przemocy w rodzinie.***

Gminny Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie i Ochrony Ofiar Przemocy w Gminie Tomaszów Lubelski na lata 2021-2025 opisuje zasady działania systemu, strukturę, cele, wymienia instytucje, organizacje, służby i środowiska włączone do programu oraz zasady ich współpracy.

Program precyzuje działania podejmowane na rzecz realizacji założonych celów, zadania w ramach obszarów działań, podmioty szczególnie zaangażowane w dane działanie, obszary i kierunki działań, ochronę i pomoc osobom dotkniętym przemocą, oddziaływanie na sprawców przemocy, wskaźniki osiągania celów, zasady jego ewaluacji, zadania i kompetencje członków organu odpowiedzialnego na poziomie gminy za funkcjonowanie Programu.

Gminny Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie i Ochrony Ofiar Przemocy w Rodzinie funkcjonuje na podstawie Uchwały Nr XXVI/223/2021 Rady Gminy Tomaszów Lubelski z dnia 26 lutego 2021 roku w sprawie uchwalenia Gminnego Programu Przemocy w Rodzinie oraz Ochrony Ofiar Przemocy w Rodzinie na lata 2021-2025.

Podstawa prawna realizacji systemu:

Ustawa z dnia 29 lipca 2005 roku o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (t.j. Dz. U. z 2021, poz. 1249 z późn. zm.)

Cel główny programu to: **Zwiększenie skuteczności przeciwdziałania przemocy w rodzinie na terenie Gminy Tomaszów Lubelski.**

Cel ten oparty jest na realizacji zadań gminy w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie poprzez promowanie działań edukacyjno-profilaktycznych, ochronę a także rozwój systemu przeciwdziałania przemocy oraz współpracy instytucjonalnej. Adresatami Programu są mieszkańcy Gminy Tomaszów Lubelski, a w szczególności osoby i rodziny uwięzione w przemoc domową, osoby i rodziny zagrożone przemocą, a także dzieci i młodzież oraz podmioty działające w zakresie przeciwdziałania przemocy.

Osiągnięcie powyższego celu jest możliwe poprzez realizację czterech celów szczegółowych, zdefiniowanych jako:

1. Podnoszenie poziomu świadomości i wrażliwości społecznej wobec problemu przemocy w rodzinie w ramach działań profilaktycznych i edukacyjnych adresowanych do mieszkańców Gminy Tomaszów Lubelski.
2. Zintensyfikowanie działań w zakresie ochrony i udzielenia pomocy osobom dotkniętym przemocą w rodzinie.

3. Zwiększenie skuteczności oddziaływań wobec osób stosujących przemoc w rodzinie.
 4. Podnoszenie poziomu kompetencji przedstawicieli podmiotów zaangażowanych w przeciwdziałanie przemocy w rodzinie poprzez zacieśnienie współpracy pomiędzy nimi.
1. **Podnoszenie poziomu świadomości i wrażliwości społecznej wobec problemu przemocy w rodzinie w ramach działań profilaktycznych i edukacyjnych adresowanych do mieszkańców Gminy Tomaszów Lubelski** - przeprowadzono poprzez edukację społeczną, profilaktykę w ramach realizacji projektu „Zintegrowany system zapobiegania przemocy domowej w gminie Tomaszów Lubelski” finansowanego z funduszy środków norweskich i środków krajowych.

Wdrożono działania mające na celu poprawę systemu przeciwdziałania przemocy domowej poprzez m.in. zainicjowanie nowatorskich działań w zakresie wczesnej profilaktyki:

- 1) **Kompleksowy program przeciwdziałania przemocy domowej –utworzono Centrum dla Rodzin w koncepcji modelu mieszanego.** W Centrum udzielano wsparcia systemowego na poziomie społeczności lokalnej, współpracy międzyinstytucjonalnej i poziomie klientów (indywidualnym, rodziny). W ramach działalności Centrum dla Rodzin udzielane było poradnictwo i wsparcie psychologiczne i specjalistyczne z zakresu pracy socjalnej oraz poradnictwo prawne, w ramach oferty własnej i oferowanej przez jednostki współpracujące na rzecz rodzin, m.in.. specjaliści zaangażowani w Punkcie Informacyjno-Konsultacyjnym dla osób dotkniętych przemocą i uzależnieniami, które jest finansowane ze środków gminy. Udzielano także specjalistycznego poradnictwa dla rodziców nastoletnich dzieci. W ramach centrum poradnictwa i wsparcia udzielali psycholog i specjaliści z zakresu pracy socjalnej. Ta forma wsparcia łączona była z badaniem relacyjności, za pomocą Narzędzia Oceny Ryzyka Relacyjnego. W ramach poradnictwa dla rodziców nastoletnich dzieci prowadzona jest dalsza praca w 124 rodzinach. Rodziny będą objęte tym wsparciem w dłuższych okresach czasu, z uwagi na, że ich problemy wymagają długofalowego poradnictwa i wsparcia w zakresie umiejętności wychowawczych.
- 2) **Warsztaty i spotkania promujące rozwój i wsparcie dobrych relacji w rodzinie.** Zajęcia promujące równość kobiet i mężczyzn. Mieszkańcy gminy Tomaszów Lubelski obejmowani byli wywiadami NORR. W wyniku przeprowadzenia 73 wywiadów do udziału w zajęciach z zakresu podnoszenia jakości relacyjności i wiedzy dotyczącej równości szans i godzenia ról w rodzinie zakwalifikowano 40 osób (20 par) do udziału w warsztatach. Szkolenie organizowane w grupach 10 osobowych, połączone z programem "Randka dla par", w sobotni wieczór. Zajęcia były prowadzone przez czterech specjalistów z zakresu psychologii i nauki o rodzinie, w grupach, w celu ich największego urozmaicenia, w formie wykładowo- warsztatowych, także w plenerze, aby w pełni wykorzystać autorskie programy trenerów.
- 3) **Konsultacje indywidualne dla rodziców nastoletnich dzieci.**

W ramach realizacji poradnictwa dla rodziców nastoletnich dzieci prowadzona była praca w 124 rodzinach. 36 rodzin skorzystało z porad udzielanych przez psychologa a pozostałe w zakresie porad specjalistycznych, świadczonych przez pedagogów i specjalistów pracy socjalnej. Rodziny były objęte tym wsparciem długofalowo, z uwagi na, że ich problemy wymagają długofalowego poradnictwa i wsparcia w zakresie umiejętności wychowawczych w sytuacji pojawiających się trudności, które są związane z nastoletnimi dziećmi.

- 4) **Kampania społeczna „Dobre relacje dają satysfakcję”.** Na poziomie profilaktyki uniwersalnej z we współpracy z Gminnym Ośrodkiem Pomocy Społecznej w Tomaszowie Lubelskim realizowano kampanie społeczną „Dobre relacje dają satysfakcję”. Działania w ramach kampanii miały na celu rozwijanie relacyjności poprzez m.in. zwrócenie społeczności lokalnej na istotę bliskich więzi rodzinnych, zachęcenie do budowania wartościowych relacji rodzinnych, partnerskich, które będą stanowić solidny fundament oraz czynnik wspierający i chroniący przed zachowaniami ryzykownymi i przemocą domową. W ramach działania zorganizowano 10 wydarzeń, spotkań ze społecznością lokalną gminy. Były to m.in.: dla członków Klubu Seniora w WDK w Majdanie Górnym, KGW w Majdanie Górnym oraz uczestników, tj. Środowiskowego Domu Samopomocy w Szarowoli, uczestników Klubu Integracji Społecznej przy GOPS w Tomaszowie Lubelskim, Event z okazji "Dnia Rodziny" zorganizowany w Szkole Podstawowej w Podhorcach, Dzień z tatą zorganizowany w Świetlicy Środowiskowej w Majdanku, Dzień Wiatru w miejscowości Ruda Wołoska z atrakcjami dla dzieci, jesienne spotkanie z Seniorami z Klubu Seniora w Majdanie Górnym w ramach "Dnia pieczonego ziemniaka".
- 5) **Edukacja i profilaktyka w zakresie uzależnień i przemocy na dożynkach gminnych w Szarowoli** - członkowie Zespołu wraz z Pełnomocnikiem Wójta ds. uzależnień i członkami GKRPA obecni byli ze swoim stoiskiem edukacyjno-informacyjnym. W czasie wydarzenia promowano kampanie „Dobre relacje dają satysfakcję”, działalność Zespołu Interdyscyplinarnego oraz Punktu Informacyjno-Konsultacyjnego rozpowszechniano ulotki edukacyjne oraz rozmawiano z mieszkańcami na temat zjawiska przemocy i uzależnień w rodzinie.
- 6) **Rozpowszechnianie materiałów edukacyjno-informacyjnych** w formie ulotek, broszur, plakatów, m.in. ze Stowarzyszenia BONA FIDES i Oficyny Wydawniczej SPS kierowanych do dorosłych mieszkańców Gminy Tomaszów Lubelski, pn., „Stosowanie ustawy antyprzemocowej” i dla realizatorów procedury NK”, „Praktyczne aspekty kontaktu pomocowego” i „ Jak skutecznie realizować działania”, „Ochronić się przed przemocą – poradnik dla osób krzywdzonych”, Procedura „ Niebieskie Karty” i inne przepisy prawne – informator dla ofiar i świadków przemocy, ulotka „ Karta dla osoby stosującej przemoc”, ulotki promujące telefon Ogólnopolskiego Pogotowia dla ofiar przemocy w rodzinie” Niebieska Linia” , ulotki i plakaty kampanii „ Dobre relacje dają satysfakcję”.

- 7) **Prowadzenie wśród dzieci i młodzieży zajęć edukacyjnych w zakresie profilaktyki agresji i przemocy** realizowane w ramach szkolnych programów profilaktycznych. Tematyka poruszanych spraw dotyczyła emocji i radzenia sobie z nimi, agresji rówieśniczej, cyberprzemocy, stresu, sytuacji kryzysowych, skutkach doświadczania przemocy domowej i zasad pomagania osobom pokrzywdzonym.
- 8) **Aktualizowanie strony internetowej zawierającej podstawową wiedzę o zjawisku przemocy w rodzinie**, poprzez publikację artykułów merytorycznych na temat zjawiska przemocy, informacji dotyczących pomocy i poradnictwa osobom dotkniętym przemocą, m.in. Specjalistycznego Ośrodka Wsparcia w Tyszowcach, bazy danych instytucji na terenie gminy i powiatu tomaszowskiego świadczących pomoc osobom uwięzonym przemoc. Ponadto promowano działalność Okręgowego Ośrodka Pomocy Pokrzywdzonym Przepięstwem i Lokalnego Punktu mającego siedzibę w Tomaszowie Lubelskim poprzez przedstawienie oferty pomocowej dla osób dotkniętych przepięstwem, w tym też przemocą.

2. Zintensyfikowanie działań w zakresie ochrony i udzielenia pomocy osobom dotkniętym przemocą w rodzinie:

- 1) Udzielanie profesjonalnej pomocy i wsparcia osobom dotkniętym przemocą. Realizacja procedury „Niebieskie Karty”, poradnictwo specjalistyczne dla osób uwięzanych w przemoc. Interwencja w oparciu o procedurę „Niebieskie Karty” podejmowana jest wobec rodzin dotkniętych przemocą przez Zespół Interdyscyplinarny.
Zadaniem Zespołu Interdyscyplinarnego ds. Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie jest koordynowanie i integracja działań przedstawicieli różnych podmiotów oraz specjalistów w zakresie przeciwdziałania przemocy domowej, w szczególności poprzez prowadzenie następujących działań :
 - Diagnozowanie problemu przemocy na poziomie lokalnym;
 - Inicjowanie działań profilaktycznych, edukacyjnych i informacyjnych mających na celu przeciwdziałanie przemocy domowej i powierzanie ich wykonaniu właściwym podmiotom.
 - Inicjowanie działań w stosunku do osób doznających przemocy domowej oraz osób stosujących przemoc domową;
 - Opracowanie projektu gminnego programu przeciwdziałania przemocy domowej oraz ochrony osób doznających przemocy domowej;
 - Rozpowszechnienie informacji o instytucjach, osobach i możliwościach udzielenia pomocy w środowisku lokalnym;
 - Powoływanie grup diagnostyczno-pomocowych i bieżące monitorowanie realizowanych przez nie zadań;
 - Monitorowanie procedury „Niebieskie Karty”;

- Kierowanie osoby stosujących przemoc do uczestnictwa w programie korekcyjnoedukacyjnym dla osób stosujących przemoc domową lub programie psychologicznoterapeutycznym dla osób stosujących przemoc domową.
- Składanie na wniosek grupy diagnostyczno-pomocowej, zawiadomienia o popełnieniu przez osobę stosującą przemoc domową wykroczenia.

Osoby uwiękane w przemoc korzystały z poradnictwa specjalistycznego w Punkcie Informacyjno – Konsultacyjnym ds. uzależnień i przemocy przy GOPS w Tomaszowie Lubelskim. Porad udzielała zatrudniona w ramach umowy zlecenia kadra: prawnik, psycholog oraz pracownik socjalny. Poradnictwo świadczone było stacjonarnie. Ponadto osoby z terenu gminy Tomaszów lubelski korzystały ze wsparcia i poradnictwa Ośrodka Interwencji Kryzysowej w Tomaszowie Lubelskim.

3. **Zwiększenie skuteczności oddziaływań wobec osób stosujących przemoc w rodzinie poprzez:**

- 1) Zapewnienie skutecznych form oddziaływań wobec osób stosujących przemoc domową;
- 2) Zapobieganie kontaktowania się osób stosujących przemoc w rodzinie z osobami dotkniętymi przemocą przy wykorzystaniu środków ochrony (nakaz opuszczenia mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia, zakaz zbliżania się do mieszkania i jego najbliższego otoczenia).

Szczegóły zawarte są w sprawozdaniu z działalności Zespołu Interdyscyplinarnego.

4. **Podnoszenie poziomu kompetencji przedstawicieli podmiotów zaangażowanych w przeciwdziałanie przemocy w rodzinie poprzez zacieśnienie współpracy pomiędzy nimi.** Realizowanie tego celu odbywa się poprzez systematyczne doskonalenie i wzmacnianie kompetencji osób realizujących zadania z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie m.in. udział w szkoleniach , warsztatach i superwizji. W ramach zadań realizowanych w w/w Projekcie zorganizowano cykl szkoleń dla specjalistów. Przeszkolono łącznie 50 osób. Zorganizowano dodatkowe szkolenie dla specjalistów z powodu zgłaszanej potrzeby związanej ze zmianą ustawy o przeciwdziałaniu przemocy domowej.

Instytucje, organizacje, służby włączone do systemu:

- Gmina Tomaszów Lubelski jako jednostka samorządu terytorialnego
- Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Tomaszowie Lubelskim
- Punkt Informacyjno-Konsultacyjny dla osób Dotkniętych Przemocą i Uzależnieniami
- Gminna Komisja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych w Tomaszowie lubelskim
- Komenda Powiatowa Policji w Tomaszowie Lubelskim
- Sąd Rejonowy w Tomaszowie Lubelskim
- Prokuratura Rejonowa w Tomaszowie Lubelskim
- Szkoły, Placówki kulturalne

- Placówki Ochrony Zdrowia
- Ośrodek Interwencji Kryzysowej w Tomaszowie Lubelskim
- Stowarzyszenie na Rzecz Rozwoju Gminy Tomaszów Lubelski w Majdanie Górnym.

W związku z nowelizacją ustawy o przeciwdziałaniu przemocy z dnia 09 marca 2023r. istotnie rozszerzono zakres przedmiotowy i podmiotowy ustawy, w których organy reprezentowane w zespole interdyscyplinarnym zobowiązane są do założenia i prowadzenia procedury „Niebieskie Karty”. Bezpośrednio po wejściu w życie zmian (22.06.2023r.) konieczne było wykonanie szeregu czynności technicznych m. in. przyjęcie przez Radę Gminy uchwały w sprawie trybu powoływania i odwoływania członków zespołu interdyscyplinarnego, powołaniu nowego Zespołu przez Wójta Gminy oraz przyjęcia regulaminu pracy zespołu obejmującego znacznie szerszy niż do tej pory obszar działania.

Realizowane działania w ramach realizacji Programu w sposób znaczący wpłynęły na wzrost wiedzy i świadomości zarówno służb odpowiedzialnych za przeciwdziałanie zjawisku przemocy domowej, jak i osób uwikłanych w przemoc. Tutaj znaczącą rolę odniosły działania projektowe. Dzięki pozyskanym środkom było możliwe przeprowadzenie szeregu działań, zarówno w ramach profilaktyki uniwersalnej i selektywnej oraz szkoleń dla specjalistów. Zmniejszenie skali zjawiska przemocy rodzinnej jest procesem wymagającym czasu, wysiłku, nakładów finansowych, zaangażowania wielu służb a także zmiany świadomości społecznej. Rekomendacje w zakresie dalszych działań i usprawnienia realizacji zadań programu:

1. Kontynuowanie i rozwijanie partnerskiej współpracy między instytucjami, podmiotami – głównie Policją, GOPS, służbą zdrowia, oświatą, sądem oraz GKRPA.
2. Szerzenie świadomości społecznej w tym propagowanie postaw wolnych od przemocy.
3. Doskonalenie zasobów kadrowych i lokalowych osób podejmujących działania w obszarze przeciwdziałania przemocy w rodzinie w tym stałe podnoszenie kompetencji zawodowych.
4. Zapewnienie dedykowanych środków finansowych z przeznaczeniem na :
 - a) realizację zadań Programu, w tym wydzielenie specjalnego paragrafu 85205;
 - b) sfinansowanie specjalistycznych szkoleń dla członków zespołu i grup roboczych w tym z superwizji, w zakresie przeciwdziałania przemocy i uczenia umiejętności diagnozowania przemocy;
 - c) prowadzenie zajęć edukacyjnych podnoszących kompetencje wychowawcze i służące wzmocnieniu opiekuńczych i wychowawczych alternatywnych wobec stosowania przemocy metod i kompetencji rodziców w rodzinach zagrożonych występowaniem przemocy;
 - d) organizowanie zajęć edukacyjnych dla osób dotkniętych przemocą w zakresie podstaw prawnych i zagadnień psychologicznych;
 - e) tworzenie warunków umożliwiających osobom dotkniętym przemocą w pierwszej kolejności otrzymanie mieszkań socjalnych.

Problemem związanym nierozzerwalnie z przemocą w rodzinie jest alkohol i narkomania. Dlatego też Gmina przeciwdziałała tym zjawiskom poprzez realizację **Gminnego Programu Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych oraz Gminnego Programu Przeciwdziałania Narkomanii**.

Gminny Program Profilaktyki, Rozwiązywania Problemów Alkoholowych i Przeciwdziałania Narkomanii dla Gminy Tomaszów Lubelski na lata 2023-2026 zwany w dalszej części Programem, został przyjęty Uchwałą Nr XLVIII/412/2023 z dnia 31 marca 2023 roku przez Radę Gminy Tomaszów Lubelski.

Realizację programu koordynował Pełnomocnik Wójta Tomaszów Lubelski ds. profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych i narkomanii. Program realizowany był we współpracy z Gminną Komisją Rozwiązywania Problemów Alkoholowych w Tomaszowie Lubelskim oraz Ośrodkiem Pomocy Społecznej, Komendą Powiatową Policji, Zespołem Interdyscyplinarnym ds. Przeciwdziałania Przemocy, Ośrodkiem Interwencji Kryzysowej W Tomaszowie Lubelskim Poradnią Odwykową Psycho - Med, Sądem Rejonowym, placówkami oświaty i kultury z terenu gminy Tomaszów Lubelski.

Głównym założeniem Programu – zgodnie z obowiązującymi zapisami Narodowego Funduszu Zdrowia i rekomendacjami Krajowego Centrum Przeciwdziałania Uzależnieniom – było ograniczenie występowania negatywnych zjawisk będących skutkiem nadużywania środków psychoaktywnych oraz uzależnień behawioralnych przez rozwój działań związanych z profilaktyką i rozwiązywaniem problemów uzależnień, wzrost społecznej świadomości związanej z tematyką, integracją społeczną i zawodową osób uzależnionych oraz doskonalenie współpracy pomiędzy instytucjami zaangażowanymi w realizację programu. W/w Program zakładał zapobieganie powstawaniu nowych problemów alkoholowych, narkotykowych, ale również przemocy poprzez szeroko rozwiniętą profilaktykę oraz zmniejszenie rozmiarów już istniejących problemów alkoholowych i przemocy w rodzinie a także zwiększenie zasobów niezbędnych do radzenia sobie z nimi.

Podjęto działania w obszarach:

- **Edukacja, Promocja zdrowia i Kształcenie Kadr** poprzez działania informacyjno-edukacyjne promujące zdrowy styl życia, dystrybucję ulotek i broszur oraz publikację informacji na stronie internetowej gminy na temat dostępnych form bezpłatnej pomocy specjalistycznej dla mieszkańców gminy, świadczonej również w formie zdalnej na terenie gminy i powiatu tomaszowskiego.

Podczas obchodów gminno-parafialnych dożynek w Szarowoli członkowie Zespołu Interdyscyplinarnego ds. Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie i członkowie Gminnej Komisji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych w Tomaszowie Lubelskim wraz z Pełnomocnikiem Wójta Gminy ds. profilaktyki obecni byli ze swoim stoiskiem edukacyjno-profilaktycznym. Promowano działania i prace Zespołu Interdyscyplinarnego oraz Komisji, a także Punktu Informacyjno-Konsultacyjnego ds. uzależnień i przemocy z siedzibą przy Gminnym Ośrodku Pomocy Społecznej w Rogóźnie.

Propagowano m.in. realizowane lokalne kampanie w 2023 roku pn. "Pełni mocy bez Przemocy". Celem akcji było zwrócenie społeczności lokalnej na problem przemocy

domowej, szkodliwości spożywania alkoholu, dopalaczy i narkotyków, trzeźwości na drogach, uzależnień behawioralnych. Każdy zainteresowany mógł zasięgnąć szczegółowych informacji na temat pracy Komisji i Zespołu, oraz możliwości skorzystania z bezpłatnego poradnictwa w Punkcie Informacyjno- Konsultacyjnym, a także otrzymać materiały edukacyjno – profilaktyczne.

W okresie wakacyjnym w Świetlicy Środowiskowej w Majdanku w ramach zajęć zorganizowano konkurs plastyczny dla dzieci w wieku szkolnym w ramach ogólnopolskiej kampanii profilaktycznej Zachowaj Trzeźwy Umysł.

- **Profilaktyka uniwersalna** - Szkoły realizowały działania edukacyjno-profilaktyczne głównie w ramach godzin wychowawczych i spotkań z rodzicami w ramach wywiadówek szkolnych. We współpracy z Pełnomocnikiem i GKRPA realizowany jest program profilaktyczno- rozwojowy „EduLyke” w Szkole Podstawowej w Podhorcach. Jest to program dla uczniów klas 4-8 i jest to program profilaktyki uzależnień i kształtowania umiejętności psychospołecznych. Ma na celu wzmocnienie umiejętności psychospołecznych i wiedzy nt. rozwoju, wsparcia dzieci i dorosłych.

Ze środków Programu sfinansowany został udział trzech osób w wieku szkolnym z Gminy Tomaszów Lubelski w Integracyjnym Obozie Młodzieżowych Drużyn Pożarniczych w Niemczech, w ramach którego zrealizowany został również program profilaktyki uzależnień.

Reedukacja szkód , rehabilitacja zdrowotna, społeczna i zawodowa.

Zadania realizowane były głównie w ramach pracy Punktu Informacyjno-Konsultacyjnego. Usługi świadczone były stacjonarnie w każdą środę m-ca w siedzibie Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Tomaszowie Lubelskim z siedzibą w Rogóźnie przez pracownika socjalnego, prawnika oraz psychologa. Mieszkańcy Gminy Tomaszów Lubelski mogą w ramach działalności Punktu skorzystać z bezpłatnych porad z zakresu problematyki rodzinnej, socjalnej, prawnej oraz psychologicznej i skonsultować ze specjalistami problemy z którymi się borykają.

Spotkania Gminnej Komisji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych w 2023 roku odbywały się w Gminnym Ośrodku Pomocy Społecznej w Tomaszowie Lubelskim z siedzibą w Rogóźnie. Czteroosobowa Komisja na posiedzeniach spotyka się z zaproszonymi osobami mającymi problem z uzależnieniem alkoholowym oraz członkami ich rodzin i prowadzi działania w celu zobowiązania osoby mającej problem alkoholowy do leczenia odwykowego. Rozmowy interwencyjno- motywacyjne, kierowanie do badania do biegłych, wnioskowanie do sądu o zobowiązanie do podjęcia leczenia odwykowego, opiniowanie wniosków o wydanie zezwoleń na sprzedaż i podawanie napojów alkoholowych oraz przeprowadzanie kontroli punktów sprzedaży napojów alkoholowych to główne zadania członków Komisji.

Efektem realizacji działań Programu jest:

- przekazanie wiedzy mieszkańcom gminy na temat profilaktyki uzależnień i zachowań ryzykownych,
- promowanie zdrowego stylu życia oraz atrakcyjnych dla dzieci i młodzieży zachowań prospołecznych jako alternatywy wobec patologii, szczególnie używania alkoholu, czy stosowania przemocy,

- podniesienie świadomości mieszkańców na temat zagrożeń i negatywnych skutków związanych z używaniem alkoholu, narkotyków, przemocy,
- zwiększenie samoświadomości w zakresie pełnienia roli rodzicielskiej, zachęcanie do budowania głębszych relacji z dziećmi dających poczucie zadowolenia i bliskości,
- nauka rozpoznawania u dzieci i młodzieży zachowań i sytuacji ryzykownych, przygotowanie do podejmowania racjonalnych wyborów,
- wzmocnienie poczucia własnej wartości u dzieci i młodzieży, rozbudzenie dążenia do poszukiwania własnych pasji i zainteresowań,
- zapewnienie dostępności do wieloaspektowej i interdyscyplinarnej pomocy dla osób uwikłanych w przemoc i uzależnienia, przez co w znacznej mierze zmniejszono skutki tych negatywnych zjawisk oraz wpłynęło na poprawę funkcjonowania, klienci otrzymali wieloaspektowe wsparcie, rzetelną i fachową informację oraz w miarę potrzeb skierowanie do pomocy świadczonej w innych formach,
- ograniczenie szkód zdrowotnych i społecznych osób poddanych oddziaływaniom w ramach poradnictwa i terapii poprzez poprawę stanu psychicznego i podjęcie działań zmieniających ich sytuację,
- wspieranie procesu trzeźwienia osób uzależnionych od alkoholu, podniesienie kompetencji osób pracujących w obszarze uzależnień i przemocy.

Na realizację Programu zaplanowano w roku 2023 środki finansowe w łącznej wysokości 92 000,00 złotych. Łącznie na realizację zadań programu wydatkowano kwotę 106 454,24 złotych.

Wysokość środków finansowych uzyskanych przez gminę z tytułu rocznych opłat za korzystanie z zezwoleń na sprzedaż napojów alkoholowych wyniosła 79 164,07 złotych, natomiast środki uzyskane z opłaty uzyskanej od sprzedaży napojów alkoholowych w opakowaniach jednostkowych o ilości nominalnej napoju nieprzekraczającej 300 ml wyniosły 27 290,17 złotych.

Podsumowanie działalności Ośrodka Pomocy Społecznej

Analizując budżet oraz sposób wydatkowania środków należy stwierdzić, że problem ubóstwa społeczeństwa na terenie Gminy ciągle jest stosunkowo znaczący. Działalność GOPS stanowi dużą część działalności Gminy. Niepokojącym zjawiskiem jest fakt, że w ostatnich latach GOPS nie tylko zajmuje się wyłącznie zadaniami związanymi z opieką społeczną, ale świadczy usługi związane z wypłatą pomocy dla różnych grup społecznych m.in. wypłata pomocy dla uchodźców z Ukrainy, wypłata różnych dodatków (węglowy, zwrot VAT za gaz itp.). Działania te wiążą się z koniecznością zatrudnienia dodatkowych pracowników oraz wygospodarowaniem pomieszczeń do obsługi świadczeniobiorców. Sytuacja ta w roku 2023 nie uległa poprawie, gdyż pomimo tego, że obsługa świadczeń 500+ oraz „Dobry start” została częściowo przejęta przez ZUS to GOPS został obciążony kolejnymi zadaniami takimi jak wypłata dodatków węglowych, dodatków do innych źródeł ciepła czy dodatków elektrycznych.

Na terenie Gminy ciągle są osoby i rodziny, które długotrwale korzystają z pomocy społecznej. Główne przyczyny udzielania świadczeń - ubóstwo, niepełnosprawność, długotrwała choroba, bezrobocie, przemoc domowa, uzależnienia. Dlatego też rosną potrzeby w zakresie pomocy społecznej, do których zaliczyć należy:

1. Wsparcie działalności Centrum dla Rodzin, utworzonego w ramach projektu współfinansowanego ze środków Funduszy Norweskich w projekcie gminy „Zintegrowany system zapobiegania przemocy domowej w gminie Tomaszów Lubelski”.
2. Utworzenie Centrum Usług Społecznych na bazie Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej, w ramach środków Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych miasta i gminy Tomaszów Lubelski, w celu poszerzenia zakresu usług społecznych.
3. Rozwój usług społecznych dla osób niepełnosprawnych – z programu „Asystent osobisty osoby niepełnosprawnej” oraz „ Opieka Wytchnieniowa ” a także usług opiekuńczych z programu „ Opieka 75+”.
4. Wspieranie inicjatyw organizacji pozarządowych, w zakresie realizacji zadań z zakresu pomocy społecznej, poprzez zabezpieczenie w budżecie gminy środków finansowych niezbędnych do powierzenia realizacji tych zadań.
5. Zwiększanie zasobów mieszkaniowych gminy, przy wykorzystaniu wolnych lokali gminnych, zwiększanie nakładów na budowę mieszkalnictwa socjalnego udział gminy w programach rządowych dotyczących budownictwa socjalnego i komunalnego, pozyskiwanie mieszkań na zasadach określonych w ustawie z dnia 16 grudnia 2020 roku o rozliczeniu ceny lokali lub budynków w cenie nieruchomości zbywanych z gminnego zasobu nieruchomości (Dz. U z 2020 r., poz. 223).
6. Rozwój usług społecznych skierowanych na aktywizację społeczną i zawodową mieszkańców gminy Tomaszów Lubelski w ramach działalności KIS.
7. Podejmowanie działań na rzecz zwiększenia diety rodzin, poprzez gminne programy wspierania rodzin, wspieranie działalności klubów dziecięcych i funkcji opiekuna dzieci (system opieki nad dzieckiem do lat 3).

W Gminnym Ośrodku Pomocy Społecznej w Tomaszowie Lub. na 31.12.2023 r. zatrudnionych było 25 pracowników, tj. Kierownik Ośrodka, 4 kierowników działów, 9 pracowników socjalnych, 5 pracowników wykonujących usługi opiekuńcze w miejscu zamieszkania osób objętych pomocą (3,5 etatu), 4 pracowników zatrudnionych na stanowiskach urzędniczych, wychowawca świetlicy oraz pomoc administracyjna/sprzątaczką.

Bezrobocie

Poziom i stopa bezrobocia

Na koniec grudnia 2023 r. w Powiatowym Urzędzie Pracy w Tomaszowie Lubelskim zarejestrowanych było 2621 osób bezrobotnych, w tym 1296 kobiet, co stanowiło 49,45% ogólnie zarejestrowanych. W porównaniu do analogicznego okresu roku ubiegłego odnotowano wzrost liczby zarejestrowanych o 97 osób. W porównaniu do listopada 2023 r. nastąpił wzrost liczby zarejestrowanych o 122 osoby.

Tabela 19. Stopa bezrobocia w kraju oraz w powiatach Województwa Lubelskiego wg stanu na dzień 30 listopada 2023 r.

Województwa, podregiony i powiaty	Bezrobotni w tys. osób	Stopa bezrobocia (w % aktywnych zawodowo)
POLSKA	773,4	5,0
Woj. LUBELSKIE	55,8	7,3
bialski	3,3	8,7
biłgorajski	2,0	5,6
chełmski	2,3	11,3
hrubieszowski	2,7	14,0
janowski	1,8	11,5
krasnostawski	2,7	13,3
kraśnicki	3,3	10,7
lubartowski	3,4	11,5
lubelski	2,6	5,7
łęczyński	1,1	4,9
łukowski	1,6	4,0
opolski	1,8	9,2
parczewski	0,9	7,9
puławski	2,1	5,4
radzyński	1,5	7,3
rycki	1,1	6,6
świdnicki	1,6	7,3
tomaszowski	2,5	9,1
włodawski	1,7	14,9
zamojski	3,2	10,3
m. Biała Podlaska	1,7	7,3
m. Chełm	1,6	7,7
m. Lublin	7,4	4,3
m. Zamość	1,9	7,6

Źródło: Dane PUP Tomaszów Lubelski

Jak wynika z powyższego zestawienia stopa bezrobocia liczona jako iloraz liczby zarejestrowanych bezrobotnych do liczby ludności czynnej zawodowo w Powiecie

Tomaszowskim na dzień 30 listopada 2023 r. wyniosła 9,1% i była o 1,8% wyższa od stopy bezrobocia w województwie i o 4,1% wyższa od stopy bezrobocia w kraju.

Tabela 20. Wybrane dane statystyczne dot. gmin Powiatu Tomaszowskiego wg stanu na dzień 31 grudnia 2023 r.

Lp.	Gmina	Bezrobotni ogółem	Kobiety		Bezrobotni uprawnieni do zasiłku		Bez doświadczenia zawodowego		Długotrwale bezrobotni		Młodzież do 25 roku życia	Niepelnosprawni
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1	Tomaszów Lub.	496	246	49,6	71	14,3	115	23,2	251	50,6	57	47
2	Bełżec	115	60	52,2	21	18,3	32	27,8	46	40,0	17	6
3	Jarczów	94	48	51,1	8	8,5	30	31,9	47	50,0	26	2
4	Krynice	81	39	48,1	16	19,8	25	30,9	36	44,4	14	4
5	Lubycza Królewska	285	150	52,6	29	10,2	71	24,9	162	56,8	51	11
6	Łaszczów	179	84	46,9	14	7,8	53	29,6	100	55,9	36	8
7	Rachanie	167	75	44,9	17	10,2	52	31,1	96	57,5	33	7
8	Susiec	222	106	47,7	27	12,2	68	30,6	112	50,5	47	11
9	Tarnawatka	154	81	52,6	12	7,8	48	31,2	86	55,8	23	8
10	Telatyn	129	69	53,5	12	9,3	51	39,5	75	58,1	29	3
11	gmina Tomaszów Lub.	366	185	50,5	52	14,2	91	24,9	178	48,6	66	19
12	Tyszowce	116	57	49,1	16	13,8	37	31,9	65	56,0	21	4
13	Ułhówek	217	96	44,2	12	5,5	65	30,0	152	70,0	29	8
OGÓŁEM		2621	1296	49,4	307	11,7	738	28,2	1406	53,6	449	138

Źródło: Dane PUP Tomaszów Lubelski

Według stanu na dzień 31 grudnia 2023 r. prawo do zasiłku posiadało 307 osób bezrobotnych tj. 11,71% ogólnie zarejestrowanych.

Liczba bezrobotnych zamieszkałych na wsi na dzień 31 grudnia 2023 r. wynosiła 1954 osób co stanowiło 74,55 % ogólnie zarejestrowanych. Na koniec grudnia 2023 r. w ewidencji Urzędu pozostawało 30 osób bezrobotnych ze statusem cudzoziemca w tym 25 kobiet.

W grudniu 2023 r. Urząd zarejestrował 368 osób i wyłączył z ewidencji 246 osób w tym 146 osób z powodu podjęcia pracy, co stanowiło 59,35% ogólnie wyłączonych z ewidencji.

Zwolnienia grupowe

W grudniu 2023 r. w PUP zarejestrowało się 8 osób zwolnionych z przyczyn dotyczących zakładu pracy. Na dzień 31 grudnia 2023 r. w ewidencji Urzędu pozostawało 79 osób zwolnionych z przyczyn dotyczących zakładu pracy.

Do Urzędu nie wpłynęły informacje o zwolnieniach grupowych pracowników, których pracodawca ma siedzibę na terenie Powiatu Tomaszowskiego.

Niepełnosprawni

W dniu 31 grudnia 2023 r. w ewidencji Powiatowego Urzędu Pracy w Tomaszowie Lubelskim pozostawało 138 osób niepełnosprawnych posiadających status bezrobotnego, zaś 18 osób pozostających w ewidencji to niepełnosprawni poszukujący pracy, niepozostający w zatrudnieniu.

Z ogólnej liczby zarejestrowanych osób niepełnosprawnych 15 osób posiadało prawo do zasiłku dla bezrobotnych.

Tabela 21. Analiza osób bezrobotnych z gminy Tomaszów Lubelski na rynku pracy w latach 2015 -2023:

Rok	Bezrobotni ogółem	Kobiety	Mężczyźni	Młodzi do 25 roku życia	Niepełnosprawni
2015	630	324	306	151	30
2016	462	258	204	83	28
2017	390	224	166	76	22
2018	310	171	139	51	18
2019	315	173	142	61	18
2020	381	216	165	60	18
2021	320	191	129	50	26
2022	310	174	136	56	18
2023	366	185	181	66	19

Dane: PUP w Tomaszowie Lubelskim

Tabela 22. Analiza osób długotrwale bezrobotnych

Lp.	Rok	Bezrobotni długotrwale	% ogółu bezrobotnych
1.	2015	321	48,6
2.	2016	238	47,1
3.	2017	177	43,2
4.	2018	129	41,6
5.	2019	128	40,6
6.	2020	174	45,7
7.	2021	173	54,1
8.	2022	171	55,2
9.	2023	178	48,6

Dane: PUP w Tomaszowie Lubelskim

Analizując sytuację na rynku pracy w Gminie Tomaszów Lubelski należy zauważyć, że liczba bezrobotnych z terenu gminy Tomaszów Lubelski zarejestrowanych w PUP po zmniejszeniu się w latach 2017-2018 i znaczącym wzroście w roku 2020, spowodowanym najprawdopodobniej wybuchem epidemii koronawirusa, a tym samym zamknięcie gospodarek w Europie i powrót pracowników do Polski w latach 2021-2022 zanotowała znaczący spadek do stanu sprzed epidemii. Był to bardzo korzystny wynik, który mógł świadczyć o wychodzeniu

gospodarki Polski z kryzysu spowodowanego koronawirusem, pomimo praktycznego zamknięcia rynku pracy dla Polaków w Wielkiej Brytanii, która z końcem roku 2020 zakończyła okres przejściowy wychodzenia z Unii Europejskiej, a tym samym ograniczyła pewne przywileje dla obywateli Unii. Niestety na koniec roku 2023 bezrobocie w Gminie Tomaszów Lubelski uległo ponownemu wzrostowi. Przyczyną tego zjawiska może być ciągle trwający konflikt zbrojny na Ukrainie.

Wnioski z analizy sytuacji osób bezrobotnych:

1. Liczba bezrobotnych mieszkańców gminy Tomaszów Lubelski po okresie spadku w latach 2021-2022 w roku 2023 zanotowała znaczny wzrost.
2. W ewidencji bezrobotnych mieszkańców gminy w dalszym ciągu utrzymuje się duża liczba młodych ludzi do 25 roku życia, którzy pomimo zdobycia wykształcenia, nie znajdują zatrudnienia na lokalnym rynku pracy.
3. Niepokojącym faktem jest, stale utrzymująca się liczba osób długotrwale bezrobotnych, które stanowią blisko połowę bezrobotnych ogółem. Związane jest to z tym, że bezrobotni nie chcą podejmować zatrudnienia lub znajdują to zatrudnienie w szarej strefie bądź za granicą.
4. Kobiety znajdują się w trudniejszej sytuacji na rynku pracy; liczba kobiet bezrobotnych jest większa od liczby mężczyzn pozostających bez pracy. Jedną z przyczyn determinujących brak pracy, jest praca zmianowa, która wymusza mobilność osoby bezrobotnej. Przy istniejących deficytach w komunikacji podmiejskiej, kwestia powyższa stanowi problem w aktywizacji kobiet bezrobotnych. Pozytywnym zjawiskiem jest fakt, że w ostatnim roku zanotowano spadek liczby bezrobotnych kobiet.
5. Stopa bezrobocia w powiecie tomaszowskim na koniec roku 2023 wyniosła 9,1% i była o 1,87% wyższa od stopy bezrobocia w województwie i o 4,1 % wyższa od stopy bezrobocia w kraju.

Poziom bezrobocia w Gminie Tomaszów Lubelski uzależniony jest od sytuacji gospodarczej powiatu, a szczególnie sytuacji na rynku pracy w mieście powiatowym Tomaszów Lubelski, gdyż tam zlokalizowana jest większość miejsc pracy z których korzystają mieszkańcy gminy. W ostatnich latach Gmina Tomaszów Lubelski szczególnie naciska położyła na stworzenie warunków do powstawania nowych miejsc pracy właśnie na terenie gminy. Działania te były skierowane do uaktywnienia Tarnobrzeskiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej Euro-Park Wisłosan w Łaszcówce-Kolonii. Wspólne działania Gminy oraz Zarządu Województwa Lubelskiego doprowadziły do tego, że w roku 2021 tereny strefy zostały kompletnie uzbrojone i udostępnione potencjalnym inwestorom. Należy mieć nadzieję, że koniec pandemii zachęci inwestorów do lokowania nowych przedsiębiorstw na terenie Gminy Tomaszów Lubelski. Nie mniej jednak ostatnie wydarzenia na Ukrainie, tj. wybuch konfliktu zbrojnego pomiędzy Rosją, a Ukrainą może ten proces znacznie zahamować.

Bezdomność

Pomimo dużego odsetka osób korzystających z pomocy społecznej na terenie gminy nie odnotowuje się dużego problemu związanego z bezdomnością. W roku 2023 na terenie Gminy nie wystąpiły przypadki konieczności zapewnienia noclegu osobom bezdomnym przez noclegownię. Na terenie Gminy Tomaszów Lubelski jednostką odpowiedzialną za problem bezdomności jest Gminna Noclegownia w Szarowoli.

Na dzień 31.12.2023 dane dotyczące Noclegowni przedstawiały się następująco:

- liczba miejsc statutowych – 6 (tylko mężczyźni)
- rodzaj wsparcia – udzielenie schronienia, kąpiel, gorący posiłek, suchy prowiant, odzież, poradnictwo socjalne, opieka medyczna, umożliwienie prania i suszenia odzieży, możliwość samodzielnego przygotowywania posiłków, pomoc rzeczowa, praca socjalna, możliwość skorzystania z kąpeli,

Zatrudnienie – 5/8 etatu.

3.6. Oświata

Edukacja to jedna z kluczowych dziedzin, zarówno w wymiarze ogólnokrajowym jak i lokalnym. Im bardziej wykształcone społeczeństwo, tym szybciej i lepiej potrafi się przystosować do realiów dynamicznie zmieniającej się rzeczywistości gospodarczej i społecznej.

Niski poziom wykształcenia wynika z niedostatku instytucji edukacyjnych na terenie gminy, migracji wykształconych mieszkańców wsi do aglomeracji miejskich i niskiej potrzeby doksztalcania się osób młodych (brak motywacji z powodu braku miejsc pracy).

Oświata funkcjonuje dziś w rzeczywistości społecznej, która nieustannie się zmienia, a dynamika tych przemian stawia przed samorządami wciąż nowe problemy do rozwiązania, sprawia również, że raz przyjęte sposoby radzenia sobie z nimi trzeba ciągle aktualizować.

W kontekście negatywnych zmian demograficznych, zachodzących na poziomie całego kraju - system edukacji mierzy się z problemem zbyt dużych zasobów kadrowych w stosunku do zmniejszającej się liczby dzieci. Z roku na rok rośnie koszt nauki w przeliczeniu na 1 ucznia, co wiąże się z tym, że gminy muszą dokładać do edukacji coraz więcej środków.

Prowadzenie szkół podstawowych to jedno z najważniejszych zadań własnych gminy, a wydatki na to zadanie w połączeniu z wydatkami na edukację przedszkolną, stanowią największą część budżetów gmin.

W roku 2023 wydatki bieżące w ramach działu zostały zaplanowane w kwocie 20 868 144,23 zł, zaś zrealizowane w kwocie 19 795 182,98 zł, w rezultacie stopień realizacji wydatków bieżących wyniósł 94,86%. Środki te przeznaczono następująco:

- w rozdziale 80101 Szkoły podstawowe wydatkowano kwotę 12 597 133,38 zł, co stanowi 95,88% planu rocznego wynoszącego 13 138 907,41 zł. Niniejsza wartość została wydatkowana na:
 - wynagrodzenia osobowe nauczycieli w kwocie 6 024 652,54 zł;
 - dotacja podmiotowa z budżetu dla niepublicznej jednostki systemu oświaty w kwocie 1 562 839,83 zł;
 - składki na ubezpieczenia społeczne w kwocie 1 319 264,14 zł;
 - wynagrodzenia osobowe pracowników w kwocie 1 037 714,84 zł;
 - dodatkowe wynagrodzenie roczne nauczycieli w kwocie 435 942,59 zł;
 - wydatki osobowe niezaliczone do wynagrodzeń w kwocie 383 750,23 zł;
 - zakup energii w kwocie 380 629,34 zł;
 - odpisy na zakładowy fundusz świadczeń socjalnych w kwocie 341 797,00 zł;
 - zakup materiałów i wyposażenia w kwocie 255 872,96 zł;
 - zakup usług pozostałych w kwocie 222 348,88 zł;
 - wynagrodzenia nauczycieli wypłacane w związku z pomocą obywatelom Ukrainy w kwocie 161 996,54 zł;
 - składki na Fundusz Pracy oraz Fundusz Solidarnościowy w kwocie 132 405,33 zł;

- nagrody o charakterze szczególnym niezaliczone do wynagrodzeń w kwocie 85 044,06 zł;
- dodatkowe wynagrodzenie roczne w kwocie 64 123,10 zł;
- składki i inne pochodne od wynagrodzeń pracowników wypłacanych w związku z pomocą obywatelom Ukrainy w kwocie 32 423,47 zł;
- zakup usług remontowych w kwocie 32 129,04 zł;
- zakup środków dydaktycznych i książek w kwocie 30 274,25 zł;
- dotacja celowa z budżetu na finansowanie lub dofinansowanie zadań zleconych do realizacji stowarzyszeniom w kwocie 22 751,83 zł;
- wynagrodzenia bezosobowe w kwocie 13 281,00 zł;
- wpłaty na PPK finansowane przez podmiot zatrudniający w kwocie 11 831,74 zł;
- dotacja celowa z budżetu na finansowanie lub dofinansowanie zadań zleconych do realizacji fundacjom w kwocie 10 767,60 zł;
- opłaty z tytułu zakupu usług telekomunikacyjnych w kwocie 9 165,73 zł;
- zakup usług zdrowotnych w kwocie 8 755,00 zł;
- zakup towarów (w szczególności materiałów, leków, żywności) w związku z pomocą obywatelom Ukrainy w kwocie 8 220,04 zł;
- podróże służbowe krajowe w kwocie 3 512,60 zł;
- szkolenia pracowników niebędących członkami korpusu służby cywilnej w kwocie 1 765,00 zł;
- nagrody konkursowe w kwocie 1 510,19 zł;
- dotacja celowa z budżetu na finansowanie lub dofinansowanie zadań zleconych do realizacji pozostałym jednostkom nie zaliczanym do sektora finansów publicznych w kwocie 1 345,95 zł;
- zakup usług związanych z pomocą obywatelom Ukrainy w kwocie 1 018,56 zł;
- w rozdziale 80103 Oddziały przedszkolne w szkołach podstawowych wydatkowano kwotę 3 208 932,58 zł, co stanowi 92,45% planu rocznego wynoszącego 3 470 866,00 zł. Niniejsza wartość została wydatkowana na:
 - wynagrodzenia osobowe nauczycieli w kwocie 1 547 443,86 zł;
 - dotacja podmiotowa z budżetu dla niepublicznej jednostki systemu oświaty w kwocie 534 689,01 zł;
 - wynagrodzenia osobowe pracowników w kwocie 373 182,68 zł;
 - składki na ubezpieczenia społeczne w kwocie 350 365,22 zł;
 - wydatki osobowe niezaliczone do wynagrodzeń w kwocie 108 502,64 zł;
 - dodatkowe wynagrodzenie roczne nauczycieli w kwocie 106 067,09 zł;
 - odpisy na zakładowy fundusz świadczeń socjalnych w kwocie 94 164,00 zł;
 - składki na Fundusz Pracy oraz Fundusz Solidarnościowy w kwocie 45 103,82 zł;
 - dodatkowe wynagrodzenie roczne w kwocie 26 360,73 zł;
 - nagrody o charakterze szczególnym niezaliczone do wynagrodzeń w kwocie 22 710,44 zł;
 - wpłaty na PPK finansowane przez podmiot zatrudniający w kwocie 343,09 zł.
- w rozdziale 80104 Przedszkola wydatkowano kwotę 1 572 816,54 zł, co stanowi 99,80% planu rocznego wynoszącego 1 576 000,00 zł. Niniejsza wartość została wydatkowana na:

- zakup usług przez jednostki samorządu terytorialnego od innych jednostek samorządu terytorialnego w kwocie 1 572 816,54 zł.
- w rozdziale 80105 Przedszkola specjalne wydatkowano kwotę 1 608,00 zł, co stanowi 100,00% planu rocznego wynoszącego 1 608,00 zł. Niniejsza wartość została wydatkowana na:
 - dotacja celowa przekazana dla powiatu na zadania bieżące realizowane na podstawie porozumień (umów) między jednostkami samorządu terytorialnego w kwocie 1 608,00 zł.
- w rozdziale 80106 Inne formy wychowania przedszkolnego wydatkowano kwotę 130 826,56 zł, co stanowi 100,00% planu rocznego wynoszącego 130 827,40 zł. Niniejsza wartość została wydatkowana na:
 - dotacja podmiotowa z budżetu dla niepublicznej jednostki systemu oświaty w kwocie 129 000,00 zł;
 - dotacja podmiotowa z budżetu dla jednostek niezaliczanych do sektora finansów publicznych w kwocie 1 826,56 zł.
- w rozdziale 80107 Świetlice szkolne wydatkowano kwotę 637 772,23 zł, co stanowi 93,87% planu rocznego wynoszącego 679 450,00 zł. Niniejsza wartość została wydatkowana na:
 - wynagrodzenia osobowe nauczycieli w kwocie 453 888,82 zł;
 - składki na ubezpieczenia społeczne w kwocie 85 668,97 zł;
 - dodatkowe wynagrodzenie roczne nauczycieli w kwocie 33 013,26 zł;
 - wydatki osobowe niezaliczone do wynagrodzeń w kwocie 29 571,34 zł;
 - odpisy na zakładowy fundusz świadczeń socjalnych w kwocie 22 791,00 zł;
 - składki na Fundusz Pracy oraz Fundusz Solidarnościowy w kwocie 6 329,33 zł;
 - nagrody o charakterze szczególnym niezaliczone do wynagrodzeń w kwocie 6 302,55 zł;
 - wpłaty na PPK finansowane przez podmiot zatrudniający w kwocie 206,96 zł.
- w rozdziale 80113 Dowożenie uczniów do szkół wydatkowano kwotę 301 200,76 zł, co stanowi 92,96% planu rocznego wynoszącego 324 000,00 zł. Niniejsza wartość została wydatkowana na:
 - zakup usług pozostałych w kwocie 245 292,88 zł;
 - dotacja celowa z budżetu jednostki samorządu terytorialnego, udzielone w trybie art. 221 ustawy, na finansowanie lub dofinansowanie zadań zleconych do realizacji organizacjom prowadzącym działalność pożytku publicznego w kwocie 49 500,00 zł;
 - zakup usług związanych z pomocą obywatelom Ukrainy w kwocie 6 407,88 zł.
- w rozdziale 80146 Doksztalcanie i doskonalenie nauczycieli wydatkowano kwotę 16 117,99 zł, co stanowi 67,72% planu rocznego wynoszącego 23 800,00 zł. Niniejsza wartość została wydatkowana na:
 - zakup usług pozostałych w kwocie 16 117,99 zł;
- w rozdziale 80148 Stołówki szkolne i przedszkolne wydatkowano kwotę 185 706,88 zł, co stanowi 97,68% planu rocznego wynoszącego 190 123,00 zł. Niniejsza wartość została wydatkowana na:
 - wynagrodzenia osobowe pracowników w kwocie 144 349,71 zł;

- składki na ubezpieczenia społeczne w kwocie 25 957,09 zł;
- dodatkowe wynagrodzenie roczne w kwocie 8 557,50 zł;
- odpisy na zakładowy fundusz świadczeń socjalnych w kwocie 4 857,00 zł;
- składki na Fundusz Pracy oraz Fundusz Solidarnościowy w kwocie 1 985,58 zł;
- w rozdziale 80149 Realizacja zadań wymagających stosowania specjalnej organizacji nauki i metod pracy dla dzieci w przedszkolach, oddziałach przedszkolnych w szkołach podstawowych i innych formach wychowania przedszkolnego wydatkowano kwotę 265 808,27 zł, co stanowi 77,65% planu rocznego wynoszącego 342 311,00 zł. Niniejsza wartość została wydatkowana na:
 - dotacja podmiotowa z budżetu dla niepublicznej jednostki systemu oświaty w kwocie 185 024,64 zł;
 - wynagrodzenia osobowe nauczycieli w kwocie 55 737,61 zł;
 - składki na ubezpieczenia społeczne w kwocie 10 691,85 zł;
 - wydatki osobowe niezaliczone do wynagrodzeń w kwocie 4 331,26 zł;
 - dodatkowe wynagrodzenie roczne nauczycieli w kwocie 3 660,47 zł;
 - odpisy na zakładowy fundusz świadczeń socjalnych w kwocie 3 656,00 zł;
 - składki na Fundusz Pracy oraz Fundusz Solidarnościowy w kwocie 1 447,26 zł;
 - nagrody o charakterze szczególnym niezaliczone do wynagrodzeń w kwocie 1 259,18 zł;
- w rozdziale 80150 Realizacja zadań wymagających stosowania specjalnej organizacji nauki i metod pracy dla dzieci i młodzieży w szkołach podstawowych wydatkowano kwotę 621 109,15 zł, co stanowi 85,42% planu rocznego wynoszącego 727 089,00 zł. Niniejsza wartość została wydatkowana na:
 - wynagrodzenia osobowe nauczycieli w kwocie 309 872,76 zł;
 - dotacja podmiotowa z budżetu dla niepublicznej jednostki systemu oświaty w kwocie 180 888,20 zł;
 - składki na ubezpieczenia społeczne w kwocie 58 756,80 zł;
 - dodatkowe wynagrodzenie roczne nauczycieli w kwocie 19 756,50 zł;
 - wydatki osobowe niezaliczone do wynagrodzeń w kwocie 18 985,68 zł;
 - odpisy na zakładowy fundusz świadczeń socjalnych w kwocie 18 188,00 zł;
 - składki na Fundusz Pracy oraz Fundusz Solidarnościowy w kwocie 7 383,13 zł;
 - nagrody o charakterze szczególnym niezaliczone do wynagrodzeń w kwocie 6 000,59 zł;
 - zakup środków dydaktycznych i książek w kwocie 1 147,96 zł;
 - wpłaty na PPK finansowane przez podmiot zatrudniający w kwocie 129,53 zł.
- w rozdziale 80153 Zapewnienie uczniom prawa do bezpłatnego dostępu do podręczników, materiałów edukacyjnych lub materiałów ćwiczeniowych wydatkowano kwotę 69 506,44 zł, co stanowi 98,91% planu rocznego wynoszącego 70 273,42 zł. Niniejsza wartość została wydatkowana na:
 - zakup środków dydaktycznych i książek w kwocie 61 975,95 zł;
 - dotacja celowa z budżetu na finansowanie lub dofinansowanie zadań zleconych do realizacji stowarzyszeniom w kwocie 6 390,09 zł;
 - pozostałe wydatki bieżące na zadania związane z pomocą obywatelom Ukrainy w kwocie 650,35 zł;

- dotacja celowa z budżetu na finansowanie lub dofinansowanie zadań zleconych do realizacji fundacjom w kwocie 490,05 zł.
- w rozdziale 80195 Pozostała działalność wydatkowano kwotę 186 644,20 zł, co stanowi 96,76% planu rocznego wynoszącego 192 889,00 zł. Niniejsza wartość została wydatkowana na:
 - odpisy na zakładowy fundusz świadczeń socjalnych w kwocie 111 289,00 zł;
 - zakup środków dydaktycznych i książek w kwocie 34 024,20 zł;
 - zakup materiałów i wyposażenia w kwocie 26 069,76 zł;
 - zakup usług pozostałych w kwocie 13 508,00 zł;
 - wynagrodzenia bezosobowe w kwocie 1 753,24 zł;

Na terenie Gminy Tomaszów Lubelski w roku 2023 działały zarówno szkoły publiczne, których organem prowadzącym jest Gmina Tomaszów Lubelski, jak również szkoły niepubliczne, dla których organem prowadzącym są inne podmioty.

Jednostki oświatowe na terenie gminy Tomaszów Lubelski:

Szkoły Publiczne:

1. Szkoła Podstawowa im. Jana Kochanowskiego w Łaszcówce.
2. Szkoła Podstawowa im. Żołnierzy Września 1939 roku w Majdanie Górnym.
3. Szkoła Podstawowa im. Marszałka Józefa Piłsudskiego w Podhorcach.
4. Szkoła Podstawowa im. Ordynacji Zamoyskiej w Sabaudii.
5. Szkoła Podstawowa im. Papieża Jana Pawła II w Szarowoli.
6. Szkoła Podstawowa w Pasiekach.
7. Szkoła Podstawowa w Rogoźnie.
8. Szkoła Podstawowa w Typinie.

Szkoły Niepubliczne:

1. Niepubliczna Szkoła Podstawowa w Jezierni prowadzona przez Fundację „Wiedza, Edukacja, Rozwój” w Jezierni.
2. Niepubliczna Szkoła Podstawowa w Przeorsku prowadzona przez Stowarzyszenie „Czajnia”.
3. Niepubliczna Szkoła Podstawowa w Justynówce prowadzona przez Stowarzyszenie Rozwoju Justynówki i Okolic – **szkoła zakończyła działalność z dniem 31 sierpnia 2023 r.**

Tabela 23. Liczba uczniów w szkołach na terenie Gminy Tomaszów w ostatnich pięciu latach

Liczba uczniów	Rok szkolny 2019/2020	Rok szkolny 2020/2021	Rok szkolny 2021/2022	Rok szkolny 2022/2023	Rok szkolny 2023/2024
Szkoły publiczne prowadzone przez Gminę	474	470	471	464	444

Szkoły niepubliczne	88	93	109	96	54
Oddziały przedszkolne przy szkołach publicznych	232	244	236	270	264
Oddziały przedszkolne przy szkołach niepublicznych	64	54	80	51	38
Inne formy wychowania przedszkolnego	23	23	23	25	21
Razem	881	884	921	906	821

Tabela 24. Liczba uczniów w poszczególnych szkołach publicznych na terenie gminy

Liczba uczniów	Rok szkolny 2021/2022			Rok szkolny 2022/2023			Rok szkolny 2023/2024		
	Sz.Podst.	Od. Przedszk.	Razem	Sz.Pod st.	Od. Przedszk.	Razem	Sz.Podst.	Od. Przedszk.	Razem
SP Łaszcówka	66	44	110	63	48	111	65	43	108
SP Majdan Górny	73	23	102	74	33	107	71	34	105
SP Podhorce	116	48	164	120	46	166	119	44	163
SP Sabaudia	91	39	130	95	52	147	96	54	150
SP Szarowola	45	15	60	34	20	54	28	20	48
SP Pasieki	30	13	43	33	18	51	28	18	46
SP Typin	32	9	41	27	7	34	21	7	28
SP Rogoźno	12	39	51	18	46	64	16	44	60
Razem	471	230	701	464	270	734	444	264	708

Tabela 25. Liczba uczniów w poszczególnych szkołach niepublicznych na terenie gminy

Liczba uczniów	Rok szkolny 2021/2022	Rok szkolny 2022/2023	Rok szkolny 2023/2024

	Szkoła podstawowa	Oddział przedszkolny	Razem	Szkoła podstawowa	Oddział przedszkolny	Razem	Szkoła podstawowa	Oddział przedszkolny	Razem
NSP Przeorsk	53	22	85	50	30	80	45	21	66
NSP Jeziernia	44	22	66	36	16	52	9	17	26
NSP Justynówka	12	3	15	10	5	15	0	0	0
Punkt przedszkolny	-	23	23	-	25	25	0	21	21
Razem	109	80	189	96	76	172	54	59	113

Jak widać z ww. zestawień w ostatnich latach liczba uczniów w szkołach prowadzonych przez Gminę utrzymywała się na podobnym poziomie, natomiast w roku 2023 uległa znaczącemu zmniejszeniu (o 20 uczniów) i to pomimo zamknięcia NSP w Justynówce. Liczba dzieci w oddziałach przedszkolnych jest inna w poszczególnych latach. Przyczyną takiego stanu może być fakt, że wychowanie przedszkolne, oprócz przygotowania szkolnego tzw. zerówka, nie jest obowiązkowe i tylko od decyzji rodzica zależy, czy dziecko uczęszcza do przedszkola czy nie. W szkołach niepublicznych po znacznym wzroście liczby uczniów w roku szkolnym 2021/2022 w bieżącym roku szkolnym liczba uczniów znacząco się zmniejszyła. Częściowo wynika to z faktu zakończenia działalności NSP w Justynówce.

Sytuacja znaczącego spadku uczniów w szkołach podstawowych na terenie Gminy będzie wymagała dogłębnych analiz i próby rozwiązania tego problemu.

Ze względu na fakt, że obwody szkół w Gminie są stosunkowo duże istnieje konieczność organizacji dowozu dzieci do poszczególnych placówek. W roku szkolnym 2023/2024 objęto dowozem 217 dzieci.

Dowóz dzieci był podzielony na 7 niżej przedstawionych tras:

Tabela 26. Trasy i liczba dowożonych dzieci.

Lp.	Trasa	Ilość dzieci (średnia z 12 m-cy)
Zadanie 1	Dowóz uczniów do Szkoły Podstawowej im. Żołnierzy Września 1939 r. w Majdanie Górnym	42
Zadanie 2	Dowóz uczniów do Szkoły Podstawowej im. Jana Kochanowskiego w Łaszczówce	26
Zadanie 3	Dowóz do Szkoły Podstawowej im. Marszałka Józefa Piłsudskiego w Podhorcach	93

Zadanie 4	Dowóz do Szkoły Podstawowej im. Ordynacji Zamoyskiej w Sabaudii	52
Zadanie 5	Dowóz do Szkoły Podstawowej w Typinie	3
Zadanie 6	Szkoła Podstawowa w Pasiekach (Ulów, Rogóźno-Kolonia)	3
Zadanie 7	Szkoła Podstawowa w Rogóźnie (Szarowola)	1

Poza dowozami do szkół działających na terenie gminy zwracano również rodzicom koszty opieki i dowozu dzieci z orzeczeniami o potrzebie kształcenia specjalnego.

Ponadto Gmina zwracała rodzicom koszty dowozu uczniów niepełnosprawnych do placówek oświatowych – 7 w tym 1 dziecko ukraińskie oraz zapewnia 3 uczniom dowóz wraz z opiekunem - 2 do Specjalnego Ośrodka Szkolno-Wychowawczego im. Janusza Korczaka w Tomaszowie Lubelskim oraz 1 do Zespołu Szkół Techniczno-Zawodowych im. M. Rataja w Tomaszowie Lubelskim.

Stosunkowo mała liczba uczniów w szkołach publicznych na terenie Gminy Tomaszów Lubelski nie przedkłada się na mniejszą liczbę kadry pedagogicznej w nich zatrudnionej. Związane jest to z koniecznością realizacji przez szkoły, podstawy programowej określonej w odrębnych przepisach, nakładania na gminę coraz to większych wymagań np. zapewnienie dzieciom pomocy psychologiczno-pedagogicznej, opieki świetlicowej, czy też coraz większą liczbą dzieci z opiniami lub orzeczeniami z Poradni Psychologiczno – Pedagogicznych.

Poniżej przedstawiono stan zatrudnienia w szkołach gminnych na koniec roku 2023

Tabela 27. Zatrudnienie w szkołach publicznych na koniec roku 2023

Lp	Nazwa placówki	Pełnozatr. (liczba)	Pełnozatr. (etaty)	Niepełnozatr. (liczba)	Niepełnozatr. (etaty)	RAZEM etaty	Pracownicy administracji i obsługi	
							liczba	etaty
1.	SP Łaszczówka	26	16	10	4,44	20,44	7	6,5
2.	SP Majdan Górny	21	14	7	3,47	17,47	5	5
3.	SP Podhorce	25	16	9	3,2	19,2	9	8,5
4.	SP Sabaudia	24	13	11	4,89	17,89	4	4
5.	SP Szarowola	17	6	10	4,51	10,51	3	2,75
6.	SP Pasieki	17	9	8	2,39	11,39	2	1,75
7.	SP Typin	16	6	10	3,06	9,06	1	0,5
8.	SP Rogóźno	13	7	6	1,46	8,46	2	1,75
RAZEM		159	87	71	27,42	114,42	33	30,75

Łącznie w szkołach dla których Gmina Tomaszów Lubelski jest organem prowadzącym na koniec roku 2023 zatrudnionych było 159 nauczycieli (w roku 2020 – 155, w roku 2021 – 161, w roku 2022 - 166), co w przeliczeniu na pełne etaty daje liczbę 114,42 etatów nauczycielskich (rok 2022 – 118,5)

Liczba uczniów (szkoła podstawowa i oddziały przedszkolne) na jednego nauczyciela wynosi 4,4 ucznia na jednego nauczyciela, a w przeliczeniu na etaty jest to 6,18 uczniów na 1 etat nauczycielski.

Największą liczbę stanowią nauczyciele z najwyższym stopniem awansu zawodowego tj. dyplomowani. Nauczyciele posiadają pełne kwalifikacje zawodowe, często uzupełnione dodatkowymi kilkoma specjalnościami.

Obsługą ekonomiczno-administracyjną szkół zajmuje się gminna jednostka organizacyjna, jaką jest Gminny Zespół Ekonomiczno-Administracyjny Szkół w Tomaszowie Lubelskim. Zatrudnienie w Zespole na koniec roku 2023 wynosiło 7 pracowników.

Porównując średnie krajowe wartości dotyczące liczby uczniów na jednego nauczyciela należy stwierdzić, że w gminie Tomaszów Lubelski odbiegają one w znacznym stopniu, co jest główną przyczyną tak wysokich wydatków na oświatę, które ponosi gmina. Biorąc pod uwagę, że w roku szkolnym 2023-2024 liczba uczniów w szkołach znacząco spadła, sytuacja ta przybiera jeszcze gorszy obraz.

Szkoły funkcjonujące na terenie gminy są to szkoły wiejskie. Ich cechą charakterystyczną jest fakt, iż uczy się w nich mniej dzieci niż w szkołach miejskich, co potwierdzają powyższe dane. Łączna liczba uczniów uczęszczających do szkół na terenie Gminy Tomaszów Lubelski jest dużo mniejsza niż w szkołach miejskich. Z jednej strony, jest to cecha pozytywna - możliwe jest utworzenie mniejszych oddziałów, w których na jednego nauczyciela przypada mniej dzieci, dzięki czemu może on efektywniej pracować i lepiej dostosowywać pracę do potrzeb podopiecznych. Uczniowie są mniej anonimowi, społeczność szkolna jest niewielka i dobrze zintegrowana, a szkoła pełni ważną funkcję kulturową i społeczną na wsi. Jest to niezwykle istotne zwłaszcza w przypadku takich gmin jak Tomaszów Lubelski, gdzie nie ma jednej, centralnej miejscowości, siedziba leży poza jej granicami administracyjnymi i trudniej jest integrować lokalne społeczności. Jednak duża liczba małych szkół stanowi duże obciążenie finansowe dla gminy. Konieczne jest właściwe wyważenie potrzeb lokalnych społeczności oraz możliwości budżetowych gminy.

Ponadto, cechą charakterystyczną dla funkcjonowania oświaty na terenie Gminy Tomaszów Lubelski jest fakt, iż wiele dzieci korzysta z usług edukacyjnych placówek położonych na terenie miasta Tomaszów Lubelski. Zjawisko to dotyczy przede wszystkim miejscowości bezpośrednio sąsiadujących z miastem i położonych w jego pobliżu, które są z nim dobrze skomunikowane, więc codzienne dojazdy są relatywnie mało uciążliwe i zajmują stosunkowo niewiele czasu. Z jednej strony bliskość Tomaszowa Lubelskiego jest więc korzystna, uzupełnia i dywersyfikuje lokalną ofertę edukacyjną. Z drugiej może powodować mniejsze zainteresowanie gminnymi szkołami i mniejszy popyt na ich usługi, co przekłada się na spadek liczby uczniów. Oznacza to nie tylko konieczność zapewnienia odpowiedniej bazy dydaktycznej placówkom lokalnym, lecz także obliuguje do ciągłego poprawiania jakości kształcenia oraz atrakcyjności szkół gminnych, by były one konkurencyjne względem szkół miejskich i dorównywały im poziomem oferty edukacyjnej. Proces podnoszenia standardu lokalnych placówek oświatowych trwa od wielu lat, a jego efekty są już widoczne - wiele placówek gminnych cieszy się podobnym prestiżem i uznaniem uczniów, co szkoły miejskie. Szczególną szansę na wzrost jakości kształcenia stanowi możliwość pozyskiwania zewnętrznych źródeł finansowania, które umożliwiają modernizację bazy materialnej, zakup

odpowiedniego wyposażenia oraz wdrażanie różnorodnych, często innowacyjnych programów edukacyjnych.

Ponadto, jak już wcześniej wspomniano Gmina inwestuje w poprawę infrastruktury szkolnej. Główne działania w tym zakresie to:

- Zakończenie w roku 2021 II etapu termomodernizacji budynków użyteczności publicznej w Gminie Tomaszów Lubelski. W ramach projektu termomodernizację przeprowadzono w budynkach szkół w Typinie, Rogóźnie i Jezierni (szkoła niepubliczna). Zadanie dofinansowanie w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020.
- Wybudowanie sali gimnastycznej przy szkole w Łaszczówce, na której budowę pozyskano dotację z Ministerstwa Sportu i Turystyki.
- Zakończenie robót budowlanych przy budowie Sali gimnastycznej przy szkole w Sabaudii
- Wykonano szereg mniejszych prac remontowych w placówkach.
- Pozyskano dotacje na zakup podręczników dla uczniów szkół gminnych.
- Rozpoczęcie procesu inwestycyjnego budowy wielofunkcyjnego boiska wielofunkcyjnego ze stałym zadaszeniem o lekkiej konstrukcji przy szkole podstawowej w Majdanie Górnym.

Wyniki egzaminów w roku 2023

Stan oświaty najlepiej zobrazować na podstawie wyników egzaminów końcowych.

W 2023 r. egzamin ósmoklasisty sprawdzał poziom opanowania wiadomości i umiejętności określonych w wymaganiach egzaminacyjnych, które zostały wprowadzone rozporządzeniem Ministra Edukacji i Nauki w grudniu 2020 r. Wymagania egzaminacyjne stanowiły zawężony katalog wymagań podstawy programowej. Egzaminy w 2023 r. odbyły się zgodnie z harmonogramem: od 23 do 25 maja 2023 r.

Uczniowie, którzy z przyczyn losowych lub zdrowotnych nie przystąpili do niego w powyższym terminie, napisali egzamin 12, 13 i 14 czerwca 2023 r.

Egzamin ósmoklasisty jest przeprowadzany w formie pisemnej. Każdy ósmoklasista przystąpił do egzaminu z trzech przedmiotów obowiązkowych, tj.:

- 1) języka polskiego,
- 2) matematyki,
- 3) języka obcego nowożytnego.

Do egzaminu ósmoklasisty przystąpili:

- uczniowie VIII klasy szkoły podstawowej
- uczniowie – obywatele Ukrainy, których pobyt na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej jest uznawany za legalny na podstawie Art. 2 ust. 1 ustawy dnia 12 marca 2022r. o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa.

Egzamin ósmoklasisty jest egzaminem obowiązkowym co oznacza, że każdy uczeń musi do niego przystąpić, aby ukończyć szkołę.

Tabela 29. Wyniki egzaminów szkół publicznych Gminy Tomaszów Lubelski w latach 2020-2023.

Szkoła	Liczba uczniów	Język polski		Matematyka		Język angielski	
		%	stanin	%	stanin	%	stanin
SP Łaszczówka	13	64	5	44	4	62	5
SP Majdan Górny	14	63	4	49	5	57	4
SP Pasieki	7	61	4	54	5	56	4
SP Podhorce	13	65	5	31	2	39	2
SP Sabaudia	16	67	5	48	5	60	5
SP Szarowola	3	64	5	47	4	67	6
SP Typin	5	60	4	37	3	33	1
NSP Justynówka	4						
NSP Jeziernia	8	55	2	47	4	59	4
NSP Przeorsk	8	57	3	23	1	23	1
Średni wynik w Gminie	x	62	4	42	4	52	3
Średni wynik w powiecie	x	63	4	47	4	59	5
Średni wynik w województwie	x	67	5	53	5	64	5
Średni wynik w kraju	x	66	5	53	5	66	5

Do egzaminu ósmoklasisty w gminie Tomaszów Lub. podeszło 91 uczniów.

Na teście z języka polskiego uzyskali średnio **62 proc. punktów możliwych do zdobycia**. Przeciętny wynik z matematyki to **42 proc. punktów**. Uczniowie podchodzący do testu z języka **angielskiego uzyskali średnio 52 proc. punktów**.

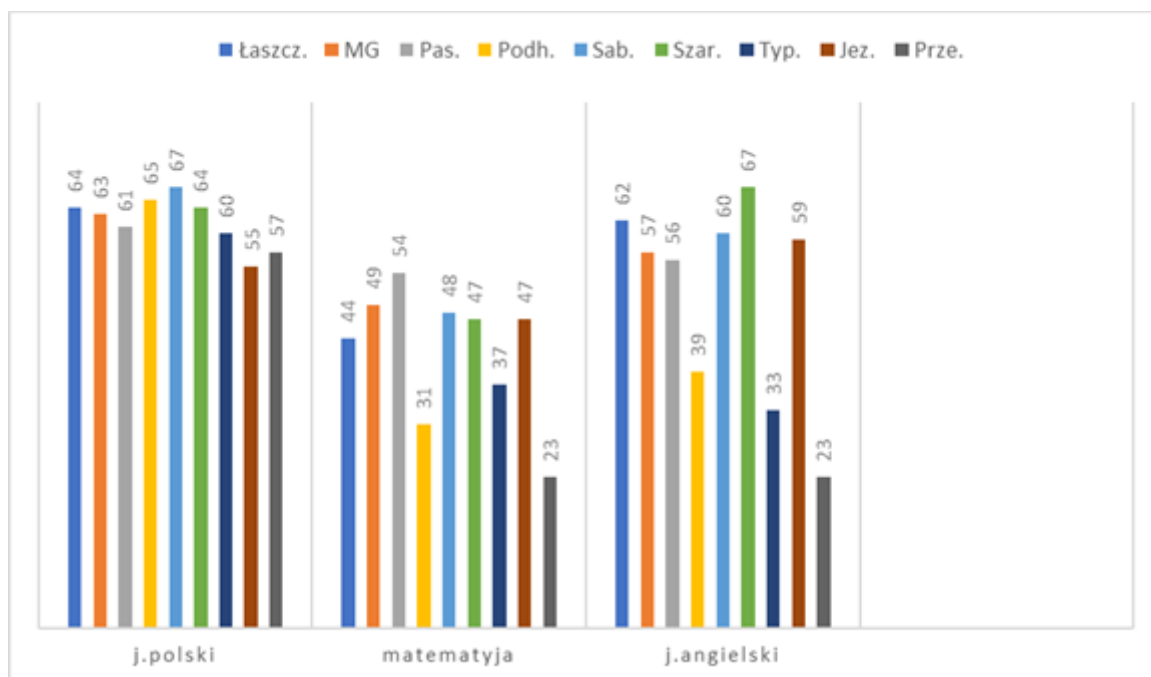
Z języka polskiego najwyższy wynik osiągnęła Szkoła Podstawowa w Sabaudii (67%) - równając się z województwem, a lepszy niż w gminie, powiecie i kraju. Najślabiej wśród szkół publicznych wypadła SP w Typinie (55%). Najślabszą okazała się NSP0 w Jezierni.

Ogólnie jak co roku słabiej wypadła matematyka. Najwyższy wynik SP w Pasiekach – 54% lepszy niż w gminie, powiecie, województwie i kraju, a najniższy wśród szkół publicznych SP w Podhorcach wynik 31%. Jednak najślabszy wynik miała NSP w Przeorsku – 23 %.

Z języka angielskiego najwyższy wynik osiągnęła SP w Szarowoli 67 % (tylko 3 uczniów). Drugą szkołą była SP w Łaszczówce z wynikiem 62% - lepszy niż w gminie, powiecie, natomiast najniższy SP w Typinie 33 % i NSP w Przeorsku 23 %.

Przy analizie tegorocznych wyników egzaminu trzeba pamiętać, że są to **uczniowie, którzy prawie dwa lata spędzili w nauczaniu zdalnym**.

Wykres. Wyniki egzaminu ósmoklasisty szkół z Gminy Tomaszów Lub. w 2023 roku.

W tabeli poniżej przedstawiono wyniki procentowe szkół i odniesiono je do odpowiadającego im stanina. Skala staninowa odpowiada nam na pytanie jaką pozycję zajmuje wynik osiągnięty przez ucznia, szkołę na tle wyników osiągniętych w całym kraju. Uzyskanie w kolejnych latach tego samego średniego wyniku w procentach nie oznacza tego samego poziomu osiągnięć.

Egzamin z języka polskiego

Tabela 29 Wyniki z języka polskiego w latach 2021-2023

Szkoła	2021		2022		2023	
	Wynik średni	Stanin	Wynik średni	Stanin	Wynik średni	Stanin
SP Łaszczówka	60	5	59	5	64	5
SP Majdan Górny	67	7	58	5	63	4
SP Pasieki	52	3	0	-	61	4
SP Podhorce	60	5	61	6	65	5
SP Sabaudia	59	5	61	6	67	5
SP Szarowola	52	3	55	4	64	5
SP Typin	59	5	59	5	60	4
NSP Justynówka	0	--	0	-	4	
NSP Jeziernia	0	-	0	-	55	2
NSP Przeorsk	0	-	69	7	57	3
Śr. wynik Gminy	59	5	60	5	62	4
Powiat	56	4	58	5	63	4
Wojew.	61	5	61	6	67	5

Kraj	60	5	60	5	66	5
-------------	-----------	----------	-----------	----------	-----------	----------

Egzamin z matematyki

Tabela 30. Wyniki z matematyki w latach 2021-2023

Szkoła	2021		2022		2023	
	Wynik średni	Stanin	Wynik średni	Stanin	Wynik średni	Stanin
SP Łaszczówka	49	6	51	4	44	3
SP Majdan Górny	43	5	43	3	49	5
SP Pasieki	30	2	0	-	54	5
SP Podhorce	43	5	45	3	31	2
SP Sabaudia	41	4	62	6	48	5
SP Szarowola	45	5	50	4	47	5
SP Typin	43	5	30	1	37	3
NSP Justynówka	0	-	0	-	4	
NSP Jeziernia	0	-	0	-	47	4
NSP Przeorsk	0	-	37	2	23	1
Śr. wynik Gminy	42	5	47	4	42	4
Powiat	42	5	49	4	47	4
Wojew.	47	5	56	5	53	5
Kraj	47	5	57	5	53	5

Egzamin z języka angielskiego

Tabela 31. Wyniki z języka angielskiego w latach 2021-2023

Szkoła	2021		2022		2023	
	Wynik średni	Stanin	Wynik średni	Stanin	Wynik średni	Stanin
SP Łaszczówka	60	5	48	3	62	5
SP Majdan Górny	55	4	57	4	57	4
SP Pasieki	39	2	0	-	56	4
SP Podhorce	48	3	46	3	39	2
SP Sabaudia	56	4	79	7	60	5
SP Szarowola	49	3	55	4	67	6
SP Typin	39	2	58	4	33	1
NSP Justynówka	0	-	0	-	0	
NSP Jeziernia	0	-	0	-	59	4
NSP Przeorsk	0	-	39	-	23	1

Śr. wynik Gminy	51	3	55	4	52	3
Powiat	57	4	59	4	59	5
Wojew.	63	5	64	5	64	5
Kraj	66	6	67	6	66	6

Tabela 32. Średnie wyniki Gminy Tomaszów Lubelski z trzech egzaminów (język polski, matematyka, język obcy) na tle gmin z powiatu tomaszowskiego

Gmina	Liczba zdających	Wynik średni w %			
		Język polski	Matematyka	Liczba zdających	Język angielski`
Tomaszów Lubelski (gmina miejska)	285	65	54	284	68
Bełżec (gmina wiejska)	32	58	48	30	48
Jarczów (gmina wiejska)	24	55	35	23	47
Krynice (gmina wiejska)	30	61	37	29	50
Lubycza Królewska (obszar wiejski)	10	46	26	10	44
Lubycza Królewska (miasto)	49	61	44	49	52
Łaszczów (obszar wiejski)	16	55	38	16	44
Łaszczów (miasto)	48	65	46	47	57
Rachanie (gmina wiejska)	49	64	53	48	62
Susiec (gmina wiejska)	74	68	49	74	59
Tarnawatka (gmina wiejska)	31	71	52	30	65
Telatyn (gmina wiejska)	26	57	41	26	60
Tomaszów Lubelski (gmina wiejska)	91	62	42	91	52
Tyszowce (obszar wiejski)	7	65	46	7	55
Tyszowce miasto	35	62	43	35	58
Ulhówek (gmina wiejska)	45	55	37	45	52

Gmina Tarnawatka okazała się bezkonkurencyjna w **pow. tomaszowskim** w egzaminie z jęz. polskiego. Jej uczniowie otrzymali średnio 71 proc. punktów. Najmniej, bo 46 proc., otrzymano w Lubyczy Królewskiej wieś. Matematyka wypadła najlepiej po raz kolejny w gminie miejskiej Tomaszów Lubelski (54 proc.), a najgorzej w obszarze wiejskim Lubycza Królewska (26 proc.). Ze zmaganiem z językiem angielskim najlepiej radzono sobie w mieście Tomaszów Lubelski (68 proc.), a najgorzej w Lubyczy Królewskiej i Łaszczowie - obszar wiejski (44 proc.).

Wśród 16 gmin powiatu tomaszowskiego Gmina Tomaszów Lubelski znalazła się na: **siódmym** miejscu z języka polskiego, **dziesiątym** z matematyki oraz **dziewiątym** z języka angielskiego. Wyniki są niższe niż w rok 2022.

Podsumowanie sytuacji oświaty w Gminie Tomaszów Lubelski.

Zwiększenie dostępu do wysokiej jakości edukacji przedszkolnej, podstawowej i ponadpodstawowej to jeden z priorytetów Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego oraz Strategii Rozwoju Gminy Tomaszów Lubelski.

Zauważyć należy, że w całej Polsce wydatki budżetów gmin na oświatę i wychowanie systematycznie rosną przy jednoczesnym spadku ilości uczniów. Gmina Tomaszów Lubelski nie odbiega od tego trendu.

Ogólne tendencje (ustawodawcy, Ministerstwa Edukacji Narodowej, Kuratoriów Oświaty) w zakresie organizacji i finansowania oświaty przez samorządy zmierzają w kierunku utrzymania za wszelką cenę obecnej ilości placówek. Uwidacznia się to m.in. w dodatkowym subwencjonowaniu szkół o liczbie uczniów nieprzekraczającej 70. Wszelkie próby reorganizacji zdążają w kierunku optymalizacji zatrudnienia i ilości godzin nauczania.

Mając powyższe na uwadze Gmina Tomaszów Lubelski realizuje działania, które obecnie oraz w latach kolejnych mogą przynieść efekty w postaci zwiększenia liczby uczniów w szkołach.

Do działań tych należy zaliczyć:

- Objęcie bezpłatnym dowozem do szkół dzieci, które nie mieszczą się w kryteriach ustawowych. wg ustawy, Gmina powinna dowozić dzieci, które mieszkają dalej niż 3 km (klasy I-IV), oraz dalej niż 4 km (klasy V-VIII).
- Zwiększenie w szkołach godzin świetlicy.
- Rezygnacja z opłat za przebywanie dzieci w oddziałach przedszkolnych ponad ustawowe 5 godzin.
- Pozyskiwanie środków zewnętrznych dla rozwoju szkół (dotacje podrekrutacyjne, objęcie budynków szkolnych procesem termomodernizacji).

Jednak pomimo starań o utrzymanie szkół, oraz faktu małej liczebności klas należy stwierdzić, że wyniki egzaminów w niektórych szkołach gminnych są na przeciętnym a nawet słabym poziomie. Należy więc przeanalizować tę sytuację i wyciągnąć wnioski, które pozwolą na poprawę tej sytuacji.

3.7. Ochrona środowiska i gospodarka odpadami.

Stan środowiska naturalnego w Gminie Tomaszów Lubelski uważa się za dobry. Na terenie Gminy nie występuje duża integracja zakładów przemysłowych, które by generowały różnorodne emisje oraz niebezpieczeństwa związane z ich funkcjonowaniem. Głównym źródłem zanieczyszczenia powietrza jest tzw. emisja niska pochodząca ze spalania paliw w piecach domowych, często o przestarzałej konstrukcji. Natomiast zanieczyszczenia wód i gleby głównie powstają poprzez przenikanie do nich środków chemicznych pochodzących z intensywnych upraw polowych oraz nieszczelnych zbiorników na ścieki. Ciągłym problemem, pomimo objęcia wszystkich mieszkańców Gminy systemem zbiórki odpadów, jest zanieczyszczanie lasów oraz przydrożnych rowów odpadami komunalnymi.

Zagadnienia ochrony środowiska realizowane były głównie poprzez realizację następujących programów:

- Program Ochrony Środowiska na lata 2017-2020 z perspektywą do roku 2024
- Plan Gospodarki Niskoemisyjnej
- Program usuwania azbestu i wyrobów zawierających azbest z terenu gminy Tomaszów Lubelski na lata 2019-2032
- Program opieki nad zwierzętami bezdomnymi oraz zapobiegania bezdomności zwierząt na terenie gminy Tomaszów Lubelski w 2023 r.
- Wieloletni Plan Rozwoju i Modernizacji Urządzeń Wodociągowych i Urządzeń Kanalizacyjnych Gminy Tomaszów Lubelski Programu ochrony

Program Ochrony Środowiska na lata 2017-2020 z perspektywą do roku 2024

Podstawę prawną opracowywania Programu Ochrony Środowiska stanowi ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 roku, Prawo ochrony środowiska (Dz. U. 2013 poz. 1232ze. zm.), a przyjęty Uchwałą Nr XXVI/242/2017 Rady Gminy Tomaszów Lubelski z dnia 24 marca 2017 r. w sprawie przyjęcia „Programu ochrony środowiska dla Gminy Tomaszów Lubelski na lata 2017-2020 z perspektywą do roku 2024”.

Program ochrony środowiska ma na celu dostosowanie działań inwestycyjnych i pozainwestycyjnych uwzględniając założenia dokumentów strategicznych wyższego szczebla (krajowych, wojewódzkich i powiatowych) oraz dokumentów na poziomie Gminy Tomaszów Lubelski uwzględniając zasady ochrony środowiska i zrównoważonego rozwoju.

Przedstawia on charakterystykę aktualnego stanu środowiska, a ustalenia Programu obejmują priorytety i działania ekologiczne, cele i kierunki ochrony środowiska oraz plan operacyjny określający przedsięwzięcia wytypowane na podstawie zdefiniowanych celów.

W gminie Tomaszów Lubelski występuje wiele potrzeb i problemów, które należy realizować w celu zapewnienia bezpieczeństwa ekologicznego i zrównoważonego rozwoju z uwzględnieniem ochrony środowiska.

Podstawową dziedziną zapóźnień infrastruktury środowiska jest zaopatrzenie mieszkańców w dobrej jakości wodę oraz bezpieczne dla środowiska unieszkodliwianie ścieków. Przestrzennie rozłożony układ gminy nie sprzyja pod względem finansowym budowie zbiorczej infrastruktury gospodarki wodno-ściekowej.

Według stanu na koniec roku 2023 jeszcze 5 miejscowości tj.: Jeziernia, Ruda Wołoska, Przeorsk, Ruda Żelazna i Klekacz nie miało dostępu do zbiorowych wodociągów gwarantujących dobrej jakości wodę, natomiast miejscowości Łaszczówka- Kolonia w roku 2023 zakończono budowę wodociągów a w miejscowości Łaszczówka proces ten będzie zakończony w roku 2024. Mieszkańcy tych miejscowości korzystają z własnych ujęć.

Na terenie gminy nie ma zbiorczych systemów kanalizacji i oczyszczalni ścieków. Według stanu na koniec roku 2023 tylko miejscowość Łaszczówka-Kolonia była w całości skanalizowana, natomiast w miejscowości Rogózno istniały trzy nitki kanalizacji sanitarnej włączonej do sieci miejskiej tj. ulica Siwa Dolina, ul. Józefowska, część ul. Osterwy i Sybiraków. Mieszkańcy pozostałej części gminy korzystają ze zbiorników na ścieki lub przydomowych oczyszczalni ścieków.

Wydatki na infrastrukturę wodociągowo-kanalizacyjną zostały przedstawione w części dotyczącej infrastruktury technicznej.

Program usuwania azbestu i wyrobów zawierających azbest z terenu gminy Tomaszów Lubelski na lata 2019-2032

Kolejnym programem dotyczącym ochrony środowiska jest „Programem usuwania azbestu i wyrobów zawierających azbest z terenu gminy Tomaszów Lubelski na lata 2019-2032” przyjęty uchwałą Nr XIII/120/2019 z dnia 20 grudnia 2019 r.

Podstawowym celem Programu jest:

- usunięcie i unieszkodliwienie wyrobów zawierających azbest,
- minimalizacja negatywnych skutków zdrowotnych spowodowanych obecnością azbestu na terytorium kraju,
- likwidacja szkodliwego oddziaływania azbestu na środowisko

W 2023 roku Urząd Gminy Tomaszów Lubelski prowadził kolejne nabory na usuwanie wyrobów zawierających azbest od osób fizycznych w ramach środków własnych. Do Urzędu Gminy wpłynęły 32 wnioski od mieszkańców Gminy Tomaszów Lubelski, które zostały w całości zrealizowane.

W ramach dofinansowania ze środków własnych z budżetu gminy zostało usuniętych 80,32 Mg wyrobów zawierających azbest.

Ilość wyrobów pozostałych do unieszkodliwienia na terenie gminy na koniec 2023 roku to 5 587,854 Mg według danych wprowadzonych do Bazy Azbestowej.

W roku 2023 na zadanie dotyczące usuwania azbestu przeznaczono 31 963.90 zł brutto środków z budżetu Gminy

Usuwanie i wymiana wyrobów zawierających azbest jest zadaniem długofalowym ze względu na dużą ilość wyrobów, a także wysokość potrzebnych środków finansowych. Zadanie usuwania wyrobów, instalacji zawierających azbest, które stanowią potencjalnie odpady azbestowe przewidziane jest zgodnie z „Programem usuwania azbestu i wyrobów zawierających azbest na terytorium Polski” do zrealizowania do roku 2032. Program ten zakłada, iż właściciele obiektów, wyrobów zawierających azbest powinni dokonać usuwania i unieszkodliwiania tych wyrobów na własny koszt.

Planuje się, iż na terenie Gminy Tomaszów Lubelski wyroby zawierające azbest będą sukcesywnie usuwane w zależności od zużycia, wykonania ich konserwacji oraz zabezpieczenia do 2032r. Z uwagi na wysoki koszt usuwania i unieszkodliwiania odpadów azbestowych istotne jest dofinansowanie przedsięwzięć związanych z usuwaniem wyrobów azbestowych, podejmowanych przez osoby fizyczne, m.in. ze środków publicznych oraz pomocowych Unii Europejskiej.

Zgodnie z obowiązującymi przepisami odbiór i transport ww. wyrobów może być wykonywany przez firmy specjalistyczne posiadające w tym zakresie odpowiednie zezwolenia i składowane na składowiskach odpadów azbestowych. Decyzja o udzieleniu dofinansowania przez Gminę mieszkańcom, jego wysokości, sposobu udzielenia, wyboru rozwiązania w zakresie usuwania wyrobów zawierających azbest jest uzależniona od pozyskiwania środków oraz możliwości w zakresie udzielenia środków własnych przez Urząd Gminy.

Plan Gospodarki Niskoemisyjnej

W ramach realizacji Planu Gospodarki Niskoemisyjnej przyjętego uchwałą Nr XVIII/146/2016 Rady Gminy Tomaszów Lubelski z dnia 10 czerwca 2016 r. realizowano działania prowadzące do redukcji emisji gazów cieplarnianych na terenie Gminy Tomaszów Lubelski, zwiększenie udziału energii pochodzącej ze źródeł odnawialnych, redukcję zużycia energii finalnej, poprzez podniesienie efektywności energetycznej oraz rozwój gospodarki niskoemisyjnej. Realizacja programu rozłożona jest na lata, dlatego też w każdym roku budżetowym realizowane są inne zadania wpływające na ograniczenie emisji.

Do najważniejszych zadań, zrealizowanych i w trakcie realizacji należy zaliczyć:

- Projekt ***„Odnawialne źródła energii w Gminie Tomaszów Lubelski” (projekt zakończono w roku 2019) zrealizowany w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020:***

Wartość projektu to 4,4 mln. PLN. W ramach projektu zamontowano 349 instalacji kolektorów solarnych oraz 136 pomp ciepła do produkcji ciepłej wody użytkowej. Beneficjentami byli bezpośrednio mieszkańcy Gminy – właściciele domów jednorodzinnych.

Poprzez realizację projektu uzyskano następujące wskaźniki dotyczące zmniejszenia emisji zanieczyszczeń do atmosfery poprzez zwiększenie poziomu wykorzystywania odnawialnych źródeł energii:

- dodatkowa zdolność wytwarzania energii odnawialnej 1,60 MW.
- produkcja energii cieplnej z nowo wybudowanych mocy wytwórczych instalacji wykorzystujących OZE – 1 058, 40 MWht/rok.
- szacowany roczny spadek emisji gazów cieplarnianych - 4 789, 21 t/rok.
- liczba wybudowanych jednostek wytwarzania energii cieplnej z OZE – 485 szt.

- Projekt ***Termomodernizacja budynków użyteczności publicznej w Gminie Tomaszów Lubelski (realizacja projektu zakończona w roku 2020) zrealizowany w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020:***

Wartość projektu to 7,5 mln. PLN. Głównym celem projektu było ograniczenie niskiej emisji, poprawa efektywności energetycznej oraz wykorzystanie odnawialnych źródeł energii w budynkach użyteczności publicznej tj. Gminnego Ośrodka Kultury w Podhorcach, Szkoły

Podstawowej im. Marszałka Józefa Piłsudskiego w Podhorcach, Szkoły Podstawowej im. Papieża Jana Pawła II w Szarowoli, Świetlicy Wiejskiej w Majdanku, Urzędu Gminy Tomaszów Lubelski, Szkoły Podstawowej Szkoły Podstawowej im. Ordynacji Zamoyskiej w Sabaudii, budynku administracyjnego w Rogóźnie, Szkoły Podstawowej im. Żołnierzy Września 1939 r. w Majdanie Górnym. Realizacja projektu przyczyni się do poprawy jakości powietrza, zostanie zredukowana emisja zanieczyszczeń do powietrza poprzez wymianę starych systemów grzewczych o niskiej sprawności energetycznej jak również montaż instalacji urządzeń wykorzystujących odnawialne źródła energii (pompy ciepła, kolektory słoneczne). Dzięki wymianie instalacji grzewczej, ociepleniu ścian zewnętrznych oraz wymianie nieszczelnych drzwi i okien, zmniejszy się emisja gazów z procesu spalania do atmosfery w tym CO₂, obniżone zostaną koszty za energię elektryczną oraz poprawie ulegnie stan techniczny obiektu. Grupę docelową projektu, która odniesie bezpośrednie korzyści z realizacji projektu na poziomie jego realizacji stanowią uczniowie i pracownicy Szkół, jak również mieszkańcy Gminy, którzy odczują realną poprawę stanu jakości powietrza. Wpłyne to zdecydowanie na podniesienie jakości życia mieszkańców a dzięki zmniejszeniu zanieczyszczeń dostarczanych do powietrza poprawi się ich kondycja zdrowotna. Korzyści wynikające z projektu zauważalne będą również na szczeblu przyrodniczym. Oczekiwanym rezultatem podjętych działań będzie zmniejszenie zapotrzebowania na energię ciepłą obiektów użyteczności publicznej.

Kluczowe rezultaty projektu:

- Ilość zaoszczędzonej energii cieplnej: 3841,57 Gj/rok,
- Szacowany roczny spadek emisji gazów cieplarnianych - 294,19 [tony równoważnika CO₂/rok]
- Produkcja energii cieplnej z nowo wybudowanych/nowych mocy wytwórczych instalacji wykorzystujących OZE - 81,25 [MWh/rok],
- Zmniejszenie rocznego zużycia energii pierwotnej w budynkach publicznych - 1067099,79 [kWh/rok]
- Liczba zmodernizowanych energetycznie budynków - 8 szt.
- Liczba wybudowanych jednostek wytwarzania energii cieplnej z OZE - 5 szt.
- Dodatkowa zdolność wytwarzania energii cieplnej ze źródeł odnawialnych - 0,16 MW.

• Projekt **„Termomodernizacja budynków użyteczności publicznej w Gminie Tomaszów Lubelski etap II” (realizacja projektu rozpoczęta w roku 2020 i zakończona w roku 2021) zrealizowany w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020:**

Głównym celem projektu jest ograniczenie niskiej emisji, poprawa efektywności energetycznej oraz wykorzystanie odnawialnych źródeł energii w budynkach użyteczności publicznej tj. Świetlice Wiejskie w: Chorażance, Jezierni, Przeorsku, Rabinówce, Rogóźnie Kolonii, Rudzie Wołoskiej, Typinie, Ulowie, Świetlica Wiejska oraz Szkoła Podstawowa w Rogóźnie, Szkoła Podstawowa w Jezierni, Szkoła Podstawowa w Typinie.

Realizacja projektu przyczyni się do poprawy jakości powietrza, zostanie zredukowana emisja zanieczyszczeń do powietrza poprzez wymianę starych systemów grzewczych o

niskiej sprawności energetycznej jak również montaż instalacji urządzeń wykorzystujących odnawialne źródła energii (pompy ciepła).

Dzięki wymianie instalacji grzewczej, ociepleniu dachu, stropodachu, ścian zewnętrznych oraz ścian w gruncie, wymianie nieszczelnych drzwi i okien, zmniejszy się emisja gazów z procesu spalania do atmosfery w tym CO₂, obniżone zostaną koszty za energię ciepłą oraz poprawie ulegnie stan techniczny obiektu. Grupę docelową projektu, która odniesie bezpośrednie korzyści z realizacji projektu na poziomie jego realizacji stanowią pracownicy oraz osoby korzystające z usług świadczonych przez świetlice wiejskie, remizo-świetlice, uczniowie i pracownicy Szkół, jak również mieszkańcy Gminy, którzy odczuwają realną poprawę stanu jakości powietrza. Wpłynie to zdecydowanie na podniesienie jakości życia mieszkańców a dzięki zmniejszeniu zanieczyszczeń dostarczanych do powietrza poprawi się ich kondycja zdrowotna. Korzyści wynikające z projektu zauważalne będą również na szczeblu przyrodniczym. Oczekiwanym rezultatem podjętych działań będzie zmniejszenie zapotrzebowania na energię ciepłą obiektów użyteczności publicznej.

Kluczowe rezultaty projektu:

- Ilość zaoszczędzonej energii cieplnej: 4894,44 Gj/rok,
- Produkcja energii cieplnej z nowo wybudowanych/nowych mocy wytwórczych instalacji wykorzystujących OZE - 87,84 [MWht/rok]
- Szacowany roczny spadek emisji gazów cieplarnianych - 652,279 [tony równoważnika CO₂/rok]
- Zmniejszenie rocznego zużycia energii pierwotnej w budynkach publicznych 2405467 [kWh/rok]
- Dodatkowa zdolność wytwarzania energii cieplnej ze źródeł odnawialnych 0,24 [MW]
- Liczba zmodernizowanych energetycznie budynków - 11 szt., Liczba wybudowanych jednostek wytwarzania energii cieplnej z OZE - 9 szt.
- Liczba zmodernizowanych energetycznie budynków - 11 [szt.]

• Projekt **„Modernizacja i budowa energooszczędnego oświetlenia ulicznego na terenie Gminy Tomaszów Lubelski”** (realizacja projektu rozpoczęta została w roku 2020, a zakończona w roku 2022 – rozliczenie projektu) zrealizowany w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020.

Wartość projektu: 748 tys. PLN. W ramach projektu zostaną zmodernizowane cztery linie oświetlenia ulicznego w Chorążance (rok 2020), Rogóźnie, Majdanie Górnym i Jezierni (w roku 2021). Celem projektu jest poprawa jakości powietrza poprzez zmniejszenie „niskiej emisji”, podniesienie efektywności energetycznej oraz wprowadzenie nowoczesnych rozwiązań dla oświetlenia ulicznego.

Planowany jest roczny spadek emisji gazów cieplarnianych w wysokości 7,05 [tony równoważnika CO₂/rok].

- **Projekt „Odnawialne Źródła Energii w Gminie Tomaszów Lubelski – II Etap”** zrealizowany w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020

W ramach projektu w roku 2023 zamontowano następujące instalacje OZE dla mieszkańców Gminy:

- o 196 instalacji fotowoltaicznych,
- o 101 instalacji kolektorów słonecznych do produkcji ciepłej wody użytkowej,
- o 15 sztuk pomp ciepła do produkcji ciepłej wody użytkowej.
- Wprowadzenie w roku 2020 Uchwałą Rady Gminy Nr XXI/188/2020 regulaminu udzielenia dotacji celowych z budżetu Gminy Tomaszów Lubelski na dofinansowanie wymiany niskosprawnych kotłów i pieców opalanych paliwem stałym na niskoemisyjne źródła ciepła. W związku z podjętą uchwałą ogłoszono nabór wniosków na wymianę kotłów opalanych paliwem stałym. W roku 2023 nie udzielano 3 dotacji na ten cel.
- Zadaniem związanym również z gospodarką niskoemisyjną jest sukcesywna wymiana lamp oświetlenia ulicznego na lampy ledowe (energooszczędne). Praktycznie wszystkie nowobudowane linie oświetlenia ulicznego wyposażane są już w tego typu lampy. Jedynie w sporadycznych wypadkach, gdy nie jest to możliwe stosowane są jeszcze lampy starego typu. Ponadto w roku 2023 Gmina otrzymała promesę na sfinansowanie wymiany wszystkich pozostałych lam sodowych i rtęciowych w ramach programu Rozświetlamy Polskę. Realizacji zadania planowana jest na rok 2024.

Program opieki nad zwierzętami bezdomnymi oraz zapobiegania bezdomności zwierząt na terenie gminy Tomaszów Lubelski w 2023 r.

Program opieki nad zwierzętami bezdomnymi oraz zapobiegania bezdomności zwierząt na terenie gminy Tomaszów Lubelski w 2023 roku, przyjęty uchwałą Nr XLVIII/414/2023 Rady Gminy Tomaszów Lubelski z dnia 31 marca 2023 r., obejmował następujące działania:

- 1) zapewnienie bezdomnym zwierzętom miejsca w schronisku dla zwierząt;
- 2) opiekę nad wolno żyjącymi kotami, w tym ich dokarmianie;
- 3) odławianie bezdomnych zwierząt;
- 4) obowiązkową sterylizację albo kastrację zwierząt w schroniskach dla zwierząt;
- 5) poszukiwanie właścicieli dla bezdomnych zwierząt;
- 6) usypianie ślepych miotów;
- 7) wskazanie gospodarstwa rolnego w celu zapewnienia miejsca dla zwierząt gospodarskich;
- 8) zapewnienie całodobowej opieki weterynaryjnej w przypadkach zdarzeń drogowych z udziałem zwierząt.

Na realizację programu została zaplanowana kwota 30.000,00 złotych, w tym:

- zapewnienie bezdomnym zwierzętom miejsc w schronisku – 9.000,00 zł,
- sprawowanie opieki nad kotami wolno żyjącymi, w tym ich dokarmianie – 1.500,00 zł,
- odławianie bezdomnych zwierząt – 1.000,00 zł,
- zapobieganie bezdomności poprzez ograniczenie populacji bezdomnych zwierząt poprzez zabiegi kastracji i sterylizacji – 11.000,00 zł,
- poszukiwanie właścicieli dla bezdomnych zwierząt – 2.000,00 zł,
- usypianie ślepych miotów – 500,00 zł,
- całodobowa opieka weterynaryjna w przypadku zdarzeń drogowych z udziałem zwierząt – 5.000,00 zł.

Bezdomne psy.

Na terenie Gminy Tomaszów Lubelski nie funkcjonuje schronisko dla bezdomnych zwierząt, dlatego też odławiane bezdomne psy umieszczane są w schronisku funkcjonującym poza jej terenem. Gmina miała podpisaną umowę ze schroniskiem w Zamościu w tym zakresie. Przed przekazaniem zwierząt do schroniska prowadzona jest akcja informacyjna mająca na celu ustalenia właściciela zwierzęcia lub znalezienie dla zwierzęcia nowego właściciela. W roku 2023 przekazano 2 bezdomne psy do schroniska dla bezdomnych zwierząt w Zamościu.

Bezdomne koty.

Na terenie Gminy nie funkcjonuje żadna organizacja, która statutowo zajmowałaby się dziko żyjącymi zwierzętami w tym m.in. dokarmianiem dziko żyjących kotów. Działania związane z bezdomnymi kotami ograniczają się do finansowania przez Gminę zabiegów sterylizacji kotów przygarniętych przez mieszkańców.

Bezdomne zwierzęta gospodarskie.

W 2023 roku nie zaistniała konieczność interwencji w sprawie bezdomnych lub odebranych właścicielowi zwierząt gospodarskich.

Opieka weterynaryjna nad zwierzętami bezdomnymi, poszkodowanymi w wypadkach drogowych.

Opiekę tą sprawował Gabinet Weterynaryjny Leszek Plizga ul. St. Moniuszki 106 w Tomaszowie Lubelskim.

W roku 2023 finansowa realizacja programu opieki nad zwierzętami przedstawiała się następująco:

Tabela 31: Wydatki związane z opieką nad zwierzętami.

Lp.	Nazwa zadania	Kwota (zł)
1.	Gotowość do całodobowych czynności weterynaryjnych	3 600,00
2.	Zabiegi weterynaryjne:	10 163,63
3.	Usługi utylizacji padłych zwierząt	11 174,12
4.	Zakup karmy	6 428,45
5.	Dotacja celowa na współfinansowanie bieżących kosztów funkcjonowania schroniska w Zamościu	2 250,00
6.	Inne wydatki	4 484,35
7.	Opłata za odławianie psów oraz przyjęcie do schroniska	3 690,00
Razem		41 790,55

Szkody powodowane przez dziką zwierzynę.

Istotnym problemem na terenie Gminy są szkody powodowane przez dziką zwierzynę w uprawach rolnych. Należy zaznaczyć, że sprawy związane ze szkodami powodowanymi przez tą zwierzynę leżą w gestii Skarbu Państwa i są wyłączone z działania gminy. Ponadto od 23 sierpnia 2018 r. nastąpiła zmiana zasad szacowania szkód łowieckich i Urząd Gminy aktualnie nie posiada informacji o ilości załatwionych spraw.

Pomimo podejmowanych przez rząd prób uregulowania prawnego związanego ze tymi szkodami należy stwierdzić, że nie przyniosły one pożądanego efektu i stanowią one ciągle

duży problem dla gospodarstw rolnych z terenu Gminy. Gmina ze swej strony wielokrotnie wskazywała skalę problemu i wносиła o jak najszybsze jego rozwiązanie do władz wyższego szczebla.

Prowadzone od roku 2021 odstrzały sanitarne dzików, w związku z ASF zmniejszyły straty rolników powodowane przez ten gatunek zwierząt.

Gospodarka odpadami komunalnymi:

Na terenie Gminy gospodarka odpadami komunalnymi odbywa się za pośrednictwem firmy wyłonionej w drodze postępowania przetargowego. W roku 2023 usługi z tym związane wykonywała firma ECLER z Łaszcówki – Kolonii.

Do systemu zbiórki odpadów komunalnych, organizowanej przez Gminę, włączone są tylko nieruchomości zamieszkałe. Właściciele nieruchomości niezamieszkałych wywóz odpadów zapewniają we własnym zakresie.

W roku 2020 zmieniono sposób wyliczenia opłaty za wywóz odpadów. Zamiast dotychczasowej metody od gospodarstwa domowego wprowadzono system wyliczania opłaty w zależności od ilości osób zamieszkujących daną nieruchomość.

Uchwałą Nr XXIII/197/2020 z dnia 7 grudnia 2020 r. wprowadzono następujące wysokości opłat:

- Stawka opłaty za gospodarowanie odpadami komunalnymi zbieranymi i odbieranymi w sposób selektywny 21 zł od osoby na miesiąc.
- Stawka opłaty podwyższonej za gospodarowanie odpadami komunalnymi, jeżeli właściciel nieruchomości nie wypełnia obowiązku zbierania odpadów komunalnych w sposób selektywny 42 zł od osoby na miesiąc.

Równocześnie wprowadzono zwolnienie dla nieruchomości, których właściciele zagospodarowują bioodpady w kompostowniku przydomowym w wysokości 5 zł od osoby na miesiąc.

Liczba gospodarstw domowych objęta odbiorem odpadów w 2023 roku wynosiła 3233 nieruchomości.

Ilość odpadów zebranych selektywnie: 1954 Mg.

Odsetek odpadów poddanych recyklingowi: 535 Mg.

Przychody gminy z tytułu opłaty za gospodarowanie odpadami komunalnymi (wpłaty zobowiązanych do ponoszenia opłaty) w roku 2023 wyniosły 1 888 302,29 zł. Całkowite wydatki gminy z tytułu opłaty za gospodarowanie odpadami komunalnymi wyniosły – 1 917 441,46 zł.

W stosunku do osób posiadających zaległości w opłatach wszczęto postępowanie egzekucyjne.

Z założeń nałożenia na gminy obowiązku prowadzenia gospodarki odpadami komunalnymi wynikało, że dochody i wydatki gmin powinny się bilansować. Z powyższych danych wynika, że gospodarka odpadami komunalnymi obciąża dodatkowo budżet gminy Tomaszów Lubelski, co nie powinno mieć miejsca. Celem finansowego zrównoważenia gospodarki odpadami w roku 2023 Rada Gminy podjęła uchwałę nr LVI/481/2023 z dnia 30

listopada 2023 r. o pokryciu części kosztów gospodarowania odpadami komunalnymi z dochodów własnych nie pochodzących z pobranej opłaty za gospodarowanie odpadami komunalnymi, wynikających z różnicy powstałej pomiędzy dochodami pobranej opłaty za gospodarowanie odpadami komunalnymi, a kosztami funkcjonowania systemu gospodarowania odpadami komunalnymi.

Pomimo objęcia wszystkich gospodarstw domowych systemem zbiórki odpadów dalej znaczącym problemem jest wyrzucanie odpadów w miejscach niedozwolonych (lasy, przydrożne rowy, przystanki komunikacyjne).

3.8. Sfera gospodarcza

3.8.1. Charakterystyka lokalnej gospodarki

Według danych Banku Danych Lokalnych GUS, na koniec 2023 roku na terenie gminy Tomaszów Lubelski zarejestrowanych było 972 podmiotów gospodarki narodowej, z czego 829 (85,29%) stanowiły osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą, a 143 (14,71%) stanowiły osoby prawne i jednostki organizacyjne niemające osobowości prawnej. W stosunku do roku 2021 liczba zarejestrowanych podmiotów prowadzących działalność na terenie gminy Tomaszów Lubelski wzrosła o 20.

Pod względem branż, dominują podmioty sekcji G według klasyfikacji PKD 2007 - handel hurtowy i detaliczny, naprawa pojazdów, motocykli oraz artykułów gospodarstwa domowego – ok. 29% (290 przedsiębiorców), a drugą względem liczebności podmiotów gospodarczych branżą jest sekcja F – budownictwo – 20,8% (202 przedsiębiorców).

Liczebnie dominują podmioty branży handlowej, jednak nie są one największymi pracodawcami ze względu na to, że duża część przedsiębiorstw sekcji G to przedsiębiorstwa sektora MŚP, bardzo często osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą, niezatrudniające więcej, niż kilka osób. Znajduje to odzwierciedlenie na rynku pracy, w gminie Tomaszów Lubelski duże znaczenie dla rynku pracy ma sektor usług nierynkowych, mało elastycznych, nisko korespondujących z sytuacją na rynku. Konieczne są więc działania mające na celu zdywersyfikowanie branż miejscowej gospodarki i tworzenie warunków do powstawania miejsc pracy w sektorze usług rynkowych.

W gospodarce gminy Tomaszów Lubelski przeważają branże tradycyjne, słabo rozwinięte są branże tworzące miejsca pracy dla osób wysoko wykwalifikowanych. Jednym z głównych problemów jest brak strategicznych inwestorów, większych i nowoczesnych zakładów pracy, niedostateczny rozwój branż pozarolniczych. Gmina Tomaszów Lubelski posiada wiele atutów, dzięki którym mogłaby przyciągnąć nowych inwestorów tego typu – bliskość miasta powiatowego, położenie przy drodze krajowej nr 17 (wkrótce droga ekspresowa S17), bliskość granicy z Ukrainą i przejścia granicznego w Hrebennem. Nie mniej jednak należy stwierdzić, że mieszkańcy Gminy Tomaszów Lubelski znajdują zatrudnienie głównie u pracodawców mających siedziby poza granicami gminy.

Szansą na podniesienie aktywności gospodarczej obszaru i zminimalizowanie niekorzystnych zjawisk gospodarczych jest położenie na terenie gminy Tarnobrzeskiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej EURO-PARK WISŁOSAN – Podstrefa Tomaszów Lubelski. Została ona utworzona 17 czerwca 2008 roku na mocy Rozporządzenia Rady Ministrów. Składają się na nią dwa kompleksy terenów inwestycyjnych – jeden położony na terenie miasta Tomaszów Lubelski, drugi znajdujący się w sąsiadującej z miastem miejscowości Kolonia Łaszczówka. Tereny w Łaszczówce-Kolonii są położone w bliskiej odległości od węzła Południe, obwodnicy Tomaszowa Lubelskiego w ciągu drogi ekspresowej S17, stanowią własność Samorządu Województwa Lubelskiego. Są to grunty niezabudowane - 8 działek o powierzchni od 0,78 do 1,15 ha. Atutem tego kompleksu jest dogodne położenie oraz bliskość Tomaszowa Lubelskiego i przejścia granicznego. W roku 2021 zakończono kompleksowe

uzbrojenie terenu podstrefy. Obecnie teren jest przygotowany do zagospodarowania przez potencjalnych inwestorów.

Dodatkowo w roku 2021 Rada Gminy podjęła uchwały intencyjne o przystąpieniu do opracowania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego w miejscowości Łaszczówka – Kolonia (bezpośrednio przy strefie ekonomicznej) oraz w miejscowości Jeziernia (bezpośrednio przy węźle południe drogi ekspresowej S17) przeznaczenie terenów w obydwu planach jest przewidziane pod działalność usługowo produkcyjną. Bezpośrednie sąsiedztwo węzła drogi ekspresowej powinno być dodatkowym atutem do lokowania na tym terenie nowych inwestycji.

3.8.2. Rolnictwo

Na terenie gminy Tomaszów Lubelski występują dwa typy gleb. W zachodniej części gminy, położonej na obszarze Roztocza, występują głównie gleby bielcowe, o niższych klasach bonitacyjnych. Na ogół mają charakter piaszczysty i nie należą do gleb urodzajnych. W części wschodniej gminy, na terenach wchodzących w skład Grzędy Sokalskiej, znajdują się gleby urodzajne, w większości czarnoziemy. Jakość gleb determinuje typ i charakter działalności rolniczej prowadzonej na terenie gminy.

Zgodnie z danymi pozyskanymi podczas Powszechnego Spisu Rolnego, w 2020 liczba gospodarstw domowych na terenie gminy wynosiła 2743, które ze względu na rodzaj dochodów dzieliły się na:

- <u>z dochodem z działalności rolniczej</u>	1 369
- z dochodem z pozarolniczej działalności gospodarczej	226
- z dochodem z pracy najemnej	569
- z dochodem z emerytury i renty	395
- z dochodem z innych niezarobkowych źródeł poza emeryturą i rentą	184.

Dodatkowo na terenie Gminy Tomaszów Lubelski funkcjonowały 3 gospodarstwa rolne prowadzone przez osoby prawne.

Łączna powierzchnia zajęta przez gospodarstwa rolne wynosiła 8 551,39 ha, z czego na gospodarstwa indywidualne przypadało 8 100,12 ha.

Gospodarstwa rolne na terenie gminy cechują się wciąż dużym rozdrobnieniem, co negatywnie wpływa na ich rentowność. Wielkość gospodarstw indywidualnych przedstawia się następująco:

- <u>ogółem</u>	-	1 369
- do 1 ha włącznie	-	31
- 1 - 5 ha	-	976
- 5 - 10 ha	-	226
- 10 - 15 ha	-	62
- 15 ha i więcej	-	74

Podział gospodarstw ze względu na przeznaczenie końcowej produkcji rolniczej przedstawiał się następująco:

- Gospodarstwa indywidualne, gdzie końcowa produkcja rolnicza przeznaczona była na sprzedaż – 907,
- Gospodarstwa indywidualne, gdzie końcowa produkcja rolnicza przeznaczona była głównie (w tym wyłącznie) na samozaopatrzenie – 198.

Podział gospodarstw ze względu na źródło dochodów przedstawia się następująco:

- gospodarstwa domowe, w których ponad 50% dochodów ogółem stanowiły dochody z działalności rolniczej - 334,
- gospodarstwa domowe, w których ponad 50% dochodów ogółem stanowiły dochody z działalności pozarolniczej - 162,
- gospodarstwa domowe, w których ponad 50% dochodów ogółem stanowiły dochody z pracy najemnej - 459,
- gospodarstwa domowe, w których ponad 50% dochodów ogółem stanowiły dochody z emerytury i renty - 278.
- gospodarstwa domowe, w których ponad 50% dochodów ogółem stanowiły dochody z niezarobkowych źródeł utrzymania poza emeryturą i rentą gosp. 24

W roku 2020 w sektorze zatrudnienie w gospodarstwach indywidualnych przedstawiało się następująco:

- ogółem pracujących 2 692
- w tym:
- mężczyźni 1 521
- kobiety 1 171.

Średnia wielkość gospodarstwa rolnego według Spisu Rolnego z 2020 r. wynosiła 5,92 ha gruntów ogółem i 5,07 użytków rolnych ogółem, natomiast według danych z Referatu podatków i opłat Urzędu Gminy Tomaszów Lubelski średnia wielkość gospodarstwa rolnego wynosi 2,91 ha.

Porównując dane ze spisu rolnego w roku 2010 do danych z roku 2020 należy stwierdzić, że liczba gospodarstw domowych utrzymujących się z różnych źródeł spadła z 3007 do 2743. Natomiast drastycznie spadła liczba gospodarstw z dochodem z działalności rolniczej z 2 766 do 1 369. Fakt ten świadczy o tym, że Gmina Tomaszów Lubelski w ostatnich latach z gminy typowo rolniczej zmienia się na gminę okołomiejską.

3.8.3. Turystyka

Gmina Tomaszów Lubelski posiada dogodne warunki do rozwoju turystyki. Do jej głównych atutów należą walory środowiskowe i krajobrazowe, wynikające z faktu położenia w obrębie dwóch krain geograficznych - Rostocza (Rostocza Środkowego oraz Południowego) i Wyżyny Wołyńskiej (Grzęda Sokalska).

Przez obszar gminy przebiegają następujące szlaki turystyczne:

- Szlak Centralny (biegnący z Bełżca do Szastarki);
- Szlak Historyczny (biegnący z Tomaszowa Lubelskiego do Turkowic);
- Szlak Wolnościowy (biegnący z Tomaszowa Lubelskiego do Hrebennego);
- Szlak Walk Partyzanckich (biegnący z Tomaszowa Lubelskiego do Bodaczowa).

Na terenie gminy znajdują się także obiekty zabytkowe, które stanowią atrakcję dla odwiedzających. Ponadto, sporą popularnością cieszą się zbiorniki wodne wykorzystywane przez wędkarzy i nie tylko. Największy znajduje się w miejscowości Rogóźno.

Gmina posiada potencjał do rozwoju turystyki, zarówno z racji swojego położenia, jak też ze względu na posiadane walory krajobrazowo-środowiskowe i obiekty zabytkowe. Ponadto, ze względu na swoje położenie i walory, na terenie gminy Tomaszów Lubelski panują dogodne warunki do uprawiania tzw. turystyki weekendowej - krótkich wyjazdów, zwykle z wykorzystaniem dni wolnych od pracy, często w niedalekie okolice miejsca zamieszkania. Gmina Tomaszów Lubelski może stać się celem takich wyjazdów dla mieszkańców Tomaszowa lub Zamościa. Ponadto, może stanowić tzw. bazę wypadową dla turystów chcących połączyć zwiedzanie Roztocza i okolic z krótkim (najczęściej jednodniowym) wyjazdem na Ukrainę. Jednak gmina Tomaszów Lubelski sąsiaduje z gminami o bardzo wysokiej atrakcyjności i potencjale turystycznym. Konieczne jest położenie większego nacisku na rozwój turystyki, by gmina mogła być konkurencyjna pod tym względem.

Poważnym problemem na terenie gminy jest niewystarczająco rozwinięta branża turystyczna i okołoturystyczna. Potencjał turystyczny gminy nie może być w pełni wykorzystany, ponieważ niedostateczna jest liczba przedsiębiorstw ukierunkowanych na obsługę turystów. Brakuje także w pełni rozwiniętej infrastruktury turystycznej i okołoturystycznej, co utrudnia rozwój tej branży gospodarki lokalnej, obniża jakość usług turystycznych świadczonych na terenie gminy oraz zmniejsza jej atrakcyjność dla osób odwiedzających.

Celem zwiększenia potencjału turystycznego oprócz inwestycji z lat poprzednich m.in. „Zagospodarowanie przestrzeni zbiornika wodnego w Rogoźnie gmina Tomaszów Lubelski”. finansowane z środków Programu Operacyjnego Rybactwo i Morze, gdzie zostało wykonane

- promenada drewniana z miejscami do odpoczynku.
- wiata z miejscem na ognisko.
- pomosty z ławkami wchodzące w głąb zbiornika wodnego.

— elementy małej infrastruktury tj.: ławki drewniane, tablice edukacyjne, kosze na śmieci, Niewątpliwie realizacja projektu związanego z rewitalizacją Białej Góry wpłynie pozytywnie na rozwój turystyki w gminie. W ramach projektu wybudowano stok narciarski z wyciągiem orczykowym, budynek wielofunkcyjny, zakupiono kompletne wyposażenie stoku oraz utworzono ścieżkę na szczyt Białej Góry. Ponadto w ramach Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego przygotowywana jest dokumentacja budowy wieży widokowej i tarasów na szczycie co uatrakcyjni obiekt w okresie letnim.

Wykaz atrakcji turystycznych na terenie Gminy Tomaszów Lubelski:

1. **Biała Góra** - wzniesienie o wysokości 353 m n.p.m., ze szczytu góry roztaczają się rozległe widoki na Roztocze Środkowe. Szlak na Białą Górę prowadzi lasem, co pozwala zobaczyć bardzo głębokie wąwozy. Szczyt góry objęty został ochroną a ona sama owiana jest różnymi legendami i tajemnicami. Według legendy, znajdowało się tu miasto – zamek otoczone fosą. Na płn. stoku góry odnaleziono ślady osady ludzkiej z czasów średniowiecza potwierdzające istnienie grodziska o nazwie Medno, utożsamiane z Grodami Czerwieńskimi. Prawdopodobnie to po nim pozostały tu resztki wałów i fos.
2. **Skansen „Wiejska Chata” w Ulowie** – położona w malowniczej miejscowości Ulów ukazuje przyrodniczo-historyczne walory Roztocza Tomaszowskiego. Urozmaicone przystanki szlaku doskonale nadają się do pieszych i rowerowych wędrówek. W mini skansenie każdy odwiedzający może zetknąć się z kulturą regionu tomaszowskiego i dotknąć eksponatów.
3. **Farma wiatrowa Majdan Górny** powstała dzięki inwestorowi portugalskiej firmy EDP Renewables, obecnie 10 wiatraków stoi na terenie Gminy Tomaszów Lubelski. W związku z powstaniem farm wiatrowych na terenie gminy występują nowe, utwardzone drogi dojazdowe do turbin wiatrowych o długości ponad 6 km, które łączą ze sobą miejscowości: Majdan Górny, Chorążanka, Przeorsk, Ruda Wołoska, zachęcając do turystyki rowerowej.
4. **Stawy w Rudzie Wołoskiej** – dla wędkarzy, jak również ich rodzin chcących spędzić czas na łonie natury są do dyspozycji stawy rybne. Dwa łowiska wędkarskie zlokalizowane są w Rudzie Wołoskiej przy ulicy Szkolnej, są to idealne miejsce do miłego spędzenia czasu i wędkowania. W zbiornikach pływają takie ryby jak karpie, amury, karasie, liny, szczupaki, sandacze, sumy, jазie, okonie. Istnieje możliwość zakupu świeżej ryby. Na terenie łowisk nie wymagane są karty wędkarskie.
5. **Stawy w Rogóźnie** – do tej pory wykorzystywane głównie przez wędkarzy, ale wraz realizacją projektu pn. „Zagospodarowanie przestrzeni zbiornika wodnego w Rogóźnie gmina Tomaszów Lubelski” gdzie zostało wykonane:
 - promenada drewniana z miejscami do odpoczynku.
 - wiata z miejscem na ognisko.
 - pomosty z ławkami wchodzące w głąb zbiornika wodnego.
 - elementy małej infrastruktury tj.: ławki drewniane, tablice edukacyjne, kosze na śmieci, stały się atrakcyjnym miejscem odwiedzanym zarówno przez mieszkańców, jak i osoby przyjezdne.
6. **Źródła w Rudzie Żelaznej** - zasilają dorzecze rzeki Sołokiji. Powierzchnia tego pomnika przyrody nieożywionej wynosi 0,1 ha. Źródła mają wydajność 20-30 litrów na sekundę.
7. **Kościół Trójcy Przenajświętszej w Łaszcówce** – W 1629 r. powstał drewniany kościół pod wezwaniem Świętej Trójcy. W 1671 r. nowy kościół wybudował Andrzej Maksymilian Fredro. Obsługiwał go ks. Jakub Kraszewski, honorowy kanonik chełmski, dziekan potylicki. Następny kościół drewniany zbudował w 1704 roku Józef Radecki, chorąży horodelski. W 1747 r. Łaszcówka przeszła w ręce Maurycego Kurdwanowskiego,

kasztelana halickiego, który potwierdził dawne uposażenie kościoła, pozwolił też na wyręb drzew w lasach. W ten oto sposób powstała pierwsza parafia w Łaszcówce. To jednak nie poprawiło stanu finansowego kościoła. Kurdwanowski zadłużył swój majątek i dlatego w 1763 roku parafia Łaszcówka została przekazana OO. Trynitarzom w Tomaszowie Lub. W kościele są trzy ołtarze. W prezbiterium mieści się obraz Trójcy Przenajświętszej. Na bocznym lewym ołtarzu umieszczony jest obraz św. Michała, a poniżej figura Jezusa Miłosiernego. Prawy ołtarz boczny jest poświęcony Matce Najświętszej.

8. **Źródelko Harasinka w Łaszcówce** – na zachód od miejscowości Łaszcówka znajdują się źródła, które były zasilane w okresie międzywojennym przez dwa młyny wodne. W latach późniejszych z ich zasobów korzystał miejscowy zalew i stawy rybne. Z Harasinką związana jest legenda o bogatym i okrutnym gospodarzu Harasiu, który orząc pole bezlitośnie okładał sękatym kijem swe woły. Zwierzęta zbuntowały się i poszły w wodę razem ze złym człowiekiem, topiąc go. Ponoć w stawie tym była czeluść bez dna, która wciągała w głąb siebie nieostrożnych. Później staw zamulił się i czeluść znikła.
9. **Rezerwat „Piekielko” w Łaszcówce** – Rezerwat Przyrody „Piekielko” zajmuje powierzchnię około 1,20 ha. Głównym celem utworzenia tego rezerwatu w 1962 r. było uchronienie przed zniszczeniem głazów narzutowych. Ich ilość szacuje się w tym miejscu na około 68 sztuk. Największe z nich mają około 10 metrów obwodu. Położone są one w pierścieniu o średnicy około 50 metrów. Bloki skalne są częściowo porośnięte mchami i porostami. Nazwa samego rezerwatu wiąże się z legendami, które tłumaczą *diabelskie* pochodzenie głazów.
10. **Kościół parafialny pw. Matki Boskiej Częstochowskiej w Podhorcach** - Neobarokowy kościół usytuowany jest na zboczu wzniesienia łagodnie opadającego na południe. Na południowym zachodzie od kościoła umieszczona jest dwukondygnacyjna dzwonnica, na zachód murowana plebania z lat 30-tych w typie podmiejskiej willi, a na południowym wschodzie znajduje się ołtarz polowy. Wyposażenie kościoła jest późnobarokowe, ołtarz główny dwudziestowieczny z barokowymi rzeźbami czterech ewangelistów i tyłuż aniołków oraz współczesnym obrazem Matki Boskiej Częstochowskiej. W nawie bocznej znajduje się ołtarzyk z XVIII w. z obrazem Matki Boskiej Niepokalanie Poczętej, ambona, prospekt organowy i część wyposażenia oraz utensyliów, z końca XVIII w.
11. **Cmentarz w Typinie** - w Typinie na Lubelszczyźnie na cmentarzu prawosławnym w 2018 r. odbyła się ceremonia poświęcenia krzyża oraz nabożeństwo żałobne pod przewodnictwem Ilariona metropolity donieckiego i mariupolskiego, Abła arcybiskupa lubelskiego i chełmskiego oraz Paisjusza arcybiskupa przemyskiego i gorlickiego. Metropolita Ilarion (Szokało) wywodzi się z tych terenów i jest spokrewniony z zasłużoną dla tych okolic rodziną Borowików. Spotkał się ze swoimi polskimi, rzymskokatolickimi kuzynami i podarował im Ikonę Matki Bożej Turkowickiej. Krzyż jaki stanął m.in. wysiłkiem ks. Dariusza Wasiluka z Tomaszowa Lubelskiego upamiętnia spoczywających na cmentarzu prawosławnych mieszkańców wsi oraz 80. rocznicę zburzenia typińskiej cerkwi Świętych Apostołów Piotra i Pawła.
12. **Jeziernia – źródelka** - historia powstania źródelka to rok 1943, gdy mieszkańcy Jezierni borykali się z brakiem wody w czasie suszy. W Święto Matki Bożej Gromnicznej wybiło źródło, w pobliżu źródelka znajduje się Grota Matki Bożej, dużo zieleni dodaje magii temu miejscu.

- 13. Kapliczka w Rogóźnie** - figura Matki Bożej jest przewiązana w pasie szarfą, nawiązuje do wizerunku Matki Bożej Niepokalanej.
- 14. Kapliczka w Rudzie Wołoskiej** – rzeźba św. Jana Nepomucena z roku 1801 najstarsza na terenie gminy a obok niej znajduje się figura Matki Bożej zwieńczona kolumną na cokole. Fundatorem kapliczki jest Teofil Bujalski, właściciel dóbr Ruda Wołoska i Polesie.
- 15. Majdan Górny – kapliczka** – drewniana figura współczesna ukazująca Jezusa Chrystusa w koronie cierniowej, wybudował ją mieszkaniec Majdanu Górnego p. Tur, aby opiekowała się jego domem; „Janie Pawle II, chroń nasz dom...”
- 16. Majdan Górny Kaplica Św. Jacka** - Kaplica, pw. św. Jacka, w Majdanie Górnym (Lipka), murowana, wzniesiona w r. 1910 przez miejscowego majstra, remontowana m.in. w r. 1945 i 1998. W drewnianym ołtarzu, który wykonał miejscowy stolarz, znajduje się obraz MB Częstochowskiej. Odpust: św. Jacka (niedziela po 17 sierpnia).
- 17. Przeorsk kapliczka** – mała, przydrożna architektura sakralna w formie kapliczki domkowej, na rzucie czteroboku. Przydrożna kapliczka sprzyja zachowaniu dziedzictwa kulturowego Gminy Tomaszów Lubelski i kultywowaniu tradycji modlitwanych spotkań majówkowych i różańcowych.
- 18. Łaszczówka - Kolonia kurhan za Arkadią** - miejsce to jest zbiorową mogiłą, w której pochowano około 900 żołnierzy poległych w walkach pod Tomaszowem i okolicy z czasów I wojny światowej. Mogiłę wieńczy kopiec.

3.8.4. Zidentyfikowane problemy sfery gospodarczej

Analizując stan sfer gospodarczej należy wskazać ograniczenia jakie występują w jej funkcjonowaniu, są to:

- dominacja tradycyjnych branż w gospodarce,
- brak strategicznych inwestorów,
- niedostatecznie rozwinięty sektor usług rynkowych (poza handlem),
- nieuzbrojone tereny inwestycyjne (projekt w trakcie realizacji),
- niedostatecznie rozwinięta branża turystyczna i około turystyczna (niewystarczająca liczba hoteli, punktów gastronomicznych, obiektów infrastruktury turystycznej, itp.),
- niedostateczny rozwój branż nowoczesnych, brak miejsc pracy dla osób wysoko wykwalifikowanych,
- duże rozdrobnienie gospodarstw rolnych.

3.9. Kultura

W Gminie Tomaszów Lubelski działają dwie instytucje kultury, są to Gminny Ośrodek Kultury w Tomaszowie Lubelskim z siedzibą w Podhorcach oraz Biblioteka Komunalna w Majdanie Górny z filiami w Podhorcach, Szarowoli i Łaszcówce.

Gminny Ośrodek Kultury

Główną instytucją kultury kreującą życie kulturalne w Gminie jest GOK w Podhorcach, który po ograniczeniu działalności poprzez epidemię koronawirusa od końca 2022 r. praktycznie wrócił do zakresu działalności sprzed pandemii.

Gminny Ośrodek Kultury sprawuje opiekę nad zespołami ludowymi działającymi na terenie Gminy Tomaszów Lubelski:

- „Sąsiadeczki” - Łaszcówka;
- „Szarowolanki” - Szarowola;
- „Kalina” - Ruda Wołoska;
- „Jezioranki” - Jeziernia;
- „Majdanianki” - Majdan Górny;
- „Rogóżnianki” - Rogóżno;
- „Prząśniczki” - Ulów;
- Zespół Vocantes z Podhorzec
- Chór Męski - Podhorce.

Liczba wydarzeń organizowanych przez GOK Podhorce w roku 2023 wynosiła 44, w tym: Styczeń 2023

1. Bezpłatne zajęcia w ramach ferii zimowych w Wiejskim Domu Kultury w Majdanie Górnym. (Koszt — 1500zł). Współpraca z Biblioteką Komunalną w Majdanie Górnym.
2. Bezpłatne zajęcia w ramach ferii zimowych w Gminnym Ośrodku Kultury w Podhorcach. (Koszt -1500zł).
3. Wyjazd do Łopiennika Górnego w ramach bezpłatnych zajęć w czasie ferii zimowych w Gminnym Ośrodku Kultury w Podhorcach. (Koszt — 500zł).
4. Choinka dla dzieci w świetlicy wiejskiej w Ulowie . (Koszt — 1200zł). Organizatorzy: Gminny Ośrodek Kultury w Podhorcach, KGW Ulów.

Luty 2023

5. Konkurs fotograficzny „Piękno lasu zimą” współorganizowany ze Szkołą Podstawową w Majdanie Górnym i Nadleśnictwem Tomaszów Lasy Państwowe. (Koszt — 200zł).
6. „Słodki karnawał” czyli dyskoteka karnawałowa dla dzieci połączona z „tłustym czwartkiem” w Gminnym Ośrodku Kultury w Podhorcach . Współpraca z KGW Typin. (Koszt — 500zł).
7. Konkurs pn. „Projekt kartki wielkanocnej” dla dzieci z klas I-III organizowany przez Gminny Ośrodek Kultury w Podhorcach. (Bezpłatnie).
- 8.

Marzec 2023

9. Gminny Dzień Kobiet w Typinie. Organizatorzy: Gminny Ośrodek Kultury w Podhorcach, Gmina Tomaszów Lubelski, KGW Typin. (Koszt - 4000 zł).
10. Zajęcia „PoDharcej z Kulturą” w Gminnym Ośrodku Kultury w Podhorcach dla dzieci i młodzieży z Gminy Tomaszów Lubelski. (Koszt —1200zł).
11. Gminny Konkurs „Mam talent” dla dzieci i młodzieży w Gminnym Ośrodku Kultury w Podhorcach. (Koszt— 300zł).

Kwiecień 2023

12. Zajęcia „PoDharcej z kulturą” w Gminnym Ośrodku Kultury w Podhorcach dla dzieci i młodzieży z Gminy Tomaszów Lubelski. (Koszt — 300zł).
13. Wycieczka do Laser City w Lublinie dla laureatów Gminnego konkursu „Mam Talent”. (Koszt - 2200zł).

Maj 2023

13. Warsztaty wokalne dla dzieci i młodzieży z Gminy Tomaszów Lubelski w Gminnym Ośrodku Kultury w Podhorcach. Współpraca ze Stowarzyszeniem im. Marianny Gumieł "Powrót do źródeł". (Bezpłatne zajęcia w ramach projektu).
14. Dzień Wiatru połączony z Dniem Dziecka w Rudzie Wołoskiej. Organizatorzy: Gminny Ośrodek Kultury w Podhorcach, Gmina Tomaszów Lubelski, KGW Ruda Wołoska, OSP Ruda Wołoska. (Koszt — 38500 zł).

Czerwiec 2023

15. Dzień Dziecka w Szkole Podstawowej w Podhorcach pn. „Dzień Rodziny”. Organizatorzy: Szkoła Podstawowa w Podhorcach, Gminny Ośrodek Kultury w Podhorcach. (Bezpłatnie).
16. Gminny Sportowy Dzień Dziecka w Łaszczówce. Organizatorzy: Gmina Tomaszów Lubelski, Gminny Ośrodek Kultury w Podhorcach, KGW Łaszczówka, OSP Łaszczówka, Klub Sportowy „Pogoń Łaszczówka ”. (Koszt — 12000zł).
17. Warsztaty wokalne dla dzieci i młodzieży z Gminy Tomaszów Lubelski w Gminnym Ośrodku Kultury w Podhorcach. Współpraca ze Stowarzyszeniem im. Marianny Gumieł "Powrót do źródeł". (Bezpłatne zajęcia w ramach projektu).
18. VII Gminny Piknik Sołtysów w Przeorsku. Organizatorzy: Gmina Tomaszów Lubelski, Gminny Ośrodek Kultury w Podhorcach, KGW Przeorsk, OSP Przeorsk. (Koszt — 38000zł).
19. Noc Świętojańska w Łaszczówce. Organizatorzy: Gmina Tomaszów Lubelski, Gminny Ośrodek Kultury w Podhorcach, KGW Łaszczówka, OSP Łaszczówka. (Koszt — 3200zł).

Lipiec 2023

20. Wycieczka dla dzieci i młodzieży do Wioski Przygody „Frajda” w ramach zajęć „PoDharcuj z kulturą”. (Wyjazd odpłatny).
21. Wycieczka dla dzieci i młodzieży do „Słowiańskiego Grodu” w Wólce Bieleckiej w ramach zajęć „PoDharcuj z kulturą”. (Wyjazd odpłatny).
22. „Grill Integracyjny pod wiatą” w Majdanie Górnym. (Koszt — 5500zł). Organizatorzy: Gmina Tomaszów Lubelski, Gminny Ośrodek Kultury w Podhorcach, KGW Majdan Górny, OSP Majdan Górny.
23. Zakończenie półkolonii letnich przy Gminnym Ośrodku Kultury w Podhorcach. Współpraca ze Stowarzyszeniem „Zielony domek”. (Bezpłatne).
24. Święto 100-lecia Lasów Państwowych w Nadleśnictwie Tomaszów. Organizatorzy: Nadleśnictwo Tomaszów, Gmina Tomaszów Lubelski, współpraca: Gminny Ośrodek Kultury w Podhorcach. (Bezpłatne).
25. Wystawa w Gminnym Ośrodku Kultury w Podhorcach przygotowana przez Muzeum Regionalne im. Doktora Janusza Petera w Tomaszowie Lubelskim. Współpraca z Muzeum Regionalnym im. Doktora Janusza Petera w Tomaszowie Lubelskim. (Bezpłatne).

Sierpień 2023

26. Konkurs na Najpiękniejszy Wieniec Dożynkowy. Organizatorzy: Gmina Tomaszów Lubelski, Gminny Ośrodek Kultury w Podhorcach. (Koszt -1600 zł).
27. Dożynki Gminno-Parafialne w Szarowoli. (Koszt — 49000zł). Organizatorzy: Gmina Tomaszów Lubelski, Gminny Ośrodek Kultury w Podhorcach, KGW Szarowola, OSP Szarowola.
28. Zakończenie wakacji z GOK Podhorce. (Koszt — 600zł).
29. Wyjazd zespołu ludowego „Szarowolanki” z Szarowoli do Sumina i występ podczas I Regionalnego Festiwalu Folklorystycznego im. Marianny Gumieł. (Koszt — 600 zł).

Wrzesień 2023

30. Zajęcia „PoDharcuj z kulturą” w Gminnym Ośrodku Kultury w Podhorcach dla dzieci i młodzieży z Gminy Tomaszów Lubelski. (Koszt — 600zł).
31. Wycieczka do kina do Krasnobrodu w ramach zajęć „PoDharcuj z Kulturą”. (Koszt - 250zł).
32. Dyskoteka z okazji Dnia Chłopaka dla dzieci i młodzieży z Gminy Tomaszów Lubelski. (Koszt - 300zł).

Październik 2023

33. Utworzenie zespołu dziecięco-młodzieżowego pn. „Cantes” w Gminnym Ośrodku Kultury w Podhorcach. (Bezpłatnie).

34. 35. V Gminny Przegląd Piosenki Przedszkolnej w Majdanie Górnym. Organizatorzy : Szkoła Podstawowa w Majdanie Górnym, Gminny Ośrodek Kultury w Podhorcach, Biblioteka Komunalna w Majdanie Górnym. (Koszt — 300zł).
35. Realizacja Projektu „Inwestycja w zdrowie” — Konsultacje medyczne w Majdanie Górnym, Rudzie Wołoskiej, Podhorcach, Łaszczówce. (Wkład własny w projekcie: 1600 zł).
36. Warsztaty pszczelarskie w Gminnym Ośrodku Kultury w Podhorcach . (Zajęcia odpłatne).
37. Wycieczki krajoznawcze dla dzieci ze Szkoły Podstawowej z Typina i z Podhorzec szlakiem edukacyjno-przyrodniczym „Piecyki”. Organizatorzy: Gminny Ośrodek Kultury w Podhorcach , Nadleśnictwo Tomaszów. (Koszt 300 zł).

Listopad 2023

38. Próby zespołu dziecięco-młodzieżowego „Cantes” w Gminnym Ośrodku Kultury w Podhorcach. (Bezpłatnie).
39. Koncert Patriotyczny „Dla Niepodległej” w Gminnym Ośrodku Kultury w Podhorcach. (Koszt - 3500zł).
40. Wykłady „Zdrowym być” w ramach projektu „Inwestycja w zdrowie” w Typinie i w Pasiekach. (Wkład własny w projekcie: 1600 zł).
41. Gminny Dzień Seniora w Majdanie Górnym. (Koszt — 3600zł).
42. Andrzejki w Szkole Podstawowej w Podhorcach. Współpraca GOK Podhorce ze Szkołą Podstawową w Podhorcach. (Bezpłatnie).

Grudzień 2023

43. Bal Mikołajkowy dla dzieci i młodzieży z terenu Gminy Tomaszów Lubelski w Gminnym Ośrodku Kultury w Podhorcach. (Koszt — 400zł).
44. IV Gminny konkurs kolęd i pastorałek „Wśród nocnej ciszy...”. (Koszt — 500zł).

Wykaz projektów zrealizowanych w 2023 r.:

1. W 2023 roku został zrealizowany projekt pn. „Inwestycja w zdrowie” dofinansowany z Fundacji PZU w kwocie 14 000, 00 zł. Wkład własny: 1600 zł.
2. Projekt Stowarzyszenia im. Marianny Gumieli „Powrót do źródeł” — współpraca w realizacji projektu.

Na terenie gminy Tomaszów Lubelski działa 19 Kół Gospodyń Wiejskich. Nadzorem nad działalnością KGW sprawuje Gminny Ośrodek Kultury w Podhorcach. Są to:

1. KGW Jeziernia: Katarzyna Kobielarz
2. KGW Majdan Górny: przew. Alicja Dołgań

3. KGW Rabinówka: przew. Ewa Rozner
4. KGW Podhorce: przew. Agata Właż
5. KGW Rogóźno-Kolonia: przew. Lucyna Piwko
6. KGW Nowa Wieś: przew. Joanna Kamińska
7. KGW Typin: przew. Stanisława Słomiana
8. KGW Pasieki: przew. Dorota Ścirka
9. KGW „Babeczki” Ruda Wołoska: przew. Agnieszka Goch
10. KGW Majdanek: przew. Beata Ponurek
11. KGW Przeorsk: przew. Agnieszka Wiśniewska-Piechnik
12. KGW Łaszczówka: przew. Alicja Babiaryz
13. KGW Rogóźno: przew. Marta Parol
14. KGW Ulów: przew. Monika Burda
15. KGW Szarowola: przew. Renata Bednarz
16. KGW Chorążanka: przew. Monika Kurzępa
17. KGW „Kalina” Ruda Wołoska: przew. Lucyna Petela
18. KGW Justynówka: przew. Sylwia Ziemba

Głównym problemem w sferze kultury (oprócz sanu zagrożenia epidemicznego) na terenie gminy są niewystarczające środki finansowe na prowadzenie działalności. W celu rozwijania działalności kulturalnej oraz promowania aktywnego uczestnictwa w kulturze wśród mieszkańców konieczne jest pozyskiwanie zewnętrznych źródeł finansowania różnorodnych przedsięwzięć kulturalnych, w tym ze źródeł UE.

Ponadto, do problemów w sferze kultury należy brak centralnej miejscowości gminy i fakt usytuowania jej siedziby poza jej granicami administracyjnymi. Gminny Ośrodek Kultury (GOK) posiada siedzibę w miejscowości Podhorce, położonej na północny wschód od Tomaszowa Lubelskiego. Miejscowości położone po zachodniej stronie Gminy są dosyć znacznie od niej oddalone. Ich mieszkańcom bliżej jest do Tomaszowa Lubelskiego, gdzie funkcjonują miejskie ośrodki kultury, cechujące się atrakcyjną i różnorodną ofertą. Zasięg oddziaływania GOK staje się przez to ograniczony do części gminy, co utrudnia integrację lokalnej społeczności i zmniejsza dostępność gminnej kultury dla mieszkańców.

Aby objąć znacznie większą część mieszkańców działalnością GOK należy przede wszystkim zwiększyć środki finansowe przeznaczone na działalność kulturalną oraz wykorzystać potencjał, który istnieje w świetlicach wiejskich, których właścicielem jest Gmina. Będzie to możliwe po realizacji projektu dotyczącego termomodernizacji świetlic, gdyż w chwili obecnej świetlice te mogą być w pełni wykorzystywane praktycznie tylko latem ze względu na brak w nich systemów ogrzewania.

Zatrudnienie na dzień 31.12.2023r. wynosiło 5 osób na pełny etat, 1 osoba na ½ etatu oraz 1 osoba na ¼ etatu. Liczba pracowników w przeliczeniu na etaty wynosiła 5,96 etatu.

Budżet jednostki w roku 2023 wyniósł 690 119,7024 zł, w tym:

- z tytułu dotacji podmiotowej przekazywanej przez gminę: 646.269,70 zł,
- darowizna Elektrowni Wiatrowej „Kresy” na organizację imprezy pn. „Dzień Wiatru”: 25.000,00 zł,
- dotacja Fundacji PZU – 12.600,00 zł,
- darowizny osób fizycznych i firm – 900,00 zł
- przychody z tytułu najmu pomieszczeń na szkolenia: 2.010,00 zł,

- wpłaty uczestników wycieczki – 3.340,00 zł.

Biblioteka Komunalna

Zadanie własne gminy polegające na upowszechnianiu czytelnictwa realizowane jest poprzez Bibliotekę Komunalną z siedzibą w Majdanie Górnym. Do podstawowych zadań Biblioteki należy gromadzenie, opracowanie i udostępnianie zbiorów na miejscu i na zewnątrz, prowadzenie działalności informacyjno –bibliograficznej.

Stan bibliotek Gminy Tomaszów w roku 2023 nie uległ zmianie, na który składają się:

- Biblioteka Komunalna z/s w Majdanie Górnym
- Filia Biblioteczna w Łaszcówce
- Filia Biblioteczna w Podhorcach
- Filia Biblioteczna w Szarowoli

Biblioteka Komunalna z/s w Majdanie Górnym:

Biblioteka ma założone 3 punkty społeczne, działające w 2023 roku:

- Punkt w SP w Majdanie Górnym
- Punkt w SP w Rogóźnie
- Punkt w Przedszkolu Samorządowym nr 2 w Tomaszowie Lubelskim

Filia Biblioteczna w Podhorcach:

Filia ma założone 3 punkty społeczne, działające w 2023 roku:

- Punkt w SP Podhorce
- Punkt w SP Typin
- NSP Justynówka - prowadzony do zamknięcia szkoły w 2023 r.

Filia Biblioteczna w Łaszcówce:

Filia ma założone 3 punkty społeczne, działające w 2023 roku:

- Punkt w SP w Sabaudii
- Punkt w Prywatne Przedszkole „Mikołajek” Łaszcówka
- Punkt w przedszkolu przy SP w Łaszcówce

Filia Biblioteczna w Szarowoli: brak punktów bibliotecznych

Zbiory biblioteczne

Na koniec roku 2023 stan ogólny sieci bibliotek (Biblioteka Komunalna z/s w Majdanie Górnym, Filie w Łaszcówce, Podhorcach i Szarowoli) liczył ogółem 25 784 woluminów w porównaniu do roku 2022 więcej o 1085 woluminów.

Czytelnictwo - Wypożyczenia

W 2023 roku nastąpił wzrost wypożyczeń księgozbioru, w porównaniu do roku poprzedniego o 6,4 %, gdyż w 2022 roku wynosił 20370, zaś w 2023 roku wynosił 21668. W 2023 roku nastąpił wzrost udostępnień księgozbioru na miejscu, w porównaniu do roku poprzedniego o 47,8 %, gdyż w 2022 roku 2143, zaś w 2023 roku

Liczba czytelników w 2023 r.

Liczba czytelników w 2023 roku zwiększyła się w porównaniu z rokiem poprzednim, gdyż w 2022 roku wynosiła 1175 osób, a w 2023 roku wynosiła 1229 osób, natomiast w 2021 roku wynosiła 1150 osób. Analizując dane, można stwierdzić, że następuje tendencja ciągłego wzrostu liczby czytelników w porównaniu do lat poprzednich, liczba czytelników wzrosła o 6,9 % w ciągu ostatnich 2 lat.

Biblioteka główna łącznie z filiami:

- Liczba czytelników – 1229
- Łączna liczba odwiedzin w bibliotece - 11731

Biblioteka Komunalna z/s w Majdanie Górnym:

- Liczba czytelników – 339
- Łączna liczba odwiedzin w bibliotece - 4182

Filia Łaszczówka:

- Liczba czytelników – 509
- Łączna liczba odwiedzin w bibliotece - 3975

Filia Podhorce:

- Liczba czytelników – 255
- Łączna liczba odwiedzin w bibliotece - 2597

Filia Szarowola:

- Liczba czytelników – 126
- Łączna liczba odwiedzin w bibliotece - 977

Biblioteka wraz z filiami udostępniała pracownie internetowe oraz zasoby prenumerat czasopism.

Biblioteki uczestniczyły w życiu kulturalno-oświatowym w swoich środowiskach lokalnych oraz powiecie. W roku 2023 zorganizowano 202 wydarzeń kulturalnych lub innych form działania. Szczegółowy opis wydarzeń kulturalnych zawarto w sprawozdaniu z działalności Biblioteki Komunalnej w Majdanie Górnym.

Zatrudnienie w Bibliotece Komunalnej w Majdanie Górnym wynosiło 5 osób, w tym 2 osoby na stanowiskach bibliotekarskich. Biblioteki w przeliczeniu na etaty wynosiła 4,25.

Budżet jednostki w roku 2023 wyniósł 454 822,94 zł, w tym:

- z tytułu dotacji podmiotowej przekazywanej przez gminę: 442.522,94 zł,
- z tytułu środków z Biblioteki Narodowej: 9.000,00 zł,
- środki własne, w tym okazjonalne wynajmy przeznaczone na działalność statutową – 3.300,00 zł.

3.10. Współpraca z organizacjami pozarządowymi

Niezwykle istotnym zagadnieniem związanym z funkcjonowaniem Gminy jest współpraca i aktywizacja tzw. III sektora, czyli organizacji pozarządowych.

Na terenie Gminy działa szereg organizacji pozarządowych, które w większym bądź mniejszym zakresie współpracują z Gminą w realizacji zadań.

Działania te gmina realizuje głównie poprzez realizację rocznych programów współpracy gminy z organizacjami pozarządowymi. W 2023 roku program był realizowany na podstawie uchwały Nr XLIV/379/2022 Rady Gminy Tomaszów Lubelski z dnia 25 listopada 2022 r.

Program zakładał współpracę zarówno finansową, jak i niefinansową.

Formy współpracy finansowej realizowane były poprzez:

- a) powierzanie wykonywania zadań publicznych wraz z udzieleniem dotacji na finansowanie ich realizacji;
- b) wspieranie takich zadań wraz z udzieleniem dotacji na dofinansowanie ich realizacji;
- c) udzielanie w trybie i na zasadach określonych w art. 19a ustawy tzw. małych dotacji na realizację zadań publicznych z pominięciem otwartego konkursu ofert;
- d) wspieranie organizacji pozarządowych ubiegających się o środki zewnętrzne.

W roku 2023 współpracowano i udzielono dotacji na łączną kwotę 572 392,22 zł. Pomoc ta została udzielona na podstawie trzech otwartych konkursów na realizację zadania publicznego, trzech dotacji w ramach tzw. „małych grantów”.

I. Tryb konkursowy:

Konkurs na zadania z zakresu: upowszechniania kultury fizycznej i sportu w 2023 roku na terenie Gminy Tomaszów Lubelski:

1. Uczniowski Klub Sportowy SABAUDIA – **4 500,00 zł**,
2. Tomaszowska Akademia Sztuk Walki – **2 500,00 zł**,
3. Klub Sportowy Akademia Piłkarska Kicker – **1 000,00 zł**,
4. Międzyszkolny Ludowy Uczniowski Klub Sportowy ORLIK z siedzibą przy Szkole Podstawowej w Łaszczówce – **7 000,00 zł**,
5. Ludowy Uczniowski Klub Sportowy „Podhorce” przy Szkole Podstawowej im. Marszałka Józefa Piłsudskiego w Podhorcach – **5 400,00 zł**,
6. Stowarzyszenie na Rzecz Rozwoju Gminy Tomaszów Lubelski – **12 200,00 zł**,
7. Uczniowskim Klubem Sportowym „Gim – Dwójka” przy Szkole Podstawowej Nr 2 im. Marszałka Józefa Piłsudskiego w Tomaszowie Lubelskim - Środowiskowa sekcja wrotkarska przy Świetlicy Wiejskiej w Rogóźnie – **3 000,00 zł**,
8. Uczniowskim Klubem Sportowym „Gim – Dwójka” przy Szkole Podstawowej Nr 2 im. Marszałka Józefa Piłsudskiego w Tomaszowie Lubelskim - Środowiskowa sekcja narciarska przy Świetlicy Wiejskiej w Rogóźnie – **1 200,00 zł**,
9. Uczniowski Klub Sportowy „Majdan” – **1 200,00 zł**,

10. Tomaszowski Klub Kyokushin Karate – **2 000,00 zł**,
11. Gminny Klub Sportowy „POGOŃ 96 Łaszczówka” – **89 000,00 zł**,
12. Międzyszkolny Uczniowski Klub Sportowy „GRUPA OSCAR” - **1 000,00 zł**.

2. Otwarty konkurs ofert na zadania z zakresu: regrantingu na realizację zadań publicznych z zakresu wspomagania rozwoju wspólnot i społeczności lokalnych obejmujących organizację gminnego otwartego konkursu ofert dla lokalnych organizacji pozarządowych i innych podmiotów prowadzących działalność pożytku publicznego, wspierających finansowo, organizacyjnie i szkoleniowo opracowanie i wdrożenie przez te organizacje i inne podmioty najlepszych projektów przedsięwzięć służących mieszkańcom gminy Tomaszów Lubelski w 2023 roku:

- Stowarzyszenie „Czajnia” – 10 000,00 zł.

3. Otwarty konkurs ofert na zadania z zakresu: dowozu dzieci niepełnosprawnych z terenu Gminy Tomaszów Lubelski w roku 2023 do Ośrodka Rehabilitacyjno – Edukacyjno – Wychowawczego w Tomaszowie Lubelskim.

W ramach konkursu dotację otrzymało Polskie Stowarzyszenie na rzecz Osób z Niepełnosprawnością Intelktualną Koło w Tomaszowie Lubelskim, z siedzibą w Tomaszowie Lubelskim, ul. Słowackiego 7B, 22-600 Tomaszów Lubelski – 52 500,00 zł.

4. Otwarty konkurs na realizację zadania z zakresu pomocy społecznej w formie posiłku w ramach programu „Posilek szkole i w domu” na lata 2019-2023

Zadanie realizowało Polskie Stowarzyszenie na rzecz Osób z Niepełnosprawnością Intelktualną Koło w Tomaszowie Lubelskim Zakład Aktywności Zawodowej w Przeorsku, które dostarczało posiłki w szkołach gminnych dla ok. 60 dzieci w dni nauki szkolnej. Dostawę posiłków pakowanych próżniowo dla ok.50 osób starszych, niepełnosprawnych i chorych w okresie od stycznia do kwietnia i od października do grudnia 2023 roku.

Na zadanie wydatkowano – 377 792,22 zł.

II. Tryb pozakonkursowy

Udzielenie dotacji na realizację zadania w trybie art. 19a Ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie:

- Stowarzyszeniu Liderki Gminy Tomaszów Lubelski została udzielona dotacja w wysokości **600,00 zł** na realizację zadania publicznego pn. „*Ale ziołko!-Ale jadło!*”.

- Stowarzyszeniu na Rzecz Rozwoju Gminy Tomaszów Lubelski została udzielona dotacja w wysokości **1 000,00 zł** na realizację zadania publicznego pn. „*Z aparatem za pan brat, czyli poznajemy tajniki fotografowania*”.

- Kole Gospodyń Wiejskich „Jagodzianki” w Majdanie Górnym została udzielona dotacja w wysokości **500,00 zł** na realizację zadania publicznego pn. „*Piknik pod lipą, czyli jak to dawniej bywało na wiejskich chrzcinach*”.

Wszystkie wyżej powierzone zadania zrealizowane zostały zgodnie z zawartymi umowami, a dotacje zostały przez zleceniobiorców wykorzystane zgodnie z celem, na jaki je uzyskali.

Gmina Tomaszów Lubelski realizując cele Programu współpracy w 2023 r., udzieliła organizacjom pozarządowym wsparcia finansowego, jak również pomocy pozafinansowej.

Ogłoszono 3 konkursy ofert, w których 14 podmiotów otrzymało wsparcie finansowe na realizację zadań publicznych w zakresie: wspierania osób niepełnosprawnych, realizację programu „Posiłek szkole i w domu” na lata 2019-2023 upowszechniania kultury fizycznej i sportu oraz regrantingu, na kwotę: **570 292,22 zł**. Również 3 organizacje otrzymały wsparcie finansowe w trybie pozakonkursowym, na kwotę **2 100,00 zł**. Łącznie rozdyskrebowano: **572 392,22 zł**.

W 2023 roku Gmina Tomaszów Lubelski współpracowała z organizacjami pozarządowymi na wielu płaszczyznach związanych z rozwojem regionu oraz wspieraniem działań na rzecz różnych grup społecznych. Działania te nakierowane były w szczególności na tworzenie warunków do zwiększenia aktywności społecznej oraz prowadzenia ciekawych i efektywnych inicjatyw na rzecz mieszkańców.

3.11 Bezpieczeństwo publiczne i działalność przeciwpożarowa

W ramach utrzymania bezpieczeństwa publicznego Gmina Tomaszów Lubelski współpracuje z Komendą Powiatową Policji w Tomaszowie Lubelskim oraz Komendą Powiatową Państwowej Straży Pożarnej w Tomaszowie Lubelskim. Na terenie Gminy nie powołano straży gminnej.

Główne zadania ciążące na Gminie związane z utrzymaniem bezpieczeństwa realizowane są za pośrednictwem jednostek Ochotniczych Straży Pożarnych.

Obecnie na terenie gminy funkcjonuje 13 jednostek OSP, skupiających 367 strażaków w tym 23 kobiety, dwie jednostki OSP włączone są do krajowego systemu ratowniczo – gaśniczego (OSP Majdan Górny, OSP Podhorce). Na terenie gminy funkcjonują dwie drużyny kobiece w Ulowie i Podhorcach.

Główne wyposażenie jednostek, oprócz sprzętu drobnego, stanowią:

- 5 średnich samochodów pożarniczych – jednostki Majdan Górny, Podhorce, Pasieki, Jeziernia, Ruda Wołoska,
- 6 lekkich samochodów pożarniczych – jednostki Łaszczówka, Przeorsk, Ulów, Szarowola, Rogózno-Kolonia, Rabinówka,
- 19 motopomp pożarniczych,
- 6 pomp pływających,
- 11 pomp szlamowych,
- 13 pilarek do drewna,
- 8 agregatów prądotwórczych,
- 3 zestawy hydrauliczne ratownictwa technicznego,
- 3 defibrylatory,
- 12 aparatów do ochrony dróg oddechowych,
- 3 -zestawy medyczne PSP-RI z tlenoterapią,
- 3 piły do betonu i stali,
- 3 zestawy do oznakowania miejsca wypadku,
- 2 mierniki wielogazowe,
- 11 czujników bezruchu,
- 7 zestawów ubrań ochronnych od szerszeni,
- węże W-52 - 170.
- węże W-75 - 116.

Na kursach prowadzonych w Komendzie Powiatowej PSP, w cyklu wiosennym i jesiennym 2023 roku, zostało przeszkolonych ogółem 44 strażaków w następujących specjalnościach:

- szkolenie podstawowe strażaków ratowników - 7 strażaków,
- szkolenie dowódców (kierowanie działaniami ratowniczymi) - 5 strażaków,
- szkolenie naczelników OSP - 3 strażaków,
- certyfikacja uprawnień w zakresie kwalifikowanej pierwszej pomocy — 15 strażaków,
- metodyka bhp — instruktaż stanowiskowy — 14 strażaków.

W roku 2023 wystawiono 49 skierowań na badania lekarskie strażakom OSP uczestniczącym w działaniach ratowniczych lub kierowanych na szkolenie podstawowe.

Jednostki włączone do KSRG otrzymały w 2023 roku dotację z budżetu państwa:

- OSP Majdan Górny 4250 zł (+850 zł z UG) na zakup pompy zanurzeniowej, zestawu narzędzi, ubrania specjalnego i wyposażenia do ratownictwa wodnego.
- OSP Podhorce 4200 zł (+ 1400 zł z UG) na zakup zestawu oświetleniowego.

Jednostka OSP Przeorsk otrzymała dotację z KG PSP na remont strażnicy w kwocie 15 tys. zł (+ 3 tys. zł z UG) oraz kwotę 2700 złotych z Funduszu Składowego Ubezpieczenia Składowego Rolników.

Jednostka OSP Podhorce otrzymała środki z programu „Mały Strażak”, za które zakupiono umundurowanie koszarowe i specjalne oraz sprzęt pożarniczy na kwotę 16 tys. złotych (w tym 1 tys. złotych z UG).

Na przestrzeni 2023 roku zakupiono 21 kompletów umundurowania wyjściowego na łączną kwotę ponad 23 tys. złotych z przeznaczeniem dla jednostek OSP: Majdan Górny (4), Jeziernia (3) Szarowola (4), Łaszczówka (2), Podhorce (2), Przeorsk (2) i Ulów (2).

Zakupiono również 7 kurtek zimowych dla strażaków OSP Szarowola na kwotę 2450 zł.

Ważniejsze wydatki bieżące dotyczyły również.:

- zakupu akumulatorów do syreny elektronicznej OSP Majdan Górny (2 000 zł),
- zakupu baterii i elektrod do defibrylatorów OSP Majdan Górny i Podhorce (3800 zł)
- zakupu szaf strażackich dla OSP Przeorsk (2) i OSP Łaszczówka (3) na łączną kwotę 9900 zł
- zakupu szaf strażackich i regałów do strażnicy OSP Rabinówka na łączną kwotę 5 900 zł sfinansowane z funduszu sołeckiego,
- zakupu szafy na dokumenty dla OSP Jeziernia (1416 zł),
- zakupu akumulatorów i remontu hamulców w samochodzie OSP Jeziernia (3 700 zł),
- naprawy bram garażowych OSP Podhorce (ok. 1400 zł).

Dotację z KGHM otrzymały:

- OSP Majdan Górny na kwotę 9900 zł,
- OSP Przeorsk na kwotę 9800 zł.

Jednostka OSP Majdan Górny otrzymała w użytkowanie z Komendy Wojewódzkiej PSP w Lublinie pojazd specjalny Quad Polaris z przyczepką o łącznej wartości 80 600 złotych.

Gmina Tomaszów Lubelski ponosi bieżące koszty utrzymania sprawności technicznej m.in. narzędzi hydraulicznych, agregatów prądotwórczych, motopomp pożarniczych, aparatów powietrznych oraz samochodów pożarniczych. Koszty samego rocznego ubezpieczenia pojazdów i strażaków kształtują się na poziomie 18 tys. złotych.

W roku 2023 z budżetu Gminy Tomaszów Lubelski na zadania z zakresu ochrony przeciwpożarowej wydatkowano łącznie kwotę 891 tys. złotych, z czego m.in.:

- na wypłatę ekwiwalentu za udział w strażaków OSP w szkoleniach i działaniach ratowniczych kwotę 36,6 tys. złotych,

- na wynagrodzenia bezosobowe, w tym zatrudnienie kierowców OSP kwotę 66 tys. złotych,
- na zakupy materiałów i wyposażenia (m.in. sprzęt, umundurowanie) kwotę 99 tys. złotych, - na usługi remontowe kwotę 30,8 tys. złotych,
- na usługi zdrowotne (badania lek. strażaków) kwotę 8 tys. złotych,
- na zakup energii (prąd, ogrzewanie strażnic) kwotę 35,5 tys. złotych,
- na cele inwestycyjne 501,2 tys. złotych z czego 55,6 tys. to środki własne gminy natomiast 445,6 tys. to środki Rządowego Funduszu Polski Ład -- dotyczące budowy garażu OSP Rabinówka.

W planie wydatków 2024 roku w budżecie gminy przewidziano na cele ochrony przeciwpożarowej kwotę 353,8 tys. złotych tj. porównywalną z rokiem 2023 (bez wydatków inwestycyjnych).

W dniu 18 marca 2023 r. w hali sportowej SP Podhorce rozegrano Pierwsze Powiatowe Halowe Zawody MDP. Gminę reprezentowali młodzi strażacy z OSP Podhorce, którzy zajęli 4 miejsce w kategorii chłopców starszych. Członkowie MDP z jednostek OSP Majdan Górny, Jeziernia i Łaszczówka uczestniczyli również w:

- Obozie integracyjnym MDP w Horb pow. Freudenstadt (7-12 czerwca 2023),
- Obozie MDP w Bełżcu (6-15 lipca 2023),
- Powiatowym Pikniku MDP przy Muzeum Pożarnictwa w Oseredku (30.09.2023), - 111 Wojewódzkim Sejmiku MDP w Lublinie (9.12.2023).

Uczniowie szkół z terenu gminy uczestniczyli w eliminacjach Ogólnopolskiego Strażackiego Konkursu Plastycznego. Na szczelbu powiatowym 3 miejsce w grupie III zajął Marcel Piechnik natomiast wyróżnienie w grupie III otrzymała Milena Krawczyk (oboje SP w Szarowoli).

W Eliminacjach gminnych Ogólnopolskiego Turnieju Wiedzy Pożarniczej udział wzięło 27 uczniów z 6 szkół podstawowych uzyskując następujące wyniki:

I grupa wiekowa (klasy I-IV):

1. Marcelina Mokrzycka — SP Majdan Górny
2. Marcel Piechnik — SP Szarowola
3. Mateusz Niedorys — SP Podhorce

II grupa wiekowa (klasy V-VIII):

1. Arkadiusz Krupa — SP Podhorce
2. Emilia Wiatrowska — SP Sabaudia
3. Emilia Warmińska — SP Sabaudia

Na szczelbu powiatowym Arkadiusz Krupa zajął 1 miejsce w grupie II, natomiast Marcelina Mokrzycka zajęła 3 miejsce w grupie I.

Dnia 18 czerwca 2023 roku w miejscowości Przeorsk odbyły się Gminne Zawody Sportowo — Pożarnicze w których udział wzięło 10 drużyn męskich i KDP OSP Ulów.

Klasyfikacja Gminnych Zawodów Sportowo — Pożarniczych

I miejsce - OSP Majdan Górny

II miejsce - OSP Łaszczówka

III miejsce - OSP Przeorsk

W dniu 2 lipca 2023 r. podczas Powiatowych Zawodów Sportowo-Pożarniczych w Lubyczy Królewskiej gminę Tomaszów Lubelski reprezentowała KDP z OSP Ulów oraz drużyny męskie z OSP Majdan Górny i Łaszczówka. Drużyny z Łaszczówki i Ulowa zostały wyróżnione za najlepiej wykonaną musztrę, natomiast w konkurencjach punktowanych, w sportowej rywalizacji zajęły miejsca poza podium. Dla jednostek odnoszących w 2023 roku najlepsze wyniki w rywalizacji sportowej (Majdan Górny, Łaszczówka, Ulów) zakupiono sprzęt i umundurowanie na łączną kwotę ok. 8500 zł.

Strażacy OSP uczestniczyli również w następujących wydarzeniach i uroczystościach:

- Międzypowiatowych ćwiczeniach zgrywających jednostek Krajowego Systemu Ratowniczo — Gaśniczego „TOMASZÓW 2023”, które odbyły się w Tomaszowie Lubelskim dnia 27 kwietnia 2023 r.,
- Powiatowych Obchodach Dnia Strażaka i 100-lecia Ochotniczej Straży Pożarnej w Perespie gm. Tyszowce dnia 14 maja 2023 r. ,
- Zabezpieczeniu pikniku z okazji Jubileuszu 100-lecia Lasów Państwowych dnia 30 lipca 2023 roku w Kolonii-Łaszczówka — OSP Łaszczówka, OSP Rabinówka i OSP Jeziernia,
- Dożynkach Gminnych w miejscowości Szarowola dnia 20 sierpnia 2023 r., zabezpieczanych przez miejscową jednostkę OSP,
- Jubileuszu 90-lecia OSP Jeziernia w dnia 10 września 2023 r.,
- zabezpieczeniu kolejnej rekonstrukcji „Bitew pod Tomaszowem” w dniu 17 września 2023 r. w miejscowości Dąbrowa Tomaszowska — OSP Jeziernia, OSP Przeorsk, OSP Ulów,
- w Zaduszkach Strażackich dnia 04 listopada 2023 r. w Majdanie Górnym,
- w obchodach 101 rocznicy Odzyskania przez Polskę Niepodległości w Podhorcach 11 listopada 2023 r.

W działaniach ratowniczych w roku 2023 uczestniczyły następujące jednostki:

1. OSP Majdan Górny – 29 razy.
2. OSP Podhorce – 17 razy.
3. OSP Jeziernia – 17 razy.
4. OSP Rabinówka – 1 raz.
5. OSP Przeorsk – 1 raz.
6. OSP Pasięki – 1 raz.
7. OSP Ulów – 1 raz.

4. Organy stanowiące oraz wykonawcze Gminy oraz wykonanie uchwał Rady Gminy w roku 2023.

Zgodnie z wynikami wyborów samorządowych, które odbyły się w dniu 21 października 2018 r. na funkcję Wójta Gminy na kolejną (drugą) kadencję została wybrana Pani Marzena Czubaj – Gancarz.

Natomiast skład Rady Gminy na koniec roku 2023 przedstawiał się następująco:

1. Piotr Babiarz – Przewodniczący Rady Gminy
2. Bożena Bryk – Wiceprzewodnicząca Rady Gminy
3. Ewa Mikuła – Wiceprzewodnicząca Rady Gminy
4. Paweł Harbuz – Członek Rady Gminy
5. Mariusz Kobiałka – Członek Rady Gminy
6. Anna Kozyra – Członek Rady Gminy
7. Małgorzata Kosiorska – Członek Rady Gminy
8. Janusz Krawczyk – Członek Rady Gminy
9. Paweł Kudelka – Członek Rady Gminy
10. Kamila Lebieda – Członek Rady Gminy
11. Grzegorz Piechnik – Członek Rady Gminy
12. Artur Suski – Członek Rady Gminy
13. Aneta Śrutwa – Członek Rady Gminy
14. Ryszard Wawrzusiszyn – Członek Rady Gminy
15. Maria Woś – Członek Rady Gminy

Funkcję Skarbnika Gminy pełni Pan Grzegorz Gałań, natomiast Sekretarza Gminy Pan Waldemar Miller.

W roku 2023 odbyło się 12 posiedzeń sesji Rady Gminy, na których podjęto łącznie 112 uchwał, których wykaz przedstawiony jest poniżej.

1. UCHWAŁA NR XLVI/391/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 27 stycznia 2023 r. w sprawie zmiany w wieloletniej prognozie finansowej
2. UCHWAŁA NR XLVI/392/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 27 stycznia 2023 r. w sprawie zmian w budżecie gminy na 2023 rok
3. UCHWAŁA NR XLVI/393/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 27 stycznia 2023 r. w sprawie wyrażenia zgody na zawarcie kolejnych umów na dzierżawę nieruchomości stanowiących własność Gminy Tomaszów Lubelski
4. UCHWAŁA NR XLVI/394/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 27 stycznia 2023 r. w sprawie zmiany uchwały Nr XLII/368/2022 Rady Gminy Tomaszów Lubelski z dnia 23 września 2022 w sprawie wyrażenia zgody na zawarcie kolejnej umowy dzierżawy części nieruchomości stanowiącej własność Gminy Tomaszów Lubelski

5. UCHWAŁA NR XLVI/395/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 27 stycznia 2023 r. w sprawie zmiany uchwały Nr XLII/369/2022 Rady Gminy Tomaszów Lubelski z dnia 23 września 2022 w sprawie wyrażenia zgody na zawarcie kolejnej umowy dzierżawy części nieruchomości stanowiącej własność Gminy Tomaszów Lubelski
6. UCHWAŁA NR XLVI/396/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 27 stycznia 2023 r. w sprawie określenia górnych stawek opłat za usługi odbierania odpadów komunalnych od właścicieli nieruchomości oraz opróżniania zbiorników bezodpływowych lub osadników w instalacjach przydomowych oczyszczalni ścieków i transportu nieczystości ciekłych
7. UCHWAŁA NR XLVI/397/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 27 stycznia 2023 r. w sprawie zmiany Uchwały Nr III/20/2018 Rady Gminy Tomaszów Lubelski z dnia 21 grudnia 2018 roku w sprawie podwyższenia kryterium dochodowego uprawniającego do przyznania pomocy w zakresie dożywiania oraz zasad zwrotu wydatków za świadczenia udzielane w ramach programu wieloletniego " Posiłek w szkole i w domu" na lata 2019 – 2023
8. UCHWAŁA NR XLVI/398/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 27 stycznia 2023 r. w sprawie zmiany Uchwały Nr XLIV/380/2022 Rady Gminy Tomaszów Lubelski z dnia 25 listopada 2022 r. w sprawie określenia stawki za 1 kilometr przebiegu pojazdu stosowanej do wyliczenia zwrotu kosztów przewozu dzieci, młodzieży i uczniów do szkół i przedszkoli
9. UCHWAŁA NR XLVI/399/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 27 stycznia 2023 r. w sprawie przyjęcia przez Gminę Tomaszów Lubelski do realizacji w 2023 r. zadania z zakresu administracji rządowej dotyczącego utrzymania grobów i cmentarzy wojennych na terenie Gminy Tomaszów Lubelski
10. UCHWAŁA NR XLVI/400/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 27 stycznia 2023 r. w sprawie wyrażenia zgody na zawarcie kolejnej umowy najmu części nieruchomości z dotychczasowym najemcą, której przedmiotem jest ta sama nieruchomość
11. UCHWAŁA NR XLVII/401/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 24 lutego 2023 r. w sprawie zmian w wieloletniej prognozie finansowej
12. UCHWAŁA NR XLVII/402/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 24 lutego 2023 r. w sprawie zmian w budżecie gminy na 2023 rok
13. UCHWAŁA NR XLVII/403/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 24 lutego 2023 r. w sprawie wyrażenia zgody na nabycie nieruchomości w miejscowości Rogóžno
14. UCHWAŁA NR XLVII/404/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 24 lutego 2023 r. w sprawie wyrażenia zgody na nabycie nieruchomości w miejscowości Rabinówka
15. UCHWAŁA NR XLVII/405/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 24 lutego 2023 r. w sprawie zmiany uchwały Nr XIV/129/2020 Rady Gminy Tomaszów Lubelski z dnia 17 stycznia 2020 r. w sprawie uchwalenia regulaminu utrzymania czystości i porządku na terenie gminy Tomaszów Lubelski

16. UCHWAŁA NR XLVII/406/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 24 lutego 2023 r. w sprawie zmiany uchwały Nr XXX/266/2021 Rady Gminy Tomaszów Lubelski z dnia 3 września 2021 r. w sprawie ustalenia Regulaminu udzielania dotacji celowej za środków budżetu Gminy Tomaszów Lubelski na dofinansowanie poniesionych kosztów inwestycji z zakresu ochrony środowiska i gospodarki wodnej w zakresie budowy przyłączy kanalizacyjnych oraz wodociągowych na terenie Gminy Tomaszów Lubelski
17. UCHWAŁA NR XLVII/407/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 24 lutego 2023 r. w sprawie zaliczenia dróg do kategorii dróg gminnych
18. UCHWAŁA NR XLVII/408/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 24 lutego 2023 r. w sprawie utworzenia Związku Powiatowo - Gminnego pod nazwą "Roztoczański Związek Powiatowo - Gminny"
19. UCHWAŁA NR XLVII/409/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 24 lutego 2023 r. w sprawie przyjęcia Statutu Związku Powiatowo - Gminnego pod nazwą "Roztoczański Związek Powiatowo - Gminny"
20. UCHWAŁA NR XLVIII/410/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 31 marca 2023 r. w sprawie zmian w wieloletniej prognozie finansowej
21. UCHWAŁA NR XLVIII/411/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 31 marca 2023 r. w sprawie zmian w budżecie gminy na 2023 rok
22. UCHWAŁA NR XLVIII/412/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 31 marca 2023 r. w sprawie przyjęcia programu Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych oraz Przeciwdziałania Narkomanii na lata 2023 - 2026
23. UCHWAŁA NR XLVIII/413/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 31 marca 2023 r. w sprawie przyjęcia programu osłonowego pod nazwą " Korpus Wsparcia Seniorów w Gminie Tomaszów Lubelski"
24. UCHWAŁA NR XLVIII/414/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 31 marca 2023 r. w sprawie przyjęcia programu opieki nad zwierzętami bezdomnymi oraz zapobiegania bezdomności zwierząt na terenie gminy Tomaszów Lubelski na 2023 rok
25. UCHWAŁA NR XLVIII/415/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 31 marca 2023 r. w sprawie wyrażenia zgody na zawarcie porozumienia międzygminnego określającego zasady współpracy przy opracowaniu i wdrażaniu Strategii Rozwoju Ponadlokalnego Gminy Bełżec i Gminy Tomaszów Lubelski na lata 2023 - 2030
26. UCHWAŁA NR XLVIII/416/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 31 marca 2023 r. w sprawie wskazania przedstawiciela do Składu Rady Społecznej Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Tomaszowa Lubelskiego
27. UCHWAŁA NR XLVIII/417/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 31 marca 2023 r. w sprawie nadania nazwy ulicy w miejscowości Łaszczówka
28. UCHWAŁA NR XLVIII/418/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 31 marca 2023 r. w sprawie nadania nazw ulicom w miejscowości Rogóźno
29. UCHWAŁA NR XLVIII/419/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 31 marca 2023 r. w sprawie nadania nazwy ulicy w miejscowości Łaszczówka oraz Majdan Górny

30. UCHWAŁA NR XLVIII/420/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 31 marca 2023 r. w sprawie nadania nazwy ulicom w miejscowości Majdan Górny
31. UCHWAŁA NR XLVIII/421/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 31 marca 2023 r. w sprawie nadania nazwy ulicy w miejscowości Łaszczówka oraz Ruda Wołoska
32. UCHWAŁA NR XLVIII/422/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 31 marca 2023 r. w sprawie wyrażenia zgody na nabycie nieruchomości w miejscowości Rogózno
33. UCHWAŁA NR XLVIII/423/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 31 marca 2023 r. w sprawie wyrażenia zgody na zbycie nieruchomości w miejscowości Podhorce
34. UCHWAŁA NR XLVIII/424/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 31 marca 2023 r. w sprawie zaliczenia dróg do kategorii dróg gminnych
35. UCHWAŁA NR XLIX/425/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 28 kwietnia 2023 r. w sprawie zmian w wieloletniej prognozie finansowej
36. UCHWAŁA NR XLIX/426/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 28 kwietnia 2023 r. w sprawie zmian w budżecie gminy na 2023 rok
37. UCHWAŁA NR XLIX/427/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 28 kwietnia 2023 r. w sprawie przyjęcia Sprawozdania z działalności Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Tomaszowie Lubelskim za rok 2022
38. UCHWAŁA NR XLIX/428/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 28 kwietnia 2023 r. w sprawie przyjęcia Sprawozdania z realizacji zadań z Gminnego programu przeciwdziałania przemocy w rodzinie i ochrony ofiar przemocy w rodzinie na lata 2021-2025 za rok 2022
39. UCHWAŁA NR XLIX/429/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 28 kwietnia 2023 r. w sprawie przyjęcia Sprawozdania z realizacji „Gminnego Programu Wspierania Rodziny w Gminie Tomaszów Lubelski na lata 2021 – 2023 ” za rok 2022
40. UCHWAŁA NR XLIX/430/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 28 kwietnia 2023 r. w sprawie przyjęcia oceny zasobów pomocy społecznej w gminie Tomaszów Lubelski za rok 2022
41. UCHWAŁA NR XLIX/431/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 28 kwietnia 2023 r. w sprawie przyjęcia Sprawozdania z realizacji Gminnego Programu Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych oraz Gminnego Programu Przeciwdziałania Narkomanii za rok 2022
42. UCHWAŁA NR XLIX/432/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 28 kwietnia 2023 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru obejmującego część miejscowości Rabinówka
43. UCHWAŁA NR XLIX/433/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 28 kwietnia 2023 r. w sprawie przyjęcia sprawozdania z realizacji Rocznego Programu Współpracy Gminy Tomaszów Lubelski z organizacjami pozarządowymi i innymi podmiotami
44. UCHWAŁA NR XLIX/434/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 28 kwietnia 2023 r. w sprawie określenia wymagań, jakie powinien spełniać przedsiębiorca ubiegający się o uzyskanie zezwolenia na prowadzenie działalności w zakresie

- opróżniania zbiorników bezodpływowych lub osadników w instalacjach przydomowych oczyszczalni ścieków i transportu nieczystości ciekłych na terenie gminy Tomaszów Lubelski
45. UCHWAŁA NR XLIX/435/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 28 kwietnia 2023 r. w sprawie wysokości opłaty za wpis do rejestru żłobków i klubów dziecięcych
 46. UCHWAŁA NR XLIX/436/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 28 kwietnia 2023 r. zmieniającej uchwałę w sprawie przyjęcia programu opieki nad zwierzętami bezdomnymi oraz zapobiegania bezdomności zwierząt na terenie gminy Tomaszów Lubelski na 2023 rok
 47. UCHWAŁA NR XLIX/437/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 28 kwietnia 2023 r. w sprawie nadania nazwy ulicy w miejscowości Łaszczówka (ul. Przy Piekielku)
 48. UCHWAŁA NR XLIX/438/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 28 kwietnia 2023 r. w sprawie zmiany przebiegu ulicy Nowowiejska w Rabinówce
 49. UCHWAŁA NR XLIX/439/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 28 kwietnia 2023 r. w sprawie nadania nazwy ulicy w miejscowości Łaszczówka
 50. UCHWAŁA NR XLIX/440/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 28 kwietnia 2023 r. w zakresie opracowania Strategii Rozwoju Ponadlokalnego Gminy Bełżec i Gminy Tomaszów Lubelski na lata 2023-2030 oraz określenia szczegółowego trybu i harmonogramu opracowania projektu strategii rozwoju ponadlokalnego, w tym trybu konsultacji
 51. UCHWAŁA L/441/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 26 maja 2023 r. w sprawie zmiany w wieloletniej prognozie finansowej,
 52. UCHWAŁA L/442/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 26 maja 2023 r. w sprawie zmian w budżecie gminy na 2023 rok,
 53. UCHWAŁA L/443/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 26 maja 2023 r. w sprawie stwierdzenia, iż miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenów zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej i usług nieuciążliwych w obrębie Łaszczówka – Kolonia Gmina Tomaszów Lubelski nie narusza ustaleń studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Tomaszów Lubelski
 54. UCHWAŁA L/444/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 26 maja 2023 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenów zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej i usług nieuciążliwych w obrębie Łaszczówka – Kolonia Gmina Tomaszów Lubelski
 55. UCHWAŁA L/445/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 26 maja 2023 r. w sprawie stwierdzenia, iż miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenu usług sportu i rekreacji oraz usług innych nieuciążliwych w obrębie miejscowości Łaszczówka gmina Tomaszów Lubelski nie narusza ustaleń studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Tomaszów Lubelski
 56. UCHWAŁA L/446/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 26 maja 2023 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego

terenu usług sportu i rekreacji oraz usług innych nieuciążliwych w obrębie miejscowości Łaszczówka gmina Tomaszów Lubelski

57. UCHWAŁA L/447/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 26 maja 2023 r. w sprawie wyrażenia woli przejęcia na własność przez Gminę Tomaszów Lubelski od Skarbu Państwa – Generalnego Dyrektora Dróg Krajowych i Autostrad nieruchomości stanowiących drogi o znaczeniu lokalnym wybudowanych/przebudowanych w ramach inwestycji pn.: „Zaprojektowanie i budowa drogi ekspresowej S17 Piaski – Hrebenne, Odcinek nr 7: węzeł „Zamość Południe” bez węzła – węzeł „Tomaszów Lubelski Północ” be węzła; dł. ok 18,498 km” znajdujących się na terenie gminy Tomaszów Lubelski
58. UCHWAŁA L/448/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 26 maja 2023 r. w sprawie powołania zespołu opiniującego kandydatury na ławników do orzekania w Sądzie Rejonowym w Tomaszowie Lubelskim na kadencję 2024-2027
59. UCHWAŁA NR L/449/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 26 maja 2023 r. w sprawie wyrażenia zgody na zawarcie porozumienia międzygminnego w sprawie przejęcia przez Miasto Tomaszów Lubelski zadań własnych Gminy Tomaszów Lubelski w zakresie zbiorowego zaopatrzenia w wodę i odprowadzania ścieków.
60. UCHWAŁA NR LI/450/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 30 czerwca 2023 r. w sprawie udzielenia Wójtowi Gminy Tomaszów Lubelski wotum zaufania
61. UCHWAŁA NR LI/451/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 30 czerwca 2023 r. w sprawie rozpatrzenia i zatwierdzenia sprawozdania finansowego wraz ze sprawozdaniem z wykonania budżetu za 2022 rok
62. UCHWAŁA NR LI/452/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 30 czerwca 2023 r. w sprawie udzielenia absolutorium Wójtowi Gminy Tomaszów Lubelski za 2022 rok
63. UCHWAŁA NR LI/453/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 30 czerwca 2023 r. w sprawie zmian w wieloletniej prognozie finansowej.
64. UCHWAŁA NR LI/454/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 30 czerwca 2023 r. w sprawie zmian w uchwale budżetowej na rok 2023.
65. UCHWAŁA NR LI/455/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 30 czerwca 2023 r. w sprawie określenia trybu i sposobu powoływania i odwoływania członków Zespołu Interdyscyplinarnego w Gminie Tomaszów Lubelski
66. UCHWAŁA NR LI/456/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 30 czerwca 2023 r. w sprawie wyrażenia zgody na nabycie nieruchomości w miejscowości ROGÓŻNO
67. UCHWAŁA NR LII/457/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 21 lipca 2023 r. w sprawie zmian w wieloletniej prognozie finansowej.
68. UCHWAŁA NR LII/458/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 21 lipca 2023 r. w sprawie zmian w uchwale budżetowej na rok 2023
69. UCHWAŁA NR LII/459/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 21 lipca 2023 r. zmieniająca uchwałę w sprawie odstępstwa od zakazu spożywania napojów alkoholowych w miejscach publicznych

70. UCHWAŁA NR LII/460/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 21 lipca 2023 r. w sprawie zmiany Uchwały Nr XXIX/258/2021 Rady Gminy Tomaszów Lubelski z dnia 9 lipca 2021 roku w sprawie określenia szczegółowych warunków przyznawania i odpłatności za usługi opiekuńcze i specjalistyczne usługi opiekuńcze, z wyłączeniem specjalistycznych usług opiekuńczych dla osób z zaburzeniami psychicznymi oraz szczegółowych warunków częściowego lub całkowitego zwalniania od opłat, jak również trybu ich pobierania
71. UCHWAŁA NR LIII/461/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 31 sierpnia 2023 r. w sprawie zmian w wieloletniej prognozie finansowej.
72. UCHWAŁA NR LIII/462/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 31 sierpnia 2023 r. w sprawie zmian w uchwale budżetowej na rok 2023
73. UCHWAŁA NR LIII/463/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 31 sierpnia 2023 r. w sprawie stwierdzenia, iż miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego w części miejscowości Rogóžno nie narusza ustaleń studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Tomaszów Lubelski
74. UCHWAŁA NR LIII/464/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 31 sierpnia 2023 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w części miejscowości Rogóžno
75. UCHWAŁA NR LIII/465/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 31 sierpnia 2023 r. wyrażenia zgody na nabycie nieruchomości w miejscowości Rogóžno
76. UCHWAŁA NR LIII/466/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 31 sierpnia 2023 r. w sprawie wyrażenia zgody na zbycie nieruchomości gruntowych w miejscowości Rogóžno
77. UCHWAŁA NR LIII/467/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 31 sierpnia 2023 r. w sprawie wyrażenia zgody na wydzierżawienie w trybie bezprzetargowym na okres 4 lat nieruchomości o numerze ew. 147/1 położonej w miejscowości Majdan Górny
78. UCHWAŁA NR LIII/468/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 31 sierpnia 2023 r. w sprawie wyrażenia zgody na wydzierżawienie w trybie bezprzetargowym na okres 4 lat nieruchomości o numerze ew. 93/1 położonej w miejscowości Majdan Górny
79. UCHWAŁA NR LIII/469/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 31 sierpnia 2023 r. w sprawie wyrażenia zgody na zbycie nieruchomości w miejscowości TYPIN.
80. UCHWAŁA NR LIII/470/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 31 sierpnia 2023 r. w sprawie pomników przyrody
81. UCHWAŁA NR LIII/471/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 31 sierpnia 2023 r. w sprawie przyjęcia „Programu Ochrony Środowiska dla Gminy Tomaszów Lubelski na lata 2022 – 2026 z perspektywą do 2030 roku”
82. UCHWAŁA NR LIII/472/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 31 sierpnia 2023 r. w sprawie przyjęcia Strategii Rozwoju Gminy Tomaszów Lubelski na lata 2021-2027.

83. UCHWAŁA NR LIII/473/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 31 sierpnia 2023 r. w sprawie uchwalenia Statutu Środowiskowego Domu Samopomocy dla osób z zaburzeniami psychicznymi z siedzibą w Szarowoli
84. UCHWAŁA NR LIV/474/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 29 września 2023 r. w sprawie zmiany w wieloletniej prognozie finansowej
85. UCHWAŁA NR LIV/475/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 29 września 2023 r. w sprawie zmian w budżecie gminy na 2023 rok
86. UCHWAŁA NR LV/476/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 27 października 2023 r. w sprawie zmiany w wieloletniej prognozie finansowej
87. UCHWAŁA NR LV/477/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 27 października 2023 r. w sprawie zmian w budżecie gminy na 2023 rok
88. UCHWAŁA NR LV/478/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 27 października 2023 r. w sprawie wyboru ławników do Sądu Rejonowego w Tomaszowie Lubelskim
89. UCHWAŁA NR LVI/479/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 30 listopada 2023 r. sprawie zmiany w wieloletniej prognozie finansowej
90. UCHWAŁA NR LVI/480/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 30 listopada 2023 r. w sprawie zmian w budżecie gminy na 2023 rok,
91. UCHWAŁA NR LVI/481/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 30 listopada 2023 r. w sprawie pokrycia części kosztów gospodarowania odpadami komunalnymi z dochodów własnych nie pochodzących z pobranej opłaty za gospodarowanie odpadami komunalnymi
92. UCHWAŁA NR LVI/482/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 30 listopada 2023 r. w sprawie obniżenia średniej ceny skupu żyta przyjmowanej do obliczenia podatku rolnego na 2024 rok na terenie Gminy Tomaszów Lubelski
93. UCHWAŁA NR LVI/483/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 30 listopada 2023 r. w sprawie określenia wysokości stawek podatku od nieruchomości obowiązujących na terenie Gminy Tomaszów Lubelski na 2024 rok
94. UCHWAŁA NR LVI/484/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 30 listopada 2023 r. w sprawie określenia wysokości rocznych stawek podatku od środków transportowych na terenie Gminy Tomaszów Lubelski na 2024 rok
95. UCHWAŁA NR LVI/485/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 30 listopada 2023 r. w sprawie podwyższenia kryterium dochodowego uprawniającego do przyznania pomocy w zakresie dożywiania oraz zasad zwrotu wydatków za świadczenia udzielane w ramach programu wieloletniego „Posiłek w szkole i w domu” na lata 2024 – 2028.
96. UCHWAŁA NR LVI/486/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 30 listopada 2023 r. w sprawie uchwalenia gminnego programu osłonowego pod nazwą „Posiłek w szkole i w domu” na lata 2024-2028
97. UCHWAŁA NR LVI/487/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 30 listopada 2023 r. w sprawie wyrażenia zgody na nabycie nieruchomości w miejscowości ROGÓŻNO (dz. nr 761/2)

98. UCHWAŁA NR LVI/488/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 30 listopada 2023 r. w sprawie wyrażenia zgody na nabycie nieruchomości w miejscowości ROGÓŻNO (dz. nr 770/2)
99. UCHWAŁA NR LVI/489/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 30 listopada 2023 r. w sprawie wyrażenia zgody na nabycie nieruchomości w miejscowości ROGÓŻNO (dz. nr 769/5)
100. UCHWAŁA NR LVI/490/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 30 listopada 2023 r. w sprawie wyrażenia zgody na nabycie nieruchomości w miejscowości ROGÓŻNO (dz. nr 667/7)
101. UCHWAŁA NR LVI/491/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 30 listopada 2023 r. w sprawie wyrażenia zgody na nabycie nieruchomości w miejscowości ROGÓŻNO (dz. nr 733/3)
102. UCHWAŁA NR LVI/492/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 30 listopada 2023 r. w sprawie wyrażenia zgody na zbycie nieruchomości gruntowej w miejscowości Majdanek
103. UCHWAŁA NR LVI/493/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 30 listopada 2023 r. w sprawie wyrażenia zgody na zbycie nieruchomości gruntowej w miejscowości ŁASZCZÓWKA
104. UCHWAŁA NR LVI/494/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 30 listopada 2023 r. w sprawie uchwalenia Roczno Programu Współpracy Gminy Tomaszów Lubelski z organizacjami pozarządowymi i innymi podmiotami prowadzącymi działalność pożytku publicznego na rok 2024
105. UCHWAŁA NR LVII/495/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 29 grudnia 2023 r. w sprawie wieloletniej prognozy finansowej na lata 2024-2029
106. UCHWAŁA LVII/496/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 29 grudnia 2023 r. w sprawie uchwały budżetowej na rok 2024,
107. UCHWAŁA LVII/497/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 29 grudnia 2023 r. w sprawie zmiany w wieloletniej prognozy finansowej,
108. UCHWAŁA LVII/498/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 29 grudnia 2023 r. w sprawie zmian w budżecie gminy na 2023 rok,
109. UCHWAŁA LVII/499/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 29 grudnia 2023 r. w sprawie wyrażenia zgody na nabycie nieruchomości w miejscowości JUSTYNÓWKA
110. UCHWAŁA NR LVII/500/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 29 grudnia 2023 r. w sprawie zasad i trybu udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub gminnej ewidencji zabytków oraz sposobu jej rozliczania.
111. UCHWAŁA NR LVII/501/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 29 grudnia 2023 r. w sprawie udzielenia pomocy finansowej Miastu Zamość na współfinansowanie bieżących kosztów funkcjonowania schroniska dla bezdomnych zwierząt w Zamościu w 2024 r.
112. UCHWAŁA NR LVII/502/2023 RADY GMINY TOMASZÓW LUBELSKI z dnia 29 grudnia 2023 r. w sprawie przyjęcia Strategii ZIT MOF Tomaszowa Lubelskiego.

Wszystkie podjęte uchwały przez Radę Gminy zostały zrealizowane bądź są w trakcie realizacji.

Wójt Gminy jako organ wykonawczy realizował zadania mu przypisane oraz wykonywał uchwały przy pomocy Urzędu Gminy. Na koniec 2023 roku w Urzędzie Gminy Tomaszów Lubelski zatrudnionych było 49 osób na 46,8 etatach, w tym na stanowiskach urzędniczych 30 osób, na stanowiskach pomocniczych i gospodarczych 17 osób oraz 2 osoby na stanowiskach kierowców OSP.

Na koniec roku 2023 Gmina Tomaszów Lubelski była członkiem następujących organizacji:

1. Lokalna Grupa Działania „Roztocze Tomaszowskie”.
2. Rybacka Lokalna Grupa Działania „Roztocze”.
3. Związek Gmin Lubelszczyzna.
4. Stowarzyszenie Samorządów Powiatu Tomaszowskiego.
5. Tomaszowski Klaster Energii.
6. Instytut Rozwoju Samorządu Terytorialnego Województwa Lubelskiego.
7. Stowarzyszenie Euroregion „Roztocze”.
8. Związek Transgraniczny Euroregion Roztocze.
9. Roztoczański Związek Powiatowo Gminny.

5. Podsumowanie

Zaprezentowany Raport o Stanie Gminy Tomaszów Lubelski przedstawia skoncentrowany opis sytuacji Gminy na koniec roku 2023. W raporcie starano się przestawić sytuację Gminy w każdym aspekcie jej funkcjonowania, mając na względzie fakt, że nie sposób jest zawrzeć w raporcie wszystkich informacji z działań jakie były podejmowane w ciągu całego roku budżetowego. Szczegółowe dane zawierają opracowywane przez jednostki organizacyjne Gminy sprawozdania z ich działalności.

Analizując sytuację Gminy na koniec roku 2023 należy stwierdzić, że stan Gminy ulega ciągłej poprawie. Z roku na rok wartość wykonanych inwestycji jest na wysokim poziomie i oscyluje w granicach 20% całkowitego budżetu Gminy tj.:

- rok 2023 – 14 624 589,42 zł, (23,7% budżetu Gminy),
- rok 2022 – 12 166 278,00 zł,
- rok 2021 – 16 606 392,04 zł,
- rok 2020 – 11 326 921,05 zł,
- rok 2019 – 14 916 155,28 zł,
- rok 2018 – 10 740 758,42 zł,
- rok 2017 – 8 453 981,12 zł.
-

W zakresie pozyskiwania środków zewnętrznych (krajowych i europejskich) również znajduje się na wysokim poziomie:

- rok 2023 – 11 777 486,21 zł,
- rok 2022 – 5 624 011,62 zł,
- rok 2021 – 8.066.571,93 zł,
- rok 2020 – 6 671 488,17 zł,
- rok 2019 – 8 144 686,66 zł,
- rok 2018 – 5 457 985,46 zł,
- rok 2017 – 3 939 009,48 zł.

Rok 2023, choć bardzo trudny z powodu ciągle trwającego konfliktu zbrojnego w Ukrainie, który w konsekwencji wywołał kryzys energetyczny mocno obciążający budżet Gminy, był kolejnym rokiem bardzo wysokich wydatków inwestycyjnych Gminy w dużej części finansowanych ze środków zewnętrznych.

Biorąc pod uwagę przytoczone dane oraz osiągnięte rezultaty należy stwierdzić, że Gmina w pełni realizuje przypisane jej zadania. Szczególnie istotnym do podkreślenia jest fakt wzorowej współpracy Wójta Gminy z organami władzy centralnej różnego szczebla oraz wojewódzkiej. Owocem tego są pozyskane dotacje oraz współpraca z niżej wymienionymi instytucjami:

- środki krajowe w kwocie 7 352 290,56 zł:

- Rządowy Funduszu Rozwoju Dróg – 4 101 174,54 zł,
- Program Polski Ład – Program Inwestycji Strategicznych – 2 997 175,79 zł,
- Pomoc Finansowa Gminy Susiec i Narol – 76 863,79 zł,

- Program Czyste Powietrze – 52 727,52 zł,
- Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej – 50 000,00 zł,
- Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych – 45 422,27 zł,
- Ministerstwo Sprawiedliwości – Fundusz Sprawiedliwości – 19 086,65 zł,
- Dochody z tytułu porozumienia z Gminą Bełzec – 9 840,00 zł;

- środki europejskie w kwocie 4 425 195,65 zł, w tym:

- Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego – 3 101 219,08 zł,
- Fundusz Norweskie – 439 364,91 zł,
- Program Rozwoju Obszarów Wiejskich – 50 000,00 zł,
- Środki na wkład krajowy do RPO WL i Funduszy Norweskich – 834 611,66 zł.

Wysokość pozyskanych dotacji w kwocie ponad 11 mln 6 mln zł – tylko na zadania inwestycyjne, zakupy i realizowane projekty, co stanowi blisko 50% wydatków inwestycyjnych świadczy, że zarządzanie Gminą ma charakter prorozwojowy. Gmina Tomaszów Lubelski jest sprawdzonym partnerem dla instytucji udzielających dotacji zarówno rządowych jak i samorządowych. Wywiązując się ze swoich obowiązków w zakresie wykorzystania przekazanych środków Gmina daje świadectwo bardzo dobrego zarządzania oraz zaufania zarówno do Wójta jak i do całej Gminy.

Oczywiście potrzeby mieszkańców w zakresie budowy infrastruktury są dużo większe niż możliwości finansowe Gminy, dlatego też nie można zaspokoić wszystkich tych potrzeb w krótkim czasie. Należy mieć tu również na uwadze charakter gminy jako gminy oświatowej oraz opóźnienia, bądź całkowity brak realizacji niektórych zadań w poprzednich kadencjach. Pozyskane środki zewnętrzne, realizacja zadań inwestycyjnych, ciągła poprawa bazy edukacyjnej pozwalają stwierdzić, że działania, zarówno Rady Gminy, jako organu stanowiącego jak i Wójta, który jest organem wykonawczym zmierzają w dobrym kierunku, który przyniesie w przyszłości ciągłą poprawę warunków życia mieszkańców Gminy Tomaszów Lubelski.

Dodatkowo na sytuację Gminy w roku 2023 miał niewątpliwie wciąż trwający konflikt zbrojny w Ukrainie. Już od początku działań wojennych Gmina Tomaszów Lubelski czynnie włączyła się w pomoc uchodźcom z Ukrainy. Na terenie Gminy powstały dwa punkty przyjęcia uchodźców – w świetlicy w Szarowoli oraz świetlicy w Przeorsku, natomiast w świetlicy w Łaszcówce powstał punkt przyjęcia i segregowania darów rzeczowych a rzecz uchodźców. Obsługa tych trzech punktów prowadzona była głównie przez jednostki OSP oraz Koła Gospodyń Wiejskich z tych miejscowości. Ponadto strażacy z praktycznie wszystkich OSP z terenu gminy czynnie włączyli się w pomoc uchodźcom w postaci zabezpieczeń, a granicy oraz w punktach recepcyjnych w Lubyczy Królewskiej i Tomaszowie Lubelskim.

Zaangażowanie w działaniach podejmowanych przeciwko pandemii oraz na rzecz uchodźców z Ukrainy przez jednostki organizacyjne gminy, organizacje pozarządowe czy strażaków OSP świadczą o tym, że społeczeństwo w Gminie Tomaszów Lubelski czuje się w pełni odpowiedzialne za działania, które mają bezpośredni wpływ na jego życie.

Należy mieć nadzieję, że działania podejmowane zarówno przez stronę rządową, samorządową jak i społeczną przyczynią się do powrotu normalnego funkcjonowania

społeczeństwa, natomiast nowa perspektywa budżetowa Unii Europejskiej oraz wprowadzany Krajowy Program Odbudowy przyczynią się do realizacji nowych zamierzeń i przedsięwzięć służących dalszemu rozwojowi Gminy Tomaszów Lubelski.